

Szabó Gyula

Válogatott novellák

Szerkesztőbizottság:

**Fekete Vince
Ferenczes István
György Attila
Lövétei Lázár László
Mirk Szidónia-Kata
Molnár Vilmos**

Szabó Gyula

VÁLOGATOTT NOVELLÁK

Hargita Kiadóhivatal
Csíkszereda, 2013

A könyv megjelenését támogatta:

Hargita Megye Tanácsa

Szerkesztette: Fekete Vince

Sorozatterv: Léstyán Csaba

© Szabó Gyula jogutódai

© Hargita Kiadóhivatal

ISBN 978-973-7625-53-3

KELL-E, GYURI, ARANYBICSKA?

Ez még akkor történt, amikor a hegyek nagyobbak voltak, a folyó mélyebb, s Gyurinak kisebb volt az esze, mint ő.

Egyedül volt otthon Gyuri, nem vitték a mezőre kapálni, mert az ő kapanyele még vékony ág volt az erdőn, kellett várni, hogy vastagodjék. Otthon hagyták házórzőnek: őrizze a házat, adjon enni a tyúkoknak, s egyék ő is, ha megehül. Tudta mindennek a helyét, a kenyérnek, zsírnak, szalonnának, nem kellett félteni, hogy étlen marad, ha a delet harangozzák.

Nagy munkában volt Gyuri, addig is, míg a kapanyél megvastagodik, nem ült étlen-tétlen: egy lúdtollat próbált felfújni az égre. Meg-megfújta, olyankor nekibillent, de aztán mégsem akart felmenni az égbe, csak indult vissza, szállt alá a föld felé, de abba meg Gyuri nem egyezett bele: résen volt, várta, hogy közelebb billegjen, a tollu már azt hihette, szerencsésen földet ért, amikor Gyuri ráfújta tele tüdőből, visszaparancsolta az ég felé – és ez így ment sokáig, komoly konoksággal, amilyen csak a játék tud lenni, szegény libatollu csak szédelgett ég és föld között: égre szállni nem akart, földre szállni nem hagyták.

S akkor nyikordulva nyílt a kapu, s bejött rajta egy szép, fekete, cifra asszony.

Gyuri levette vigyázó szemét a tolluról, a szép fekete asszonyt nézte: jött hátra mosolyogva az udvaron; fehér volt a foga, s a tollu, mintha a fekete asszony fehér mosolya lett volna, vidáman libbent le az óvatlan pillanatban a földre, a Gyuri lába elé.

– Mit csinálsz, te szép legényke? Olyan szép vagy, mint egy szép leányka.

Gyuri piros lett, zavartan nézte a tollut a földön, hogy mióta lett ő olyan szép, mint egy leányka...

- Itt né... áldogálok - mondta szemlesütve; nem mert az asszonyra nézni, mert ő még ilyen szépet nem látott.

- Édesanyádék a mezőre mentek, ugye?

- Ők oda... kapálni. - S a hangja is olyan az asszonymak, hogy íze van, ujjbegyről lehetne nyalogatni.

- S téged itthon hagytak, hogy őrizzed a házat?

Most már egy pillantással meg kellett néznie: csak a haját látta, ilyent is csak akkor látott volna, ha fekete kakastolluból lehetne haját látni.

- Itthon - mondta félrenézve -, én még itthon szoktam maradni.

- Tudom, találkoztam velük... Mondta édesanyád, milyen ügyes legényke vagy... mindent reád lehet bízni, ügyelsz a házra, enni adsz a tyúkoknak. Azt is mondta édesanyád, akármilyen sietős az utam, térjek be ide, s kérdezzem meg tőled, nem kéne-e neked egy aranybicska.

- Egy aranybicska?

Gyuri megszéduült, ég és föld közé billent, mint imént a tollu: aranybicska? Ilyent ő még nem is hallott. Ilyen nincs is. S ha van, akkor olyan nincs, hogy csak úgy jöjjön egy tündérszép asszony, s csak úgy megkérdezze: kéne-e egy aranybicska?

Megismételte, mintha csak most venné nyelvére a szót, hogy érezze az ízt:

- Egy aranybicska?

- Az, egy igazi aranybicska. Jutalmul, hogy ilyen ügyes legényke vagy... hogy is hívnak téged ?

- Engem? Engem Gyurinak - mondta izgatottan, hogy vajon nem lesz-e baj egy ilyen disznóröfögéses név miatt, mely úgy hangzik az aranybicska mellett, mint egy kapunyikorgás a harangszó mellett.

- Szép neved van, Gyurika. Szép gyermeknek szép neve.

Nem hitte volna, ha egy csúnya asszony mondja, de ha valaki ilyen szép, s az mondja, az ilyen jobban tudja a csúnyánál, hogy mi a szép.

- Hát kell-e egy igazi aranybicska, Gyurika?

S az aranybicskát is mért ne tudná? Nem kérdezné másodszor is, ha nem tudná. De ha harmadikszor is megkérdi, akkor már biztosan kell legyen olyan bicska...

- Édesanyám mondta? - Az ő kérdése ez volt harmadszorra az aranybicska helyett, s az asszony úgy felelt, mintha harmadszor is az aranybicskát mondaná:

- Ő küldött, édesanyád, hogy kérdezzem meg...

- Tiszta aranyból? - vágott bele Gyuri; nem kellett már az, hogy harmadszorra is hallja a kérdést.

- Hát az éle nem - mondta sajnálkozva az asszony, hogy a csalódás árnyékát is felhőznie kell -, az élével vágni is kell, s az arany nem vág. De a nyele - s itt szétterült a hangja, mint a vigaszfény melege -: színarany! Mikor megfogod, tele lesz a markod arannyal!

Úgy tudta mondani az asszony a markot, hogy Gyuri már érezte is tenyere bőréen a bicska színarany markolatát.

- Színarany? - Ezúttal nem kérdés volt ez a Gyuri száján: visszhangozta, utánamondta, ismételte; tanulta, hogy nem „tisza arany”, hanem „színarany” a varázsige; s úgy érezte, álmot lát, valami olyan álmot, mint mikor repül álmában a falu felett, ráül a torony gombjára, s két sarkával dobol a bádogtetőn, hogy összefut az egész falu, s nyüzsögnek lenn, mint valami hangyák, hogy mi ez a lábdobolósos harangszó, ami úgy megbolygatta őket, mint a hangyabolyt ha egy kis ággal piszkálják.

Most már bele tudott nézni Gyuri az asszony szemébe: egy magasságban voltak, ketten ültek a torony gombján a világ felett, s éjszaka is volt, álom ideje, mert az asszony szeme feketéjében két aransárga gyertyaláng sugárzott.

- Hol van? - kérdezte-kereste e fény világánál Gyuri.

- Mi, Gyurika? A bicska? - Megértette az asszony a kérdést, s ujja begyeivel, mint egy varázslat végső beteljesülésével, simogatóan megérintette a Gyuri arcát. - Az jó helyen van. Ott van, ahol a jó gyermekeknek őrzik az aranyajándékot. El van dugva erősen, mert abból hogy valaki kapjon, ritka jó gyermek kell legyen. Azt csak holnap reggel tudom elhozni neked, csak éjjel lehet oda elmenni, az aranybicskáért. A sötétben, mikor mindenki legszebb álmát alussza.

Gyuri már szólni sem tudott az izgalomtól. Szinte félt, talán már meg sem éri a holnap reggelt. Talán nem is lesz már többet olyan, hogy holnap reggel.

Az aranybicska nyílhat úgy, ahogy az ő száján nyílt a kérdés:

- Holnap reggel?

- Holnap reggel, Gyurika. De itthon légy, nehogy el találj menni valahova.

A szép fekete asszony körülnézett, mintha jól meg akarná jegyezni magának a házat, amit a szép legényke őriz, nehogy holnap reggel eltévessze, s máshová vigye az aranybicskát.

De Gyuri még ettől sem nyugodott meg. Félt, hogy ilyen ingyen mégsem hozhatják el neki az arany ajándékot holnap reggel. Akármilyen jó volt ő, attól még nem biztos, hogy holnap reggel elhozzák onnan, ahol olyan erősen őrzik...

- Mondd csak bátran, Gyurika - biztatta a szép fekete asszony, de mint aki mindent tud, már mondta is Gyuri helyett, nem várta, hogy kérdezze: - Azt akarod kérdezni, hogy hát adni nem kell érte semmit, igaz? Látom én rajtad. Igazi jószívű gyermek vagy te. Nem is érdemel aranybicskát más, csak az ilyen. Nem is kérek én semmit. Ki aranybicskát hoz, az olyannak nincs szüksége semmi-re. Csak arra az egyre, hogy kapjon jószívű gyermeket,

kinek lehet aranybicskát adni. Reád bízom, hogy mit adsz te magadtól. Édesanyád is azt mondta, bízam csak reád.

Gyuri csak most látta meg, hogy egy lánc is milyen csudálatos pénzekből van a nyakára körítve: honnan jön, ki lehet, merre van az az aranybicska-világ, hol a pénz olyan gyöngylánc a nyakban, mint a fog két sora a számban? Szokott vajon enni, kinek ilyen fehér a foga s kinek a pénz csak cifraság a nyakában?

- Ennivaló jó lesz? - kérdezte, s olyan szeppent volt az arca, hogy az asszonynak akkor sem lett volna szíve mást mondani, ha az ennivaló lett volna a legkivetnivalóbb a várható adakozásban.

- Akármi jó, Gyurika. De az olyan a legjobb, aki az ennivalót adja.

Gyurinak már eddig is égett, de most lángra kapott a két füle, olyan szelet sodort neki, ahogy iramodott a kamrába. Volt ott kenyér, zsír, szalonna, liszt - és zsák is volt, amibe rakni. Indult az asszony is, de csak a kamrában érte utol a lobogó fülekkel, boldogan nekibuzdult fiút.

Elsőül egy szép kerek kenyeret gurított be a zsákba: egy kerek nap gurult egy fehér felhőzsákba.

- S aztán milyen legyen az a bicska, Gyurika? Inkább olyan hosszúkás, görbécske, mint a halnyelű?

Gyuri a szalonnát nézte, hogy mekkorát vágjon le belőle, de erre meg kellett forduljon.

- Olyan is van? Halnyelű?

- Van ott mindenféle, Gyurika. Éppen halnyelű ne legyen?

Lekanyarított Gyuri egy darabot, s csúsztotta a szalonnát is a zsákba; perzselt disznófarok kunkorodó íze-szaga szállongott, mint a fehér hó s a fekete pernye. S a fekete asszonynak egyfolytában röpködött a féhértollu-mosolya:

- Nem tudom... lehet, nem is akarsz vágni azzal a bicskával. Mert akkor akár az éle is lehet aranyból.

- Az éle is ?

Megnézte Gyuri a kést, elképzelni sem tudta, milyen lehet: az éle is aranyból.

- Nem vágok én soha semmit velem!

- Hát akkor az is aranyból lesz. Az éle is. Amilyen a szíved, olyan a jutalma.

Futott Gyuri ki a nyári házba, vette a kanalat és az üveget, hogy legyen mibe a zsírt tenni. Könyökig kotorászott a bödönben – a fenekére került már a zsír –, lihegett még Gyuri a szaladástól, vert a szíve, s lenyalta az ujjait, mintha az asszony hangját ízlelte volna azzal is.

- Nem vágok én soha semmit velem! – fogadkozott, s betette az üveg zsírt a zsákba. Körülnézett, mindenütt csupa színarany bicskát látott, mégis meglátta a lisztet is.

- Van liszt is, abban a zsákban liszt van.

- Nemhiába, hogy reád lehet bízni, mindennek olyan jól tudod a helyét. Ne sokat, Gyurika, tudom, te mind ideadnád, de maradjon nektek is. Szegény szüleid sokat kell dolgozzanak érte. S az a bicska utóvégre ingyen van, akármilyen cifra halnyelű, s arany még az éle is.

Gyuri már se látott, se hallott; már nem is a földön volt: a szép fekete tündéraszony minden szavával fújt egyet rajta, mint egy tollun, hogy szálljon az ég felé, a nap színarany ragyogásába.

Volt már jócskán a zsákban, de Gyuri úgy érezte, semmit se adott. Szinte kétségbeesetten nézett körül, hogy még mit adhatna: ilyen ingyen nem ajándékozhatnak egy aranyelű bicskát.

- Egy tyúkot ne fogjak meg? – csillant az eszébe.

- Egyem a szíved, nem lesz igen sok, aranyom? Azt akarod, hogy aranylánc is legyen azon a bicskán?

Gyurinak már rég nem volt a helyén a szíve, de az aranylánctól még jobban elszabadult: lánc is aranyból?

Nagy riadalom támadt kinn az udvaron; vészes hangon kotkodácsoltak a tyúkok, piros taréjjal rikoltott a kakas, de Gyuri űzte, vadászta, hajkurászta őket, résen volt,

konok komolysággal fújtatott, le-lecsapott rájuk, tolluk szálldostak, sárga, fekete, kendermagos tollak színes szivárványa: aranyláncon lógott a bicska.

Izzadtan, pirosan, boldogan vitte a tyúkot a szép fekete tündér zsákjába. Az asszony gyönyörködve nézte.

- Olyan szép vagy, egyem azt az aranyos szívedet, mint egy szép leányka. Reggelig elgyönyörködnék, ha nem kellene menjek, hogy hozzam neked reggelre az aranybicskát az aranylánccal... Ne felejs el majd enni adni a tyúkoknak! Nem szeretném, hogy miattam megszidódj...

Felvette a zsákot a hátára, s elindult. A kapuból még visszafordult.

- De itthon légy, nehogy el találj menni valahova!

Nem kellett azt mondani Gyurinak: ha nem lett volna itthon, akkor is hazajött volna akárhonnán holnap reggelig. Nem is kívánt már semmit, csak azt, hogy behunyja a szemét, s mire kinyitja, holnap reggel legyen. Elgurítani a napot az éj fekete zsákjába, elfújni az égről, mint egy tollut, hogy máris kunkorodjék a holnap reggel aranyfarka. Érezte kezében az aranymarkolatot, halnyelű volt (a kapanyél még vékony ág volt az erdőn), de az idő, ami még reggelig volt, egy nagy kerek tóvá kerekedett, s szárnyai nem nőttek, hogy átrepülje, uszonya nem nőtt, hogy átússza – körbe kellett kerülni a parton.

Éhes sem volt, szomjas sem volt, csak ült étlen-tétlen. S már nem is a reggelt várta, túl hosszú volt az a várás partjául, már örült volna az estének is, hogy bár az jöjjön: jöjjön az anyja, a bizonyosság, hogy csakugyan itt járt a tündér, mert ő küldte ide.

Kiállt a kapuba, úgy várta, hogy jöjjön a mezőről, s mondhassák egymásnak, mi lesz holnap reggel.

Mondta is már távolról, mikor meglátta az anyját, ahogy jött fáradtan, a kapával a kezében:

- Édesanyám, holnap reggel megkapom az aranybicskát!

- Mit beszélsz, Gyuri? Mit kapsz meg? - Elmosolyodott az anyja, de nem volt az sem fehér, sem tollu.

- Az aranybicskát. Holnap reggel hozza, itt járt, akit édesanyám ideküldött...

- Kit, Gyuri? Kit küldtem én ide?

- Azt a szép nénit, a reggel... Aranybicskát ígért.

- Aranybicskát? - Megállt az anyja, hirtelen megállt, nem tudott lépni. - Hogy jó voltál, azért?

Gyuri arcát ellepte az öröm.

- Azért, azt mondta. Igazán olyan jó voltam?

Nézte az anyja Gyurit, hogy mennyi jóság van a szemében, mennyi szépség színesedik az arcán.

- Még igen ki is szépültél a nagy jóságtól, úgy látom.

Gyurinak ismét két láng lett a füle.

- Én nem tudom, ma mindenki ilyeneket mond. Ő is azt mondta.

- Hát nem hazudott, ha azt mondta. - Úgy nyugtatta rajta a szemét az anyja, ahogy az aransárga libácskáin szokta, mikor a zöld fűbe szabadítva pillanatok alatt moho begyet raknak: tudta volna ő, hogy mikor elég nekik, de ha ők nem tudták, nem volt szíve kizavarni őket a fűből. - S nem kért, ugye, semmit az aranybicskáért?

Gyuri arcát most már az öröm pírja foglalta el a zavar pirossága helyett.

- Nem, semmit. Édesanyám is olyan jól tud mindent, mint ő. Ki aranybicskát hoz, annak nincs szüksége semmire, azt mondta.

- S holnap reggel hozza?

- Holnap reggel - ismételte büvöltén Gyuri, mint a szép asszony „színarany” varázsigejét.

Úgy álltak a kapu előtt, mintha félnének a kapun át egy más világba lépni.

- S halnyelű lesz-e? - kérdezte meg az anyja, s keze olyan mozdulatot tett a Gyuri fején, mintha sok gyümölcs terhétől letört ágat próbálna visszailleszteni.

- Ezt is tudja? - csillogott Gyuri, s mutatta a markát. - Mikor megfogom, tele lesz a markom arannyal.

- S te mit adtál?

Gyurit most már nem lepte meg semmi; szinte várta a kérdést.

- Egy kenyeret!

- Egy egész kenyeret?

- Azt! Egy egészet! - örvendett Gyuri, hogy éppen úgy adta, ahogy az anyja kérte, és sietett sorolni a többit: - Egy jó darab szalonnát...

- Szalonnát is ?

Gyuriban megtorpant a soroló lendület: árnyékot vett észre az anyja arcán, mint a szép asszonyén, mikor azt mondta előbb, hogy az éle nem lehet aranyból.

- Igen, vágtam szalonnát is, mert az éle is aranyból lesz - sietett most már a bizonygatással -, nem vágok soha vele semmit.

Gyuri nem értette, mért olyan szomorúan indul befelé az anyja.

- Azzal nem is, Gyuri fiam. Soha semmit. Még jó, hogy csak ennyit adtál.

- Nemcsak ennyit adtam - kapott rajta Gyuri jobb kedvvel, mint aki hirtelen felfogta, mért nyikorog a kapu olyan reménytelenül az anyja szavában. - Zsirt is adtam, lisztet is. Olyan ingyen nem hozhatja.

Erre ismét megállt az anyja.

- Zsirt is, Gyuri? Zsirt s lisztet is?

- S egy tyúkot! - vágta ki diadallal Gyuri. Még a hangja is olyan volt, mint a tündéresszonynak, s ismét átjárta a borzongás a szavaktól: - Lánc is lesz rajta, aranyból!

- S egy tyúkot? - Gépiesen ismételte az anyja, nem lehetett már tudni, hittel-e vagy végképp reménytelenül; a láncot aranyból már mintha nem is hallotta volna.

- Magamtól adtam - erősítette Gyuri, s kapaszkodott a szép asszony mellett a torony gombjába -, ő azt mondta...

- Tudom, fiam: ingyen van a bicska. - Fáradt volt a Gyuri anyja, poros, szürke hajú, szomorú.

- S azt mondta, én küldtem?

- Azt. S hogy várjam, legyen itthon holnap reggel.

Utolsó érve volt, s úgy is mondta, mint aki ezzel minden reményét kitűzte a holnap reggel ormára.

- Jól mondta azt is. Várhatod. - Elindult ismét az anyja, de már-már csoszogók voltak a lépteit, mintha őt csapták volna be hamis aranyakkal.

- Legalább az élet ne mondta volna aranyból. A bicskával vágni kell.

Gyuri most már az anyja csoszogó lépteit szerette volna más járásra váltani.

- Éppen ezt mondta ő is! Míg a szalonnából nem vágtam, éppen ezt mondta ő is, hogy az éle nem lesz arany, mert avval vágni kell!

Ekkor már kitört az anyja, éles lett a hangja:

- De utána aranyból mondta azt is! Aki az élet is aranyból ígéri, az olyannak nem szabad adni semmit! Még akkor sem, ha én küldtem! Még akkor sem, ha ingyen jutalmul van, mert jó voltál! Nekünk az az arany, amit te adtál: az ennivaló!

- De hát ő is azt mondta! - váltott Gyurinak is sírósra a hangja, mert most már azt sem tudta, fiú-e vagy lány. - Aki az ennivalóját adja, az a legjobb, azt mondta.

- De nekünk a kenyér az arany, a szalonna az arany, a zsír az arany! Azokhoz nem kell aranybicska! Azokhoz jó vasból is az a kés vagy az a bicska. Mennyi zsírt adtál? Hát lisztet?

*

Egy liter zsírt, egy fél véka lisztet adott Gyuri, de többet nem tudott mondani semmit. Leszegte benne fejét a szó, s elárvult szeme kerülte anyja hitetlen arcát. Mert ő már-

már hitte a reggel is, hogy az anyja jelent meg neki annak a tündérnek a képében, s igen, még az előbb is, hogy a tündér jön a kapával a kezében, s mondja ugyanazt, amit a reggel. S hiszi most is, hogy itthon kell legyen holnap reggel. Hova is mehetne el? Hol ígérnének neki még egyszer olyant, hogy aranybicska? Ilyent nem ígérhetnek s nem hozhatnak minden reggel! Ilyent jó, ha egyszer ígérnek, s ha elhozzák, egyszer hozzák el! S ha nem hozzák, csak azért nem, mert csupán egy liter zsírt adott s nem egy egész bödőnnel. Lisztet is csak fél vékát egy egész szuszék búza helyett. Az ilyenért nincs olyan áldása a földnek, mit ne lehetne odaadni!

Nem beszéltek hát többet az aranybicskáról. Csak Gyuri virrasztott egész éjjel, mikor mindenki a legszebb álmát aludta. Várta a reggelt. Konokul várta s belátó alkuozással: azért a kevésért, amit adott, az sem lesz baj, ha csak a nyele lesz aranyból.

De ez még akkor történt, mikor a hegyek nagyobbak voltak, a folyó mélyebb, a kapanyél még vékony ág volt az erdőn, és Gyurinak kisebb volt az esze, mint ő.

JÓ NAPRA VÁRVA

Nem is hiszem, hogy igaz: nincs sehol a nap, tövig égett és ellobbant a hegyen túl. Reggel majd ismét kigyullad keleten. Jó nap, az ember kedvére való: mire elfáradunk, lenyugszik, mire megpihenünk, felkel. Pihenésünket sötéttel szolgálja, munkánkat fénnel.

Hátamon végre megszikkadt az izzadság, jólesően borzongok, nem veszem fel még az inget. Ezt élvezni kell, hogy ilyen is van – hűvösség, amikor egy utolsó csupor vízzel talán sikerül eloltani az egész napi szomjúságot, anélkül, hogy rögtön kicsapódna a víz a hátom. Adakozó türelemmel nézem a szúnyogokat a karomon, amint degesz-pirosra szívják magukat a véremből. Lusta vagyok megzavarni a lakmározást, meg hát azért van zérós vércsoportom, hogy adhassak mindenkinek. Jut is, marad is. De a vacsoránál azért pótolni fogom a vérvesztésedet: érzem, hogy a torkom a nyelésért van. Nincs bennem semmi szellemiség, csak a nyers étvágy. Az az éhesség, amellyel csak csókra és ételre lehet vágyani, de úgy, hogy a kettő már ki is zárja egymást: vagy egyik, vagy másik. Nekem most az étel a másik. Kell is, hogy valami kitöltse a derekam tájékát, mielőtt kettéválna a testem. Ilyenkor, ilyen kemény kaszálás után mindig meggyőződöm róla, hogy testem két részből áll: derékon alul és derékon felül. Azt hiszem, erre mondják, hogy „szakad meg vékonyba”.

Kemény nap volt. Szinte hihetetlen, hogy ezt a tömérédek rendet hárman kaszáltuk egy nap alatt. Meg se moccan a karom, de minden izom a kasza lendületére mozog még mindig. Hogy tud ilyen hosszú lenni egy nap? Nem is tudom, volt-e ma egyáltalán reggel. Ha megszólalnék, bizonyára remegne a hangom. A kimerültségtől s az azzal

járó elérzékenyüléstől: lám, megtettük a magunkét. Az ilyenre mondják, hogy „felülmúlták önmagukat”. Egy szóval sem dicsér keresztapám, de látom rajta, meg van elégedve a teljesítményünkkel. Ilyenre csak férfiak képesek. Jólesik olykor erre gondolni, ha valamelyik pisze elnéz a fejünk fölött.

Nem üztük a munkát, de ugyanazt a ritmust tartottuk egész nap, szinte áhítattal, mint akiket megbabonázott a munka. Délkor kicsit nehéz volt, jó lett volna elnyúlni Hidegaszóban, kortyolni áttetsző, édeskés vizéből, s birokra kelni az édes húsú rák ollóival. Ha felszámítom, mennyi víz folyt le ma Hidegaszón, s az számunkra mind kárba ment, mind egy cseppig feleslegesen folyt, már-már sajnálom a forrásokat a pazarlásért...

Legalább a kaszám lenne valamivel jobb. A keresztapámé olyan, hogy nézni is kívánás, ahogy kaszál. Azzal játék, kipróbáltam, automata az, nem is kasza. Az enyém is vág, csak örökké fenni kell, igen hamar kimegy az éle. Leányban is van ilyen, minden este el kell menni hozzá, meg kell fenni egy-két csókkal, különben kimegy az éle, s máris mással feneti. A kaszám is ilyen: megfenem, táncol a kezemben, úgy vág, de alig húzom el tízszer, már mintha nem is az a kasza volna, teljes erőből nyomom rá a fű tövére, mégis nő a sarjú utána. Pár lépést még kínozom fenés nélkül, így is túl gyakran fenek, még arra találja venni keresztapám, hogy lazások, mert neki kaszálok. Tudom, nem veszi arra, de azért feszélyez; én az ő helyében arra gondolnék, s tulajdonképpen ez az, ami feszélyez. Még leányban is jobban szeretem az olyant, aki akkor is vág, ha nem fenik, hát még kaszában...

Asszonyféle nincs velünk, hárman igyekszünk pótolni az asszonyt a vacsoránál: keresztapám a puliszkát intézi, Dani a tojásrántottát, én az aszalterítést. Lámpával nem kell bajlódjunk, itt a tűz még úgy van, mintha most fedez-

tük volna fel mi hárman – szabadon lobogó lánggal végzi összes tennivalóit: süt, főz, melegít, világít.

Az evés méltó folytatása az étel elkészítésének: abból is mindhárman kivesszük a részünket, ki-ki igyekszik annyit enni, mint a másik, semmivel sem kevesebbet.

Vacsora után keresztapám felteszi a szónoki kérdést:

– Egy pohárral megiszunk-e?

Asszony nincs, tehát poharunk sincs. Hüvelykujjunk körmével rögzítjük a pálinka szintállását az üvegben, a körömtől számítva egy ujjnyit leiszunk, azzal továbbadjuk. Ivás közben szemmel tartjuk egymás hüvelykujját, nehogy közben lejjebb csússzék. Ideálisan van berendezkedve ez a mi háromtagú társadalmunk; ugyanaz a munka, ugyanaz a részesedés mindenből: napsütésből, szünyogcsípésből, rántottából, pálinkából. Csak a kaszánk nem egyforma. Mondom is keresztapámnak:

– Igazság szerint Daninak s nekem több pálinka járna. A mi kaszánk gyengébb, mi erővel kell pótoljuk, ameny-nyivel gyengébb.

Keresztapám nemzedéki kérdést csinál belőle.

– Fialok vagytok, pótolhatjátok – mondja, s bedugja az üveget.

Olyan életkorban vagyunk, amikor a fiatal meg van elégedve a fiatalságával, sem idősebb, sem fiatalabb nem akar lenni, így hát hallgatunk Danival, eszünk ágában sincs azt mondani, hogy nincs erőnk pótolni a kasza gyengeségét. De úgy látszik, keresztapámnak mégis az észére adtam valamit a megjegyzésemmel.

– Reggel hazamegyek a szekérrel – mondja, s megnéz mindkettőnket. – Holnap azé lesz a kaszám, amelyiketek reggel hamarább felkel.

Nem is sejti, milyen hatással van ránk a bejelentése. Nem adjuk semmi látható jelét, de tudom, Danit éppúgy izgalomba hozta, mint engem, amit keresztapám kilátás-ba helyezett holnapra a kaszájával. Én még külön jó né-

ven veszem tőle, hogy nem volt semmi kedvezéssel a fia iránt. Mondhatta volna: „Dani, te vagy a fiam, holnap te kaszálsz a kaszámmal.” Nemcsak hogy nem mondta, de még a hangjában sem volt semmi drukk, hogy bárcsak Dani kelne fel korábban. Igaz, kicsi korunk óta úgy vagyunk Danival, mint két testvér, ha nem még jobban. Keresztanyám, ha már víz alá tartott, ugyanúgy ki is rázta belőlem a vizet, amikor egy alkalommal a víz fenekén búcsúzkodtam a világtól. Nem is tudom, mért nem kereszteltek Mózesnek, annyiszor kellett kihalásszanak a vízből...

De valamit mondani kell a hagyakozásra, a holnapi nap izgalmas ígéretére. Örömben kritizálok:

- Ez kizsákmányolás, keresztapa. Komolyan.

Keresztapám gyér egérfogakkal mosolyog, arca soványán ráncolódik.

- No, halljam, mit süttél ki? - kérdi, s várakozón néz. Kópéságra is rá van készülve, a szó komoly fordulatára is.

- Csak azért ajánlja a kaszáját, hogy minél korábban fogjunk neki, minél többet kaszáljunk holnap, még a mainál is többet. Hajcsárkodás mézesmadzaggal.

Keresztapám láthatóan élvezi, hogy ő és a hajcsárkodás. De azért felfogja, ami komoly benne: szeretnők, hogy a látszata se legyen hajcsárkodás, sem nemtelen vetélkedés - s kénytelen komoly tartalommal telíteni az ajánlatát, amire talán, mikor az ajánlatot tette, nem is gondolt.

- Nincs ebben semmi, rosszul tudod. Ki korán kel, aranyat lel, ennyi az egész. Sokféle lehet ez az arany: frissebben kapod az ivóvizet a patakban, jobb kaszával kaszálhatsz, ha bal lábbal kelsz, van időd kicserélni jobbra... s mit mondjak még: jó napra virradsz. Ez csak ilyen arany, de nem kicsi dolog, ha minél több a jó nap az életedben, amire örömmel pillantasz vissza.

Egymásra nézünk Danival, mintha közösen süttöttük volna ki ezt az eszmét, s most néznők egymást, hogy van-e

még valami, amit kifelejtettünk, vagy már ez is sok egy kaszához.

Úgy látom, mind a ketten beérjük ennyivel, tán még sokalljuk is. Engem legalábbis olyan érzés lep meg, hogy túlságosan elveszi tőlünk a holnapi nap a mait. Ha arra gondolok, hogy lesznek üres, céltalan napjaim, amikor jó kaszával sem tudom felülmúlni önmagam, amikor nem szakadok meg vékonyba, s mégis idegesen agyonvágom az első szúnyogot, mihelyt a véremre száll, amikor nem érzem a pihenés és jóllakás ízét, mert nem leszek valamtől kifáradva, valamire ráéhezve – ha erre gondolok, akkor nem várok a mai napnál jobbat, még a holnapitól sem várom, hogy jobb legyen.

– Azért a mai nap sem volt rossz, a gyenge kaszákkal – mondom ki fennhangon, de meg is bánom mindjárt, mert kissé dicsekvően hangzott, s keresztapám előtt, aki nem tudhatja, milyen gondolatok végén lyukadtam ki erre, olyan színezete lehet, mintha elismerő szót akarnék kicsikarni. Szerencsére keresztapámmal úgy lehet beszélgetni, mint akinek egy antennája a másik gondolatába is el van helyezve.

– Mért lett volna rossz? Nem is mondta senki, hogy rossz volt. De ha a holnapi nap jobbnak mutatkozik, attól a mai még nem romlik el.

Dani feláll, hétköznapien nyújtózkodik a fennkölt gondolatokhoz. Biztosan úgy véli, helyette is okoskodtunk. Ásít.

– Jó nagy feneket kerítettek annak a kaszának. Inkább abba kéne járjunk, hogy feküdjünk le, mert ezek szerint reggel jókor lesz a kelés, s valamelyiknek még úgy is későn lesz. – Rám pillant, ugrató hanggal ütteti a pillanat feszültségét. – Én ugyan, ahogy Gyurit ismerem, nyugodtan alhatom tőle.

– Hát akkor csak aludj, minél nyugodtabban! – Igyekszem sokat sejtetően mondani, holott csak annyi van

benne, hogy esetleg én is kelhetek elsőnek. S ez is inkább önbuzdítás, mint magabiztosság.

Szedelőzködünk, megyünk a csűrbe, ott alszunk a szénában. Szép az éjszaka, csillagokkal van rászegecselve az égboltra. Nincs semmi a világon ezen a völgyön kívül. Ami csillag van, az mind itt van a völgy felett. A nap lement a Csere mögé, kialudt, nem világít: ha nincs semmi a Cserén túl, nincs mért világítson. Majd csak reggel, ha felkel Ózbükk fölött, akkor megint világít. Az ég sincs tovább, ide van pántolva az egész a hegyek karéjára. Hidegaszó sem folyik ki a völgyből: hallom a zúgásán, hogy visszafelé folyik, a források felé. Amennyit lefele pazarlódott nappal, annyit folyik visszafelé éjszaka. Ez ennek a völgynek a törvénye, mert különben víz alá kerülne minden, és ez az egy völgy is eltűnne...

Bundás az ajtó előtt bolhászzkodott, amikor kiléptünk. Mellénk szegődött, de csak a csűríg kísér. A csűr sarkánál megáll, hogy elvégezze a dolgát.

A kaszák ott csüngnek a szegen. Nem látni őket, de míg kapaszkodunk fel a létrán, végig érzékelem; úgy, mint amikor néz valaki hátból...

Lefekszünk, beássuk magunkat a szénába, fészkelődünk, míg testünk megkapja a helyét. Csend van, kísérteties csend. Ha mérni lehetne, mint az óceánokat, ez ezer méter mélyen lenne attól a szinttől, amit csendnek szoktak mondani. Hiába próbálom, nem tudom elképzelni, hogy létezzék valahol énekszó, robbantás, veszekedés, amikor itt ilyen csend van...

Eláll a szívverésem, amikor hallom, hogy Dani már alszik. A lélegzésén hallom. Alig tette le a fejét, már alszik. Mindig is flegmább volt, mint én, de ez most mi? Ennyire nem izgatja a holnapi nap a jó kaszával? Ennyire bízik abban, hogy tőlem nyugodtan aludhat? Ennyire rá tud parancsolni magára, hogy ha hamarább kezdi az alvást, akkor hamarább ébred?

Kétségbeesetten forgolódom, minden álmat kiűz belőlem a tudat, hogy Dani már alszik. Nyitott szemmel megedek a sötétbe, szinte látom túlsó végén a világos reggelt, s előre érzem a vesztet: reggel majd arra ébredek, hogy Dani diadalmasan feni az apja kaszáját, itt a csűr előtt, így lesz elosztva: a Danié a kasza, az enyém a kínlódó-álmatlan éjszaka. Ez is hozzátartozik a jó naphoz? Hogy előtte ne hagyjon aludni az izgalom, a nyugtalanság? Enélkül nincs varázsa a kaszának, még akkor sem, ha te kapod meg? Persze, ha választani kell a kettő közül, akkor mégis inkább a kasza. Habár, ha az igazságot vesszük, akkor azé kellene legyen a kasza is, aki nem tudott aludni tőle. Hát nem? Muszáj ezt megosztani, elválasztani a kettőt egymástól? Keveset konyítok még az élet dolgaihoz, de ezt jó volna tudni, hogy vajon ez hogy van. Úgy van-e, ahogy én érzem? Mert én azt érzem, hogy a legnagyobb igazságtalanság lenne, ha ennyi álmatlan nyugtalanság után azé lesz a kasza, aki nyugodtan tudott aludni tőle.

S mi lesz, ha hajnalban arra ébredünk, hogy csorog az eső? Tárgytalan lesz az egész. Elveszti értelmét a kasza, a holnapi nap, az álmatlanság. Alszunk majd kedvetlenül, unatkozva, tétlenségre kárhoztatva. Készséggel beérnők azzal, hogy ha a gyenge kaszákkal is, csak kaszálhatnánk. Ez is a legnagyobb igazságtalanság lenne, hogy egy ilyen véletlen legyen értelmetlenné mindent.

Bizakodva nézegetem a fedél részén a csillagot. Amíg csillag van, addig nincs eső. Nem akarok gondolni semmire, már kóvályog a fejem. Most már elég annyi, hogy bízzam a holnapi jó időben.

A csillagot nézem, nézem sokáig, belesüppedek a völgy csendjébe. Már-már úgy érzem, a csillagsugár vékony szálán fityegek alá ebbe az ezer méter mély csendbe...

És egyszerre megrázza valami a bensőmet: ez az örökévalóság! Öröktől fogva vagyok, örökké leszek... Eláll a

lélegzetem – de már el is múlt. Egy pillanat volt, rendkívüli és rövid, mint minden kivételes pillanat. Már csak a nyomát érzem, mint eleven égési sebet... Anyámnak is volt egyszer egy ilyen pillanata, sokszor mesélte. Ment a temető alatt, terhesen, engem hordott a hatodik hónapban. És egyszerre meglepte az érzés, hogy örökké élni fog, nem szabad meghalnia. Addig soha nem gondolt a halálra, s első gondolatával is legyőzte. De az égési seb benne is megmaradt, különben nem emlegette volna azt a különös pillanatot annyiszor s annyi félnék önbátorítással.

Nem tudom, milyenkor van az idő, amikor felriadok. Legelső mozdulatommal Dani felé tapogatózom, hogy ott van-e. Ott van, ugyanazzal az alvással alszik, amellyel az este elaludt. Most már kihoz a sodromból ez a problémátlan alvás, akár magabiztosság, akár közömbösség szuszog benne. Futó pillantással a csillagot is megnézem. Ott van, jó idő lesz. De Daninak most már semmi joga a kaszához! Aki így tud aludni, akit ennyire nem tud izgatni a kasza...

Háborogva kelek fel, a létrához botorkálok. Mielőtt leindulnék, visszafülek. Akármilyen mélyen aludnám, én felriadnék erre, ha Dani indulna le a létrán. Lenn Bundást csillapítom, nehogy vakkantson. Kitapogatom a kaszákat, már a fogásukról ismerem őket, a keresztapámét leakasztom a szegről. Úgy heveredem le a csűr földjére, a kutya mellé, hogy jobb karommal a kutya pórázát ölelem, a ballal a kasza nyelét. Ki van ez jól gondolva: ha Dani leindul a létrán, Bundás rögtön talpra szökik, felébreszt a pórázával. Élvezem a ravaszságomat, de mindjárt el is szégyellem magam. Ha méltatlannak tartom Danit a kaszára, ez is legalább annyira méltatlan, hogy így tegyek szert rá én, ilyen fondorlatos eszközökkel. Elengedem a pórázát. A kaszát azonban nem akasztom vissza, tüntetően otthagynom magam mellett. Tegyen rá kezét Dani, ha elalszom, húzza ki a karom alól, legyen az övé, aki nem

törte magát úgy érte, mint én, nevéssen rajtam, de legalább tudni fogja, látni fogja, hogy ha az övé is a kasza, engem jobban megilletett volna, az én keserves kínlódásomat illette volna meg.

Megfekszi az álmoság a szememet, nagyon tudom irigyelni Danit, hogy ő este óta húzza egyfolytában; nagyon rám férne egy kis hit, hogy nem baj, ha így van is, csak reggel fordítva legyen: ő irigyeljen engem a kaszáért.

Irigyeljen? Ki kit? Én Danit s Dani engem? De hiszen mi még soha nem irigykedtünk egymásra! Éppen az, hogy mi úgy vagyunk Danival, hogy ha ketten volnánk a világon, soha nem tudnók meg, mi az irigység, a bosszúvágy, a káröröm, egymás elárulása, cserbenhagyása! Egy vacak kaszáért? Éppen egy vacak kasza sebezné belénk ezeket? Ilyen egy jó kasza, ilyen egy jó nap?

Sírok. Nem tudom, dühömben-e vagy elkeseredésemben. Most már nagyon el vagyok nyúzva. Ez már kétségbeesett gyötrődés, nem a holnapi nap kellemes-izgalmas várása...

Hajnali derengés van, amikor felnyitom a szemem. Úgy szököm talpra, mint aki máris elkésett valahonnan. Kész. A kasza a kezemben. Vége a gyötrődésnek. Kilépek a csűrkapun. Nézem az égbolt keleti peremét. Alig virrad. Nagyon korán van még. Mindegy. Most már, ha egész éjjel erre vártam, nincs mért az eget bámuljam, hogy hol a reggel.

A kasza is érzi, mibe került ő nekem. Énekel, amint fenem, derűs nekibuzdulással vigasztal. Belevágok a fűbe. Ez igen! Ezért érdemes volt lenyúzódni, ha ilyen kaszával indulhat neki az ember a napnak...

Tudtam, hogy a fenés hangjára Dani is fel fog ébredni. Már ott is van a csűrkapuban, hozza a kaszáját. Úgy látszik, erőt vett a vereségén: ha a gyenge kaszával is, de ő is velem együtt akarja kezdeni a napot, még virradat előtt. Már távolról nézzük egymást. Nem színlelem, őszintén

úgy nézek: ne legyen se káröröm, se diadal az arcomon. A többi úgyis ott van a szemem kialvatlan, karikás árnyékán.

Beáll mögém a rendbe. Megköpi a markát, mint akinek ma is a fiatalsága erejével, a jó alvásban felfrissített erővel kell pótolnia a kasza gyengeségét. Mint ahogy a jó kasza erejével pótolom én az éjszaka átvirrasztott pihenést.

Már húzná a kaszát, amikor eszébe jut, hogy még nem is üdvözölt.

Tétova, szomorú mosollyal mondja:

- Túl nyugodtan aludtam Gyuritól.

Hiába a szelíd hang, mellbe vág, annyi csendes panasz van benne. Panasz magára, rám, a kaszára, mindenre, amitől így fordult kettőnk sorsa. Ugyanaz a panasz, amittől már én is sírtam az éjszaka. S keserű elszántság: inkább marad a gyenge kaszával, s megszakad vékonyba.

Nem érzékenyedem el, tartom magam, míg szemem elé kerül az első gyökér. Soha nem szakasztottam még el kaszát, soha nem volt még ilyen jó kasza a kezemben. Belehúszom a gyökérbe, recseg-ropog, s erőtlenül belefutok a fűbe. A nyakánál szakadt el. Nem vág a jó kasza, fenhetném akár estig. Ami megérte, hogy gyötrődjem érte, az úgyis az enyém marad, az örökkévalóság pillanatával együtt. Ami nem érte meg, az jó helyen van ott, beleszakadva a gyökérbe.

Sápadtan mutatom Daninak a kaszát.

- Ez elszakadt.

Dani nézi a kaszát, néz engem. A kaszát sajnálva nézi, engem nevetve. A hangja is olyan sajnálkozó-nevető:

- Nőjön nagyot a füled, Gyuri!

Sajnálkozó-nevető, és semmi kétséget nem hagy afelől, hogy az én helyemben az ő kezén is elszakadt volna a kasza.

ÖZVEGYASSZONY LÁNYA

Emma, az özvegyasszony negyvenöt éves, és ébren fekszik az ágyban. Sötét van, le van oltva a villany, csak az üveges ajtón szűrődik át némi fény a másik szobából. Ott ég a villany, a lánynak vizitái vannak. A lány-Emma tizennyolc éves, és két vizitája van: Jóska, a helybéli legény és Déncsi, a szomszédfalusi. Déncsi ácsmester, motorbiciklivel jött vizitába. Az idő éjfélre jár, de egyik legénynek sem áll még hazafelé az esze.

Az üveges ajtót gyér mintájú, horgolt csipkefüggöny takarja, az asszony-Emmának alig kell kihajolnia az ágyból, és mindent lát, szemmel tarthatja a lányát.

Vígan vannak a fiatalok, Déncsi, a motorbiciklis szomszédfalusi jobbnál jobb históriákat tud.

- ...Azt látni kellett volna, én mondom! Ahogy a hitvány vénember anyaszült csórén futott utána a pityókaföldön. Elöl a süldő, a gatyával a szájában, még úgy meg-megrázta, mintha ki akart volna rázni valamit belőle, s utána a vénember úgy szökdösött az ikszes lábaival a pityókabokrokon keresztül, mintha attól függött volna az idei pityókatermés. Én csak kunkorodtam kacagtomban a vízparton, már meghittem volt, hogy körbefut a szájam, s leválik a koponyám a fejemről. De úgy lehet, az Isten bűnömül vette, mert amikor a legjavában kacagtam, egy lódarázs olyan istentelenül megcsípte a horgasinamat...

- Nem is tudtam, hogy a lódarázs szamarat is szokott csípni.

Ezt Jóska, a helybeli legény mondja.

Déncsi legyint.

- Hiába blamálsz, az aranyat nem fogja a rozsdá. S hiába meresztesz akkora szemeket Emmára, mint egy Ázsia,

nézd meg a fogát, ahogy kacag: éppen elég gyérecske ahhoz, hogy szomszéd faluba menjen férjhez.

Emma szépen, halk-leányosan kacag.

- De te is hiába vagy ott mindenütt, ahol valami jó történik, ha éppen erről az egyről csúszol le: hogy én veled szomszéd faluba menjek férjhez.

Emma, az özvegyasszony tetszéssel nézi a lányát. Magát látja benne, a maga leánykori képét. Szép volt ő is, szép a lánya is: nagy szemű, kerek arcú, dús-bomlós hajú, s a mellén pattan ki a fiatalság. Nem csoda, ha a legények bomolnak érte. Kivált ez a kettő, Jóska és Déncsi. Egyik sem akar tágítani, azért virrasztanak itt még éjfélkor is. De törheti a nyavalya őket akár hajnalig, jövő szombatig, esztendő ilyenkorig. Emma úgylis kifog rajtuk, csak játszik velük, elveszi az eszüket, s kacagja. Megtáncoltatja, ahogy kell.

- Mért komolyodjam meg, Emma? Nekem a komolyság olyan erőmbe kerül, mint másnak egyévi kereset - mondja Déncsi, a szőke, víg kedélyű szomszédfalusi.

Az özvegyasszony tudja, hogy a lányokra ez a fajta veszedelmesebb: aki víg kedélyű, tréfál, nagyvilági, s olyan szépeket tud mondani, hogy a leány szeme előtt összefut a világ. Ismeri jól, az ő első ura is ilyen volt, az a híres, a molnárlegény. Olvadt el, csupa méz volt, s mikor sikerült a feleségévé szédítenie, fénylett az arca, mintha a boldogság olajból lenne, s azt rákenték volna a képére. „Én téged nem is feleségül vettelek, hanem hogy feldíszítsem veled ezt a rozoga malmot.” De egy esztendő múlva már a kertek alatt járt a jóféle asszonyokhoz, s ő csakugyan az lett: dísz a malmon.

- Hagyd el, Déncsi, ne öltöztess úgy fel magad mindenféle szép szóval - kacag Emma, a lány. - Úgylis tudom, csak azért jársz más faluba vizitáskodni, hogy fitogtassd a motorbiciklit, s kivedd belőle a hasznót.

Az özvegyasszony visszadól a párnára, kényelembe helyezi magát, mosolyog. Nem félti ő a lányát. Tudja az, mi fán terem a férfi, mit ér a hízelgő szó. Felnyitotta ő jól a szemét, hogy átlásson a szitán. Híre is van már, hogy az Emma Emmáján még egy legény sem tudott csókot venni. És ő tudja, hogy úgy igaz, ahogy mondják. Mert őrájuk pontosan talál a nóta szava az özvegyasszony lányáról: „Egyszer mondtam valamit a lányának, beszaladt, és megmondta az anyjának.” Nincs titkuk egymás előtt. Az ajtó is azért nincs jobban lefüggönyözve. Nem takargatnak semmit egymás elől. Ahogy ő tudja Emmáról, hogy nem akadt még legény, aki csókját s szavát tudja venni, úgy tudja Emma is őróla, hogy a tizenhárom esztendő alatt, mióta özvegy, tőle senki férfi mást nem kapott, csak elutasítást. Hiába adták, kivált az első esztendőben, egymás kezébe a kilincset, hogy „gyámolítsák”, hogy „felkarolják”, „kár egy ilyen szép asszonyért, nem jó egyedül”. A szép szó, az erősen könnyű helyen áll, csuda könnyű helyen, csak úgy csepeg, mint az eresz az olvadásban, de rajtuk nem tud kifogni: sem őrajta, sem a lányán. A kőbe előbb likat ver, mint az ő szívükbe.

Pedig a szőke, az veszedelmes azzal a sima természetével, a nyakkendőjével, a motorbiciklijével. S azzal az örök-ké kacagásra álló képével. Most is, ahogy Jóska-hoz fordul.

- Hanem, komám, az idő oda haladt, hogy valamelyikünk már vehetné a fejbevalóját; mit szólna hozzá?

- Jó, hogy kezded észrevenni. Aki előbb jött, az menni is mehet elsőnek.

- Téged sem ejtettek a fejedre, látom. De aki tudja a tisztességet, az tudja a szokást: ha szomszédfalusi is van, akkor előbb a helybeli húzza el a csíkot.

- Te laksz messzebb, neked kell hamarabb indulj.

- Amennyivel messzebb lakom, annyival hamarabb is járok.

- Hát akkor járj hamar s szerencsével.

A szőke feláll, veszi a sapkáját.

- Itt, úgy látszik, nincs kivel beszélni. Nálunk is van egy legény - fordul Emmához, hogy még ezt elmondja -, az apja faragott, a legény odament, s beleütötte az orrát: „Ez nem jó, apám, nem jól csinálta.” Mire az apja: „Na és, mit számít? Téged is én csináltalak, s az sem jó.” - Kacag, kezét nyújt Jóskának. - Így biza, komám. Sok ember van a világon, aki helyett más kellene, s van olyan is, aki helyett nem kellene semmilyen.

Emma kacag, ragyog a foga, a teklagyöngy is kacag a nyakán.

És engedi, hogy a szőke megfogja a kezét.

- Gyere, Emmacska, kísérj ki! Utóvégre kinn is próbát tudok én venni.

Emma oldalt hajtja a fejét, olyan kacér, meg lehet igazítani.

- Miféle próbát?

A szőke készséggel magyarázza:

- Megfogod az egyik kezeddal az egyik csuklómat, megfogod a másik kezeddal a másik csuklómat, s ha mind a kettőt úgy át tudod fogni, hogy az ujjad begye összeér, szeretsz.

- Annyit tudsz, mint egy rádió. Csak éppen varázsszemem nincs.

- Az majd megviláglik kinn, a sötétben. Az idő is estére ki szokott tisztulni, a leány is a sötétben meg szokott nyilatkozni.

Kimennek.

Emma, az anya, kicsit nyugtalan. Csak ez ne volna, ez a dorombolós fajta. Az ilyen addig sündörög, sűrűlódik, törleszkedik s Emmacska, míg előbb-utóbb „próbát vesz”. Az ilyen a legszívósabb leányt is próbára teszi. Tudja, neki is volt része benne, az ilyen „Emmacskában”.

Gyűlölettel nézi az ajtót, amelyen kiléptek. Szeretne azon is átlátni, mint itt, az üvegesen.

„S hát ez a jámbor, ez a csendes egydarab?” – nézi Jóskát, a helybélit, a benn hagyott legényt. Csakugyan akkora szemeket mereszt az ajtóra, mint egy Ázsia. Ismeri ezt is, az ilyen csendes bolond fajtát. Ilyen volt a második ura. Az nem járt félre, nem csalta meg fűvel-fával. Az a féltékenységgel ölte meg. Elég volt, ha tréfából valakinek a térdére ült: kékre verte s halálra szekírozta. Áldott szerencse, hogy Jónás Pistában az emberére akadt, amikor kitámadta. Ha az a szúrás nem viszi a sírba, eddig ő került volna oda. Pedig milyen szép ember volt! Sok asszony szóba állt volna vele szívesen. De az nem olyan volt. Az csak egyet szeretett, de azt meg tudta ölni a szerelmével. Éppen ilyen nézése volt, mint ennek a nagymarkúnak. S ilyen keze: a simogatása is fájt. De az legalább nem vizslatta ilyen arcátlanul a hozományát, mint ez, ahogy nézi a meggy-furníros bútort, a rádiót, a perzsaszőnyeget. Őt legalább nem a hozományért vette el egyik ura sem. Nem volt neki jóformán semmije, ágrólszakadt leány volt. Akkor nem tudott a leány olyan könnyen módhoz jutni. Csak ha úgy ment férjhez, mint ő. Mert neki mind a két ura jómódú volt. Van oka rossz emlékekkel gondolni mind a kettőre, de legalább azt az egyet elmondhatja: egyik sem forgatta a szemét a hozományán úgy, mint ez a micsodás. Még jó, hogy nem vágja zsebre a kombinált szekrényt, amíg Emma kinn van azzal a muzsikanyakúval.

Riadtan ül fel, elfogja a szorongás. „Tán csak nem ment el a szép esze annak a lánynak?”

Majd kiveti sarkából az ajtót, úgy nézi, s tekintetével segít lenyomni a kilincset, mikor látja, hogy kívülről kéz babrál rajta.

Ragyogó arccal lépik be Emma, de az anyja látja, hogy nincs semmi baj. Nem így ragyog a leány arca, amikor baj van.

A legény csendes, szemrehányó szóval fogadja:

- Úgy látszik, jól sikerült a próba.

Emma megvárja, míg kinn elhalkul a motorburrogás.

- Hallhattad, ha odahallgatóztál. Olyan cuppanósan csókolóztunk, hogy a lovak így megindultak volna tőle.

Az özvegyasszony megnyugodva hajtja vissza fejét. Jóleső elégtételt érez: ennél a háznál férfiúnak nincs becsülete. Hiába dörmögi a lányának ez a helybeli nagymarkú, hiába jön ki olyan vastag hang azon a vastag nyakán: „Kár úgy feltartsd a fejed, előbb-utóbb úgyis csak beadod a derekad.” S őrajta is hiába veszik észre, hogy mióta özvegy, jóformán semmit sem vénült. Mert észreveszik, s jól teszik, vegyék is észre. Ha harminckét éves korában meglátták, hogy korához képest idősebbet mutat, hát csak lássák meg most is, hogy milyen jól tartja magát. Még a vén Rezi is miket tud selypíteni a csorba száján: „Olyan jól nézel ki, hogy láttodra még az ilyen vén fazékban isz megindul az áramlász.” Fél lába a sírban, s még kukorékol, hogy meg van indulva benne az áramlás.

Belebóbiskol a másoktól is hallott szép szavakba: „Felveheti a versenyt a lányával.” Nevetgélő szendergéssel hallja a leánya hangját:

- Aki nem tudja megtörni a diót, annak hiába fáj a foga a belére.

Kis idő múltán balsejtelemmel pattan fel a szeme. Futó álmában a legény lapátmarkát látta, s hallotta, hogy ropog a dió.

Homályosan imbolyog szeme előtt a függöny, s mikor letisztul a látása, nem tudja hinni, hogy nem álmában látja... Egymásba vannak kapaszkodva, a nagy markú legény s az ő Emmája, és szorítják, csókolják, eszik meg egymást, még az árnyékuk is szédeleg az ajtón.

Felül, szétnyílik a szája, eláll a lélegzete, s mintha meg lenne babonázva, nem tudja a szemét levenni róluk. Pílanatra abbahagyják, kótyagosan nézik egymást, Emma

egészen ki van kelve a képéből, s aztán ismét összeborulnak.

Erőtlenül, elgyengülve roskad vissza, s fekszik bénultan, moccanás nélkül. Akkor sem mozdul, mikor nagy későre hallja kattanni a villanyt.

Nesztelenül vetkőzik és surran az ágyba a lány. Kicsit kipiheni magát, csak azután szólal meg, halkan suttogva:

- Alszik-e?

- Nem.

Érzi a lány a hangból, de azért megkérdi:

- Látott?

- Igen.

A lány önfeledten sóhajt:

- Olyan jó volt! „S olyan keze fogása van, olyan diótörő kemény, mint a kő!” - Végigsimít a mellén, és megfeszül, mint az íj, hogy fülétől a lábujjáig átjárja a szerelem. Nem tud gyűlölettel gondolni a férfiakra.

- Legalább ottotátok volna le a villanyt... vagy az ajtót takartátok volna le.

Emma, a lány, csak most érti meg: tizenhárom éve özvegy, s javakorában van.

- Máskor letakarjuk - ígéri együttérzően.

Emma, az özvegyasszony, megtörli a szemét.

- Ez legalább nem csal meg... s idevalósi. - Szünetet hagy, mint aki nehezen tud rendet teremteni magában.

- Én inkább a másiktól féltettelek.

A lány felkacag.

- Dénccsitől? Az nem állandós eszű. S akkora ádámcsutkája van, hogy rá lehetne a kalapot akasztani.

Többet nem szólnak egymáshoz. Nyitott szemmel, álomtalanul fekszenek még sokáig, zaklatottak mind a ketten. De hallgatnak, nem kíváncsodik ki belőlük a szó. Érzik, hogy mostantól kezdve lesznek titkaik egymás előtt.

FARKASMEZŐ

Kemény tél volt, kopogóra fagyott tél. Újesztendő napján lágy, olvadásos szél fújt, megloccsant az út, sárgás, lótrágyaszagú tócsákat kavart a szántalp, tarka lett a határ – földfekete foltok jelezték a dombokat, piszkoshó-színű fehérségek a hajlatokat –, de aztán északira fordult a szél, s száraz, kegyetlen, jeges hideget hozott. Az út úgy fagyott meg, ahogy azelőtt való este az emberi és állati lábnyomok formálták, mintha valakinek szüksége lett volna rá, hogy kik hol jártak, honnan jöttek és merre mentek akkor este, a rögzítés pillanatában. Hó nem hullott, csak egy kis porka hintés, mintha nem is az égből hullott volna, hanem a szél hozta volna onnan, ahol több van. A szán elcsúszott az úton, de úgy rázott, mint a szekér, s ki gyalog járt, lépten-nyomon megbicsaklott a bokája.

Biró Ferenc telettető juhakla fenn volt Farkasmezőn, a kaszálón, jó két óra járásnyira a falutól. A kemény januári tél itt még keményebb volt, mint a faluban, a szél füttyült az ágak hegyén, déli verőfényben sem cseppent meg a háztető deszkáján a hó, a juhok csupa zúzmarát lélegzetek; Baláznak is ragadt össze az orrluka, és ujja begye eléréstelenedett a fejsze égető-hideg nyelén, míg a fát hasogatta. Szerencsére szapora munka volt, jóformán vágni sem kellett, csak oda kellett koppintani a fejsze élével s úgy hasadt a nyers-fagyott bükkfa, mint a jég: nem szalazott-forgácsolt, és még pengett bele, szinte dallamosan pengett, mintha a fa elszálló lelke csendült volna a magasba.

Magas fennsík Farkasmező, messzi kilométerekre el lehet látni, a Hargitától le a Fogarasi-havasokig, a Barcaságig. A nyáron megejtően bensőséges panoráma most sivár, kietlen: a Bükk sudár-csupasz fái gémberegetten

körmölik az eget, és azon túl dermedt domb- és hegyhulámok, a páras-opálos messzeségbe veszve, mintha az egész világból kifagyott volna a lélek.

Lealkonyulóban a nap, liláspirosan remeg a láthatár fölött, aztán úgy hull alá, szemmel érzékelhetően, mint a röptében lilára fagyott madár, amit már hiába vesznek tenyérbe, melengetnek marokkal és lehelettel, többé már nem lehet életre kelteni, hogy keleten felkeljen.

Bíró Balázs a juhokat itatja benn a Bükkben, Gyepi-kútjánál. Nemigen isznak a juhok, nem öli őket a szomjúság, némelyik épp csak beleüti az orrát Gyepi-kútja hígtej-színű, kékesfehér vizébe, de azért mindig be kell őket hajtani etetés után a kútra, ha nem is itatni, legalább megkínálni.

Behúzott nyakkal topog Balázs mellettük, botját hóna alá szorítva bokázik, száját füttyre csücsöríti, de csak fűfőreszik, el van zsibbadva a szája a hidegtől. Inkább a fázást táncolja ki magából, ahhoz fújja a hangtalan-dalamtalan nótát, de néma füttyörészésében van valami a gyermekkori beidegződésből is. Nem volt félős gyermek, füttyörészés nélkül járt Gyepi-kútjára vízért, meg sem fordult a fejében, hogy az erdőtől félni is lehet, mindaddig, míg Trimfa Janó fel nem tűnt itt, Farkasmező vidékén. Sohasem lehetett megtudni, ki volt, honnan jött, miféle szerzet volt ez a Trimfa Janó, s mi lett vele, de hírével megtelt a kaszáló, volt, aki igen derék embernek festette, afféle szegénypártoló üldözöttnek, akit rejteni és egy darabka kenyérrel segíteni kötelesség, mások viszont félelmetes haramiának tartották, akinek rég ki kellett volna tekerni a nyakát, ha nem lenne olyan körmönfont, hogy mindig csak bottal üthetik a nyomát. Balázs nem látta, még távolról sem, de hallott róla mindenfélét, és egyszer a találkozás is hajszálon múlt. Jött a kútra, megtöltötte a korsót, s amikor megfordult, a kutat strázsáló bükkfa kérgéről virító-frissen üdvözölte a névjegy:

T. J. Ha élő valójában állt volna ott Trimfa Janó, akkor is számot tett volna, ahogy Balázs belesápadt, s dermedt rémületéből magához térve, első ép gondolata az volt: ha egy pillanattal hamarább jön, pont belebotlik Trimfába! Azt sem tudta, hogy ment ki az erdőből. Szüleinek szégyellte megvallani félelmét, s azután, ahányszor vízért küldték, csupa libabőr volt, míg az erdőt megjárta, és olyan kétségbeesetten fütyült, hogy a haramiaváltozatú Trimfa Janó is megszánta volna, ha hallja. Másfél évtized telt el azóta, rég kinőtte a fa Trimfa Janó monogramját, aki annak idején nem látta, nem is sejtene, hogy betűk nyomát őrzi a cserepzett heg a fa kérgén, de Balázs most is tisztán, kiolvashatóan látja ott az idéetlen két betű-ákom-bákomot.

A juhok maguktól indulnak vissza a szélvédett fedél alá, nem kell őket riasztani.

Balázs a nyomukba szegődve baktat, mintha az ő okosságukra bízta volna magát.

Nyári idő szerint korán volna még szállásra húzódni, kaszáláskor ilyenájt ülnek le uzsonnázni, de a januári tél már esti szürkületbe vonta a láthatárt, s lenn, a faluban már bizonyára gyújtják a lámpát.

Balázs, a juhokat elrendezve, beül a házba, a kis ércfűtő mellé. Nem gyújt lámpát, a tűz fénye jól megvilágítja a vityillót.

„Mikor lesz még reggel, Úristen!”

Rágyújt, sóhajt, s úgy gondol a reggelre, mint amit megérni valami kivételes jutalom, s ábrándosán néz napnyugatra, a völgybe rejtőző falu felé, mint akinek már nemigen adatik meg, hogy még egyszer viszontlássa a füstölgő-meghitt házakat. Egy napja sincs még, hogy itt van, a reggel számkózott fel, hogy apját hazariassza, de mintha hetek óta rostokolna itt számkivetetten, ezen az istentelenül hideg, kopár, lélektelen Farkasmezőn.

„Nagy bolond még az is, aki ezt kitalálta: pár darab juh százáért felülni ide hetekre, ebbe a temetőnél is alábbvaló pusztába. A temetőben legalább emberek vannak. Ha halottak is, de emberek.”

Karácsony előtt két hétig volt itt egyhuzamban. Azt hitte, a nevét is elfelejti, s a házukat is el a faluban, ahol laknak. Az ünnepekre az apja felváltotta, de szinte minden napja el volt rontva, ha arra gondolt, hogy újesztendő után megint ő lesz a soros a juhoknál.

Most legalább az öreg Lázár is itt van az unokájával s a juhaival, pár száz méterrel odább, a hajlásban. A pusztá tudat is jólesik, hogy az ember nincs árva-egyedül, van még valaki embertárs a közelben, s ha este nem is, napközben az öreg rá-rá meri bízni a juhokat az unokájára, s „áthozatja magát a széllel” ide, zsebében a zsíros, rongyos, juhszagú kártyával. „Juhszagú annak már a lelke is, nemcsak a kártyája, olyan régi juhos gazda,” Az apja mondta a reggel, mikor beszámolt, hogy nem unta magát, volt neki szórakozása bőven az öreggel. Balázsnál is jelentkezett, déli etetés után mindjárt levertek egy partit, az öreg elsütött néhány régi históriát, megállapította, hogy „úgy látszik, az idén úgy osztja a tél a havat, hogy májusra is jusson”, s eláradozta, hogy ez az igazi jó élet, itt telelni a juhokkal ezen a csendes, békességes Farkasmezőn, ahol még a test is közelebb van az éghez, nemcsak a lélek. – No, egye meg, ha szereti, hallja-e – mondta Balázs –, de nekem a toromra se kéne az ilyen élet. – S gondolatban kiegészítette: „Ha mégis itt ülök, az apám jóvoltából ülök itt. Mert éppen ő kell legyen az a másik bolond, akinek ez tetszik. Ez a Trimfa-élet.”

Balázs nem szokott beleszólni az apja dolgába. Nem az a természet, s az apja sem úgy szoktatta. Az anyja természetét örökölte, az anyjának volt mindig a kedvence. Külsőre is pont az anyja: jámbor, szelíd, leányosan simaszép az arca, kék szeme csupa jólelkűség, és fényesen

csillog, mint a könnyen elérzékenyülőké. Leány testvérét tizenöt éves korában, virágjában aratta le a halál, s ő igyekezett azzal vigasztalni az anyját, hogy amiben csak tehetette, pótolta a nényét: segített mosogatni, főzni, sürolgatni. A legényes anyák példaképül állították legényfiaik elé, a leányos anyák ilyen férjet kívántak leányaiknak: nem iszik, nem duhajkodik, csendes, szófogadó, ha kell, az ingét is ki tudja mosni. Balázsnak jólesett a közmegbecsülés, s élt, mint addig: az anyja kényeztette, az apja szinte szolgaként kezelte. Szülei néha összeszólalkoztak. „Mért bánsz olyan mostohán véle, Ferenc?” – kérdezte szemrehányóan az anyja. „Hagyd el, legalább én szoktassam a sanyarúságra, te úgyis eleget kényezteted” – torkolta le az apja. Furcsa kölcsönösség volt ez: az anyja azért kényeztette, hogy kárpótolja az apja mostohaságáért, az apja azért fogta rövide, hogy ellensúlyozza az anyai kényeztetést.

Nem érezte jól magát Balázs ebben a felemás helyzetben, de nem lázongott ellene, s apja kevély nyakasságát és keménykezű szigorúságát sem fogta fel tehernek mindaddig, míg rá nem nyílt a szeme a Sógor Mózes leányára, Erzsire. Azelőtt is volt néha – úgy kamaszosan – szerelmes, csendes természetű volt, de nem volt alamu-szi, tudott bánni a lányokkal, tudta, hogy „Emmának olyan lagymatag a csókja, mint aki meg is hal, ha meg találják csókolni, de aztán úgy visszaadja, hogy a füle hegye is lángot vet”, ilyen ismeretsége is volt már a lányokkal, ám Sógor Erzsí, az már nem is szerelem, az olyan, mint amikor túl forrón perzsel a nap: ahelyett hogy az életet dúsítaná, elpusztítja, kiégeti az elevent. Jámbor, szelíd természete furcsa ellentmondásba került a szenvedélyes érzellemmel, elütött a kettő egymástól, akárcsak férfiasan dörögő hangja leányosan finom arcától s mint anyja kényeztetése az apai szigortól, nem talált egymáshoz, de együtt volt, és csak ő tudta, milyen nehezen fért

meg lelkében a két ellentétes érzés: a békességes, józan megállapodottság és a csillapíthatatlan, háborgó zaklatottság. Pedig Sógor Erzsí nem az a hamis leány, akinek a szeme sarka akkor is félrenevet, amikor szembogara Balázssal van tele. Annyi kacérság sincs benne, mint egy szeménylő süldő leányban, és Balázs mégis csupa vad nyugtalanság, és soha, egy percig sem nyugodt afelől, hogy Erzsí elvehetetlenül az övé mint szerető, és biztosra vehetően az övé lesz mint feleség.

Hozzájárult ehhez az is, hogy sem az ő, sem az Erzsí apja nem volt túlságosan elragadtatva összemelegedésüktől. Nem tiltották őket egymástól, de méltatlankodtak, morogtak, s elégedetlenkedve igyekezett lebeszélni Sógor Mózes is Erzsít s Biró Ferenc is Balázst. Sógor Mózes azt mondta Erzsínek: „Balázs, ő még jóra való, véle egyéb baj nincs, csak az, hogy gyáva szembeszállni az apjával, de Biró Ferenc, avval a gögös, nagymellű ágálásával nem éppen az az ember, akit én neked apósna s magamnak apatársul kívánnék.” Biró Ferenc azt mondta Balázsnak: „Erzsiben én nem látok semmi kivetnivalót, s ha csak őt nézném, jobb menyet nem is kívánhatnék, de Sógor Mózesről nem tudnék egyebet mondani, ha apatársak lennék sem, csak hogy az Isten marasztotta volna ott, ahonnan jött, mert akkor nem lett volna belőle ilyen senkiházi jöttment. Jó ipareMBER, nem mondom, mert amikor szolgaként a faluba jött, a lábnyoma az úton, az volt minden földbirtoka, s a közösbe már hét holdat vitt be, de a falut is bevitte, s evvel előttem a semminél is semmibb lett.”

„Bár biza apámat is bevitte volna!”

Nem fogalmazta szóvá Balázs a gondolatot, csak úgy magában zúgolódozott, mikor december első heteiben itt kukolt a juhokkal, s vágyakozva nézett esténként a falu felé: a többiek – legények, leányok – fonóba mennek, vizitába mennek, szórakoznak, művelődnek, cicáznak, ő meg itt szagolja a juhokat, s hallgatja a veszettül éhes

farkas-ordítást. Mert ő Biró Ferencnek a fia, a „nagy mellű Birónak”, aki dacol a faluval, rátartian járja a maga külön útját, s Sógor Mózeset a semminél is semmibbnek tartja.

Volt éjszaka, hogy szundításnyit sem aludt, ideges nyugtalansággal teltek a napok, tele volt balsejtelemmel és rossz előérzettel – ő itt, Erzsí otthon, ki tudja, ki vette gondjába –, annyira, hogy mikor végre hazaszabadult Farkasmezőről, úgy fogadta a hírt, mintha ő mindenkinél előbb tudta volna: míg ő Farkasmezőn telet, Tókos Laci, a sofőr állandóan ott vidékel a Sógor Mózes házában. Balázs nem szólt semmit, de életében először gondolt káromló szavakkal az apjára, s bár soha nem szerette a vetélkedést, az elkövetkező két hét egyetlen vetélkedés volt közte és Tókos Laci közt Sógor Erzsíért. Azt már az első napokban belátta, hogy Tókos jobban ért a leánybolondításhoz, mint ő, még virágot is képes volt hozatni a városból, s mint parti sem olyan „juhszagú” volt, aki Farkasmezőn „számolja a juhok farkát” – kombinált bútorral bebútorozott szobája volt a szüleinél, rádióval, fényképezőgéppel és távcsővel (melynek gyakorlati értéke úgyszólván kimerült abban, hogy egyetlen volt a faluban, unikum) –, de Balázs azért nem állt félre, úgy érezte, húz hozzá Erzsí, s nem adta fel a reményt még akkor sem, amikor Tókos szilveszter estéjén azzal koccintotta el poharát az ő füle hallatára, hogy ha Sógor Erzsí is úgy akarja, neki ez az utolsó legényszilvesztere. Nem tulajdonított különösebb jelentőséget a Tókos szavainak – „utóvégre mondani én is mondhatnék ennyit” –, de tegnap, mikor fülébe jutott, hogy „Tókosék holnap este leánykérőbe mennek”, egyszeriben égni kezdett a kapcája, s alig virradt annyira, hámozta a lovakat, s egy vágóban hajtott fel Farkasmezőre az apjához, hogy valamiképp rávegye: siessen haza, ha lehet, még napvilág kérje meg a kezét Erzsínek, mert este már Tókosék kérik. El volt készülve rá, hogy hosszú vitája lesz az apjával, s annál

nagyobb volt a meglepetése, amikor az apja egy szóval sem próbált kitérni, ellenvetés nélkül beadta a derekát.

És most itt van megint Farkasmezőn, előtte a végtelen éjszaka, mint valami áthatolhatatlan, sötét, sűrű rengeteg, melyben mind csak körbejár az ember, s nem tud belőle kilikadni.

Reggel – ha megéri, hogy reggel legyen – már más világ lesz: itt lesz az apja a hírrel, és világos lesz minden: az ég is, Farkasmező is és az is, hogy Sógor Erzszi kivel gondolja a jövőt.

De a reggel még olyan messze van, mint az öreg Lázár szava az igazságtól, amikor azt mondta: látott ő már repülő bölénybikát is itt Farkasmezőn, ahhoz képest Trimfa kicsi legény volt.

Még ha el tudna aludni, ahogy leteszi a fejét, és egyet aludna reggelig, ha át tudná aludni ezt a cudar-hosszú éjet, akkor még valahogy eltelnék. Vagy ha itt lenne a Tókos messzelátója, és olyan távcső lenne, mivel pont be lehet látni a Sógor Mózes házába. Eddig már biztosan ott ül az apja, s az is lehet, a választ is megkapta már eddig.

„Megállapodhattunk volna valami jelben... mondjuk, hogy tüzet gyújt a Málon.”

Elneveti, megrestelli magát, s leakasztja a tarisznyát, hogy valamit faljon.

Az evésről jut eszébe: „A két egykori legény is úgy csinált volt – mesélte a délkor Lázár –, hogy egyazon leányhoz jártak, s már nem tudták eldönteni, kivel is tart a leány, mikor az egyik kitalálta, s egyezsége léptek: ebédre hívták magukat a leányhoz, az egyik a paszulylevest szerette, s azt rendelt, a másik paradicsomlevest, s amelyiket főzi a leány, abból megtudják, melyiküket kedveli, s kinek a rendelését főzi, az eszi meg az ételét s az életét a leánynak, a másik továbbáll.”

„Jól ki volt fundálva – majszolja a kenyeret Balázs –, de azért nem valami megbízható próba: hátha a leány csak

azért főzött volna paradicsomlevest, mert éppen nem lett volna paszuly a háznál. Vagy főzhetett volna paradicsomos paszulylevest is, s akkor alaposan ki lett volna fogva rajtuk.”

Lemosolyogja, de azért tovább fűzőgeti a gondolatot: „Tókos vajon milyen levest rendelt volna, ha mi is egyezségre lépünk?” Ami őt illeti, ő tyúkhúslevest rendelne: szeretni is azt szereti legjobban, s azt semmi más levessel nem lehet összemesztekálni. „Mindenesetre ma este elvállik, kinek a levesét főzi szívesebben.”

Újból meglepi a nyugtalan szorongás: mi lesz, ha esetleg Tókos Lacit tartja meg Erzsi, s őt elereszti ?

Próbálja nyugtatni magát, elképzelhetetlennek tartja, hogy cserbenhagyja őt Erzsi, de el kellene tennie az ételt, egy falás sem esik jól, mihelyt ez az eshetőség is felrémlt előtte. Mert – keserű bizonyossággal érzi – ha mégis cserbenhagná, ő többet leányra, házasságra őszinte szívvel, tiszta lélekkel gondolni nem tudna. Akkor már inkább elmenne Trimfa Janónak, vésegetné a nevét a fádba, s ilyenkor, mikor ilyen kutya kemény a tél, bekopogna az öreg Lázárhoz, hogy adjon egy kicsi meleget, mert már a lélek is zúzmarává fagyott benne.

Annak idején a puszta nevéől is megborzongott, kirázta a hideg. Most megváltóként fogadná, ha betoppanna Trimfa: „Gyere, Trimfa testvér, ülj le, és melegedj! Egyszer már úgyis szinte találkoztunk, most legalább üssük agyon együtt az időt. Ha esetleg az életemre is szükséged lenne, csak reggelig várj: akkor majd megmondom, mit ér.”

Eltelt az éj, felvirradt a reggel.

Sápadt volt Balázs, égett a szeme, százat aludt az éjjel, de eltelt, s most már jobb nem is gondolni rá.

A szél elállt, valamit enyhült az idő, moccsanatlan csendült a fennsíkon.

Balázsnak már csak a fülén keresztül volt kapcsolata a világgal, szüntelenül az út felé hallgatózott, mikor hallja már meg a csengettyűszót.

Aztán eltelt a reggel is, eljött a dél, és az apja még mindig nem jött.

Balázs minden reményről letett. Már nem is próbálta nyugtatni magát, nem keresett mentőokokat, hogy „hát-ha elejtette a ló a patkót, nem lehet mezítláb felhajtani, előbb még meg kell vasaltatni”. Érezte, hogy ez most már csak áztatás lenne, s mit sem változtatna a tényen, amit olyan bizonyosan tud, mintha már rég meghozta volna az apja a hírt: Tókos Lacira esett az Erzszi választása. És meg is érti Erzsit, nem tud haragudni rá. Ép ésszel nem is választhatott másképp. Ő volt a bolond, mikor egy percig is hitte, hogy Erzsinek kell ez a rideg Trimfa-élet, ez a Farkasmezőn telelés, ez a Biró rátartiság, amikor ott van Tókos Laci a politúrozott bútorával, rádiójával, kukkerével s rangra nem sokat adó familiájával.

Nem tudta Erzsit hibáztatni semmiképp. De ha az apjára gondolt, kegyetlen-komor érzés fogta el: képes lett volna a fagyott földre dönteni, s egy nagy lapos kővel megnyomtatni, hogy ott ériék, mint a sajt, józanodjék, eressze el azt a gőgös savólevet a fejéből. Mert annak köszönhet ő mindent: azt is, hogy ő ilyen kikoszarzni való legény lett, azt is, hogy Tókosnak alkalma adódott Erzsizhez férkőzni, míg ő itt telelt a juhokkal, és hogy ő ilyen kutyának való sorsra jutott. S most már azért is haragudott az apjára, hogy ha a rossz hírrrel is, de mért nem jött, előbb-utóbb úgymint hírvilág kell adják, mire való vártni, hogy az ember egészen kiforduljon magából.

A juhokat megetette, de ő egy falatot sem falt, mintha az éhhalált választotta volna halálneméül.

Aztán ott volt megint Gyepi-kútjánál, itatott, s míg ittak a juhok, elővette a bicskáját, s az elidomltalanodott T. J. alá formásán odavéste: B. B. Inkább csak kíváncsiság volt,

nem végső elkeseredés, de barátkozott a gondolattal, amely az este óta kísértette: milyen érzés lehet, ha az ember trimfaságra adja a fejét.

S akkor megütötte a fülét a csengettyűszó. A lélegzete is elállt, úgy hallgatózott, hogy igazat hall-e, nem képzelelődik-e, aztán nekiiramodott, mintha a gyerek Balázs lábait vitték volna, mikor Trimfa nevét megpillantotta a fán. A juhok utána, úgy rázták a gyapjukat, mintha el akarnák hagyni, hogy könnyebben futhassanak.

- Mi az, hé, tán megszalasztottak a tatárok? - nézi Biró Ferenc kacagva a vonulást.

Balázs úgy fújja a párát, hogy alig látszik ki mögüle.

- Már azt hittem, egészen elfelejtette, mit ígért a tegnap.

Biró Ferenc leveti a húzókat, s behajtja a lovakat a pajtába. Mentében mondja:

- Jöhettek volna hamarabb is, de gondoltam, minek abba a reggeli fagyba, megvárom, míg felenged egy kicsit.

Balázs követi, mint az árnyék.

- S mi újság otthon, mivel járt?

Biró Ferenc a lovak közül nevet hátra, míg köti a jászolhoz.

- Hát mi legyen? A tegnap jöttél el, azóta olyan sok újság nem lehet.

Balázs sötéten néz, fel van forrva: őt töri ki itt a nyavalya, s az apja jó nyugodtan várja, hogy „engedjen egy kicsit”, délutánra állít ide, s akkor is: „olyan sok újság nem lehet”.

- Jó, jó, tudom én azt, de Sógoréknál mivel járt? - fakad ki ingerülten.

- Hát mivel jártam volna? - húzza fel a vállát kedélyesen, s indul ki a pajtából. - Odamentem, megkértem a kezét Erzsinek, s boldogan ideadták. Mi mással járhattam volna, ha egyszer ezért küldtél?

Balázs érzi, hogy kicserélődik körülötte a világ: az egész mező csupa ezüst, s a juhok gypja az aranytól sárga.

Nem tud szólni semmit, némán követi apját be a házba.

Leülnek, az apja szivarat vesz elő, s odatartja.

- Előbb falok valamit, mert ma még nem ettem - lépik a tarisznyáért Balázs, kipakolja, s farkasétvággal lát hozzá.

Az apja csendes vizsgálódással nézi.

- Jó nagy bolondnak adsz enni, hallod-e!

Balásznak tele van a szája, nem tud szólni, csak a vállát vonja meg: ez már így van.

Hálás melegséggel pillant az apjára, deresedő fejére, s nagyon megrestelli magát. Szinte megvallja az apjának, úgy restelli, hogy az imént még lapos kő alá akarta tenni, mint a sajtot. De nem tud szóhoz jutni, olyan mohón eszik, mintha minden falattal az örömét nyakalná. Csak most érzi át, most tud csak számot vetni véle, mitől fosztották volna meg őt, ha az apja nem ezt a hírt hozza. Eszébe villan Tókos Laci, és őszinte szánalom fogja el, nem tud kárörvendeni: túlságosan átélte ahhoz azt is, mit jelent Sógor Erzsit elveszíteni és azt is, milyen érzés a magáénak tudni.

Nyel egyet, s részvét van a hangjában, mikor megszólal:

- S Tókos, szegény, ő kosarat kapott?

Az apja nevetősen húzza fel a szemöldökét.

- Biztosan. Legalábbis gondolom, nem ígérték oda neked is, neki is. Ámbár, ami azt illeti, két keze van, jutna belőle mind a kettőtöknek.

Balázs boldog csodálkozással nézi az apját, hogy ő is mitől cserélődött így ki; nem gondolta volna, hogy így tudjon örvendeni az ő örömének. Megkérni is szó nélkül ment, s a jó hírrel is úgy jött, hogy nem tudja titkolni örömét.

- Jól fogadták? - kérdi, mert szeretné részletesebben hallani.

- Sógorék-e? - fújja a füstöt az apja. - Láthatod. Nincs rajtam sehol seprűnyom.

Balázs nem erőlteti. Majd Erzsitől úgyis megtud min-dent.

Elönti a melegség, átjárja a forró érzés: Erzsi... az övé lett Erzsi. Vége a nyugtalanságnak, a sok bizonytalanságnak. Ezután, ha odamegy hozzá, már úgy megy oda, majd-nem férjként, mintha hazamenne. S az időt is ezután már úgy töltik együtt, mint akik egymást választották.

- S mikor lenne, arról esett-e szó?

- Mi?

- Az egybekelés.

Biró Ferenc elnyomja a szivarat.

- Esett, hogyne, volt szó arról is.

- Most, a farsangon?

- No, hát nem éppen olyan sietős. Legalábbis gondolom! - nyomja meg a szót, s fürkészőn nézi a fiát. - Vagy tán sietős?

Balázs zavartan nevet.

- Dehogy sietős, hova gondol.

- No, ugye - nyugszik meg az apja. - Nem vagytok ti maszkurák, hogy a farsangon mindenképpen meg kell-jen lenni. De azért nem halasztódik sokáig - teszi hozzá, hogy a fiát is megnyugtassa.

Balázs ennyivel is beéri. Most már egyéb izgatja.

- S hát azt lehetne-e, hogy maga itt maradjon?

Az apja nem érti egészen.

- Muszáj lehessen holnapig, mert a lovak igen meg-vannak hajtva. Tegnap reggel fel, utána mindjárt haza, ma megint fel... Nem gondolod, hogy ma estére megint ha-zahajtom?

- Dehogy, nem erre gondoltam.

- Hanem?

- Hát hogy én mennék haza, s maga maradna itt a juhokkal.

Biró Ferenc meglepődve, kelletlenül sűrölja az állát.

- Maga úgyis jobban találja itt magát, mint otthon - puhítgatja Balázs. - Én pedig, az igazat megvallva, nem esekedem érte... kivált most, hogy beállt a farsang...

- No, azért nem kell éppen olyan hamar futni hozzá - találja ki az apja. - Ne félj, nem fut el. Megkapod.

- Nem is, de azért maga sem kívánhatja, hogy itt üljek. S nem is adná jól ki magát, hogy megkérjük, s akkor arrafelé sem nézek.

Biró Ferenc vakargatja a fejét.

- Ami azt illeti, maradhatnék... de nem úgy jöttem, hogy maradjak. S a faragnivaló is vár otthon, ott van félbe-szerbe, most az ideje, hogy megcsináljam.

- Arra még van idő, s el sem fut, ne féljen, nem fut el az sem.

- Éppen ez a baj, látod-e! - neveti el magát az apja. - Ha nem csinálom meg, nem lesz szekérkerék belőle, hogy elfusson.

Balázs hunyorogva néz ki az ajtón, a sziporkázó hóra.

- Ha az én helyemben lenne, maga sem ülne itt jó szívvel.

- No, látod-e, jól mondod - bolondozik az apja. - Ha a te helyedben kell maradjak, nem ülök itt jó szívvel. - Aztán elkomolyodik. - Jól van, no, teljék kedved. Holnap hazamehetsz.

Balázst elkapja az öröm.

- Holnap? Akkor már mért várjak holnapig? Esznek, nyugosznak egy órát, nem olyan nagy strapa nekik a szánkózás, hogy ne lehessen őket hazahajtani. Állottak eleget a pajtában, s állhatnak megint, ha hazaértünk...

Biró Ferenc megtekergeti a fejét.

- Ugyan ég a kapcád, legény! Kacagnám, ha futsz haza, s kisülne, hogy a leány Tókosnak is odaígérte a másik kezét. Mert én csak az egyiket kértem, nem mondtad, hogy mind a kettő kell.

Balázs együtt nevet az apjával: „Ha úgy lenne, az lenne a paradicsomos paszulyleves.”

Egy óra múlva befogja a lovakat.

Úgy hajt haza, hogy szinte szárnya nő a szánnak. Megtelik csengettyűszóval a hely, ahol elhaladnak, mintha a jégcsapos fák is rárezonálnának, aztán továbbgurítanak a hókristályos mezőoldalakon.

*

Alig hajtott el Balázs, zúzmarás bajuszával megjelent az öreg Lázár.

Kurtán üdvözölték egymást, az öreg hívás nélkül rakta le csontjait az ágyra.

– Hát Balázs? – nézett körül, mintha valami tőről lenne szó, ami a szénaszálak közé került.

– Balázs-e? Balázs hazament.

– No! – nézett Lázár, mintha szemüveg fölött nézett volna. – Ti jó szaporán közlekedtek!

Egy ideig szótlánul ültek, mint akik lélekben azt beszélnek egymással, hogy milyen szép is itt a világ: ez a mocsoktalan, csillogó fehérség, ez a békességes magány, a csend, sehol egy lélek rajtuk kívül, nem háborgatja őket senki, nem zaklatják semmivel, falu még látóközelben sincs, csak ők ketten vannak itt a juhaikkal, a két sorstárs, akiket nem lehet csak úgy kivetni a kerékvágásból, itt vannak ebben a határtalan szabadságban, ebben az örök nyugalomú megállapodottságban, ahol változatlanul úgy van minden, ahogy a nagyapáik hagyták, annyira, hogy ha Lázár György vagy Biró Tamás most beállítana az ajtón, nem is ők, az unokák lepődnének meg talán, hanem a nagyapák: „Ugyan biza, mikor tudtatok így megvénülni?” Lázár töri meg a csendet:

– Hát a küldetésednek volt-e valami látatja, Ferenc?

Biró Ferencnek ravaszul bogarász a szeme.

- Tán nem gondolja, hogy nem volt?
- No jó, azt gondolom, hogy volt. De milyen? Az a kérdés! - bök az ujjával Lázár, s megtörli olvadó bajuszát.
- Hát olyan, amilyenért mentem.
- Akkor jól van - lapít tenyerével a levegőbe Lázár. - S szó nélkül megkaptad ?
- Mit?
- Hát a leány kezét.
- Biró Ferenc fontolóra veszi, pislog:
- A leány kezét-e? Hát az egy kicsit bajos dolog. Ha nem kéri az ember, bajosan kaphatja meg.
- Az öreg is nevet, mint akit nem lehet lóvá tenni.
- Ne add a bankot, Ferenc! Hiszen én tudom, hogy kérő szándékkal mentél. Tán nem *kosárfonásban* zavartad meg őket?
- No, az azért nem éppen úgy volt. Kérő szándékkal küldtek, de menni nem kérő szándékkal mentem.
- Az öreg kezdi érteni.
- Avagy úgy! Az akkor más.
- Biró Ferenc élvezettel magyarázza:
- Más biza, mert különbség van aközött, hogy kéri a leány kezét s nem adják, és aközött, hogy adnák, de nem kéri.
- Ammá biztos! - hagyja helyben szaporán az öreg. - S aztán hogy volt? Megmondtad, hogy már megbocsássanak, de nektek nem kell Erzsi? - kérdi, s tisztelettel néz Biró Ferencre, mint aki szinte bánkódik, hogy nem lehetett jelen egy ilyen nem mindennapi eseménynél.
- Szóról szóra - bólint Biró Ferenc. - Odamentem, s megmondtam tisztességgel: hallottuk, hogy a leányuk irányában valakik kérő szándékkal vannak, minek hallatán kötelességünknek éreztük eljönni s megmondani, hogy Balázs ilyesmit nem forgat a fejében, tőle nyugodtan odaígerhetik, mert Baláznak egyelőre még nem áll

szándékában megházasodni, úgyhogy nehogy az legyen, hogy kéri Erzsit s Balázs miatt ne adják oda.

Lázárnak a szája is tátva marad az élvezettől.

- Jól van, Ferenc! - vigyorodik el elégtétellel. - Jól megadtad nekik! Pofoncsapásból ennél finomabbat nem kaphattak volna.

- No, hallj oda! - derül Biró Ferenc is. - Azt gondolták, hogy mi odavagyunk értük, két kézzel kapunk rajtuk, s könyörgünk, hogy az isten megfizeti, nehogy Tókoshoz adják Erzsit, mert Balázs akkor el is pusztítja magát bánatában.

- Ez nem ártott nekik.

Biró Ferenc elégedetten hallgat.

- Erzsit egy kicsit sajnáltam - szólal meg aztán -, de neki sem ártott. Ha kell, becsülte volna meg Balázst, s ne kezdte volna verni a fejét Tókossal. Már elhitte volt magát ő is, hogy Balázs nálánál különbet nem kap. No, hát majd meglátja, hogy kap. Ha nem átalotta Balázst egy lapra tenni avval a kukkeres benzinszagúval. Hát csak szagolja, ha a juhszag bűdös volt neki.

- „Kukkeres benzinszagú!” - élvezi az öreg.

- Jól mondod.

- Hát nem az?

- Az, az, jól eltaláltad - törli a szemét Lázár. - Csak szagolja.

- Mert az is azt gondolta, hogy Balázs egy olyan országúti kőborgóval áll le vetélkedni, mint ő. Nem nézi meg a leányt is, hogy kiért, s a legényt is, hogy kivel.

Hallgatnak egy sort, csendes elégtétellel, derűs elégedettséggel.

- S hát Balázs, ő mit szólt hozzá? - jut eszébe Lázárnak, hogy minderről Balázsnak is lehetett valami véleménye.

- Balázs-e? - nyom el egy ásítást Biró Ferenc, hogy könny gyűl a szemébe. - Ő egyelőre még semmit, mert ő

abban a tudatban ment el haza, hogy legalábbis az egyik keze az övé Erzsinek.

Lázár laposat pillant.

- Nem mondtad meg neki ?

- Én nem - vonja meg a vállát Biró Ferenc. - Gondoltam, majd mástól úgysis megtudja.

- No, ezt az egyet rosszul tetted - csóválja a fejét rosszállóan Lázár. - Egyebet mindent jól megjárt az eszed, de ezt az egyet nem tetted bé kilincsisbe.

- Én sem gondoltam, hogy ez sül ki belőle - nevet fanyarul Biró Ferenc -, én csak úgy tréfából kezdtem ugratni, hogy szerencsével jártam, de úgy kukra szökött tőle a kedve, hogy azután már nem volt lelkem leparittyázni.

- Akkor legalább ne maradtál volna itt helyette, mentél volna te haza, s hagytad volna őt itt, hogy ne kelljen mindjárt megtudja.

- Én eléggé nem akartam, de úgy odavolt örömeben, hogy nem lehetett véle bírni. A végén már szinte nem is bántam, ha hazamegy s mielőbb megtudja, míg még jobban belé nem lovalja magát.

Hallgat, mint aki nem tudja, hogy lett volna jobb.

- Szó se róla - morfondírozik csendesen -, lehet, jobb lett volna, ha itt marad, mert akkor legalább egy hétig-meddig abban a tudatban élhetett volna, hogy az övé Sógor Erzsiki...

- Úgy hát, úgy kellett volna - méltatlankodik Lázár.

- De mondom, úgy örvendett, olyan boldog volt, hogy akkor már sem itt marasztani, sem megmondani nem lehetett.

- Ha immán így van, most már kár ezen okoskodni - teszi túl magát rajta az öreg, s a zsebében matarász. - Meglappozzuk-e egy kicsit, Ferenc? - húzza elő csínytevő molllyal a kártyát.

- Már meghittem volt, hogy elfelejti, amiért jött - kacag Biró Ferenc, s megnyálazza az ujjait.

Másnap reggelre beborult az ég, az idő megereszkedett, és pilinkézni kezdett a hó. Előbb csak kósza-tétován szállingóztak a hópelyhek, aztán mind sűrűsödött, míg végül omlani kezdett vastagon.

Biró Ferenc jó étvággal fogyasztotta el reggelijét - puliszkát főzött, füstölt kolbászra tojást rántott -, a puliszkafőző üstöt kiöblítette, s a vizet kiloccsantotta a puhafriss hóba. A kutyák odarohantak, felnyalták sietve, nehogy belepje a hó a puliszkacsomókákat. Aztán szájukat nyalva álltak ott, szimatolták az ajtón kiszellőző sültkolbász-szagot, hunyorítottak egy-egyed, ha szemükre csapódott a hó, és várakozón hegyezték a fülüket.

Biró Ferenc elővette szivartárcáját, a kutyák minden mozdulatát éber szemmel kísérték, s mikor látták, hogy mindebből csak füst lesz, szimatolgatva álltak odább. De alig léptek hármat, Bundás felkapta a fejét, örvendezve vakkantott, s kiiramlott a kapun.

Biró Ferenc is kilépett az ajtón, a kutyák után pillantott, s meglepődve nézte a sűrű hóhullásból elővágató lovakat.

Ijesztő balsejtelem villant át benne, de annyi ideje sem volt, hogy felfogja, a szán már ott állt az ajtó előtt.

Balázs lelépett a szánról, kezébe vette a frissen vágott, nyers mogyorófa botot, s az apjához lépett. Pálinkaszagot lehelt, s szemében olyan kifejezés volt, hogy Biró Ferenc hátrahőkölt.

- Né, Balázs - hadarta -, a dolog úgy áll...

Fejéhez kapott, s ordítva vágódott el a földön.

A kutyák vonítani kezdtek, a lovak megszökték magukat, nekiszaladtak a pajtaajtónak, nyihogva rángatták a húzókat, hátukon párállott az izzadság.

Időbe telt, míg az öreg Lázár lélekszakadva átloholt a tapadó-friss hóban a Biró-szállásra. Meg volt izzadva, ki volt sápadva, amikor belépett a kapun, s ott megállt, mintha minden erő kifutott volna a lábából.

Biró Ferenc mozdulatlanul, kinyújtóztatva feküdt a hóban, a kutyák nyüszítettek körülötte, a lovak reszkettek a pajtaajtó előtt, Balázs pedig ült ernyedten a sózófán, botl a kezében, és kifejezéstelen arccal révedt maga elé.

- Balázs, az isten szerelmére - szólalt meg reszketeg hangon Lázár -, mit műveltél, Balázs!

Balázs felnézett, zavarosan hunyorgott, mintha azon törné a fejét, honnan is ismeri ezt a kopott sapkájú vénembert.

Lázár odaszaladt a kiterült emberhez, letérdelt, mozgatni, rázni kezdte, havat vett a markába, és dörzsölte kapkodva az arcát, a fejét, ahol érte.

Balázs érdeklődéssel nézte, szinte kíváncsian: „No lám, ér-e valamit, lesz-e valami látatja?”

- Sohasem gondoltam volna ezt rólad, Balázs - pillantott fel Lázár. - Ilyen csendes, jámbor legény így ki tudjon vetközni magából! Azt gondoltam, a farkasok rontottak reá, de te azoknál is rusnyábban megmocsoktad.

Balázs komoran meredt rá.

- Farkas a farkast nem támadja meg.

Lázár felállt, besietett a házba, kihozta a szalmazsákok, a pokrócokat s a szánra rendezte.

- Gyere, segíts feltenni - állt oda a Biró Ferenc fejéhez.

- Mit akar véle? - mordult Balázs.

- Gyere, fogjad, ne mind papolj! - csattant fel Lázár, s megvetően mérte végig. - Nem sül le a bőr a pofádról, te! Alábbvaló vagy Trimfánál! Tulajdon apáddal ilyent művelni! Hátha többet nem áll lábra?

Balázs felállt, megfogta lábát az apjának, mint aki a szomszédnak segít kútágast állítani.

Lázár káromkodott, matatott a szán körül, aztán felült, s megfordította a lovakat.

- Ha maradt még annyi emberség benned, lépjél által, s mondd meg az unokámnak, hogy legyen nyugton, legkésőbb estig itt vagyok.

Felhúzta az ostort, de Balázs elkapta a kötőféket.

- Hó! - Villogott a szeme, s marokra fogta a botot. - Úgy bajlódjék az emberségemmel, hallja-e, hogy magát is oda-fektetem mellé!

- Jó, jó - hunyászzkodott meg az öreg -, tudom, hogy pogány volt ő is.

Balázs leeresztette a botot.

- Azért mondom. - Aztán a hangját is leeresztette: - Anyámnak pedig mondja meg, hogy ne keseregjen, mert most már a többi is lesz valahogy.

Lázár készségesen bólogatott.

- Légy nyugodt, Balázs, mert megmondom.

Balázs elengedte a kötőféket, félreállt, s kábán nézett utánuk, míg elnyelte őket a hóforgatag.

Aztán a szózófához lépett, leült, markába hajtotta a fejét, egy lett a marka a fejével.

A kutyák a vérfoltot szimatolták a hóban, akárcsak imént a puliszkahulladékot.

Semmi sem törte meg a határtalan, fáktól fákig, hegyektől hegyekig fogózkodó csendet. Csak a hó neszezett, hullott szakadatlanul, sietett fátylat borítani a kutyák orra előtt a vérfoltra.

LACZKÓ RÓZSA BALLADÁJA

Laczkó Rozália a rendes neve, de leánykorában valamilyen széptevője elkeresztelte Rózsának, s azóta is úgy hívja a városkában mindenki. Valamikor parasztasszony volt, de a gyerekeit kitaníttatta, s velük együtt ő is megvált a földtől: vendéglőt nyitott. Nemcsak a városkában, a környező falvakban is fogalom volt a Rózsa-vendéglő, rangot adott az embernek, ha városbeli ügyes-bajos dolgait elsorolva megemlítette, hogy délkor a Rózsa-vendéglőben ebédelt. Gyönyörű fogsora volt az akkori Rózsának, egy fogára tíz bók esett, valaki azt mondta: ilyen szép fogú szájjal nem lehet enni, ilyenrel csak csókolni lehet, az étel bemocskolná. Csak akkor tűnt fel az embereknek, hogy valóban nem is igen lehet őt látni, hogy egyék.

A vendéglőt ma Fényesnek hívják, a szép fogú Rózsát Rózsa mamának. A fogai megritkultak, de legutóbb is azt mondta egy negyvenéves orvos, amikor megvizsgálta: szeretné, ha az ő szervezete olyan egészséges volna, mint a nyolcvanéves Rózsa mamáé. Mintha orvosságevésre bókolták volna alkalmatlannak, soha semmiféle gyógyszer nem járt a szájában. Makkegészséges, erős, semmire nincs semmi panasza, csak az emlékező-képessége gyengült meg. A három jómadár fiúunoka – Jocó, Ferkó és Lackó – rá is kapott erre a gyengeségére. Házi szórakozásuk lett, hogy meséltessék, az emlékeiről vallassák, és kuncogva mulassanak rajta. Rózsa mama tudatában volt emlékezésbeli gyengeségének, a kuncogásokat is észrevette, és egyre zárkózottabb lett, különösen amióta arra is rájött, hogy a három semmirekellő tulajdonképpen egy léha múltra kíváncsi, a szép fogú Rózsa múltja izgatja őket, a komikus fonákság: nyolcvanesztendős fogatlan szájból hallani a fiatal, szép fogú Rózsa szerelmeit.

A három unoka azonban – a maga tizennyolc, húsz, illetve huszonkét évével – egyre kitartóbban ostromolta Rózsa mamát az emlékeiért, noha szüleik jelenlétében némileg fékezniük kellett magukat: anélkül is épp elég volt a rovásukon. Ferkó a sok „lányozás” miatt elléháskodta az egyetemi felvételit, ügyvéd fia létere a telefonközpontban dolgozik, menyasszonyát is telefonon szerezte egy másik telefonközpontból – megtetszett neki a telefonoslány hangja, udvarolni kezdett, három hónapig folyt a szerelmi posta telefonon, már ismerték egymás szavajárását, kedvenc ételét, napi programját és féltékenykedtek, anélkül, hogy színét látták volna egymásnak; a szülők nem voltak elragadtatva az ilyen menyasszonyszerzéstől (az „ilyen” külön vonatkozott a menyasszonyra is, külön a szerzősmódra is), de ellenkezésüket egyrészt belepuhították a reménybe, hogy fiuk szélhámosága még mindent érvényteleníthet, másrészt ezt kisebb bajnak érezték amellet, amilyen botrányba Jocó keveredett azzal, hogy az érettségi bankettől néhány hasonszórú fiúval és lánnyal kiment éjfélkor a temetőbe, s ott mulattak, táncoltak-tvizsteltek egy kriptában hajnalig; öccseihez képest Lackó jóra valónak számított a józanabb huszonkét évével és kárpitosmesterségével: hozzá kezdetől fogva nem fűztek nagy reményeket, s így nem is csalódtak benne, örültek a pénznek, amit keresett, s józan életének, hogy nem költekezett. Egyre több jel mutatott azonban arra, hogy inkább a jó példának állított legidősebb fiú komolytalanodik az öccseihez, semmint azok komolyodnának a bátyjukhoz, aki csak mostanában lett a jó példa, mert eladdig ők voltak így odaállítva a bátyjuknak.

A szülők nem kis aggodalommal hagyták magukra a három fiút Rózsa mamával, amikor nyaralni mentek, a három fiú viszont annál jobban örült a szabadságnak, többek között azért is, mert ebben a szülőtlen állapotban

magától értetődően megszűnt az, hogy valamelyik is jó példa legyen, s mert erősen remélték, hogy végre kedvükre „meginterjúvolhatják” Rózsa mamát. Úgy készültek rá, mint valami vagány csínyre, amilyen például a kriptai tvisztelés volt vagy Ferkó menyasszonyszerzése telefonon. Aprólékos tervet dolgoztak ki a „lélektani hadviselésre”, mely Rózsa mama „gyenge oldalaira” irányult.

Alighogy a szülők elutaztak, Lackó már másnap előállt Rózsa mamának egy viccel. Rá volt kiosztva a szerep, mint akitől a vicckedvelő Rózsa mama a viccet is komolyabban veszi.

- Hallottam egy jó viccet, Rózsa mama, elmondjam-e?
- kezdte Lackó ebéd után, amint a görögdinnyét szür-
csölték-csámcsogták a verandán.

Rózsa mamának megcsillant a szeme.

- Mondjad, Lackó fiam, ha még jó is!

- De ne tessék magára venni, nem Rózsa mamáról szól.

- Mondjad csak, majd magára veszi, akire talál.

- Egy nyolcvanesztendős öregasszonyról szól, aki ötven éve özvegy, éppen mint Rózsa mama, de ne tessék magára venni, az csak tiszta véletlen, hogy így talál... Elmegy tehát ez a nyolcvanesztendős öregasszony a paphoz, hogy meg akarja gyónni a bűnét. „Na halljam, mama, milyen bűne van magának, ki vele nyugodtan” - mondja a pap, s erősen kíváncsi, milyen bűne lehet egy ilyen vénasszonynak. Hát, ha kíváncsi volt rá, le is esett az álla, amikor a vén moha azzal áll elő neki, hogy megcsalta az urát, azt a bűnét akarja meggyónni. „Hogy megcsalta az urát - képedt el a pap -, hogy mondhat ilyen marhaságot? Hiszen maga ötven éve özvegy, s attól eltekintve is nyolcvanesztendős, hogy megcsalta az urát?” „Nem most, szentatyám - kacagott a vénasszony -, nem most, annak idején.” „Annak idején? Hát az akkor annak idején volt, rég elmúlt, mért jó most azt meggyónni?”

„Azért, szentatyám – mondta a vénasszony –, mert olyan jólesik visszaemlékezni rá!”

A két fiú – Jócó és Ferkó – úgy tett, mintha most hallották volna először a viccet: kibuffant belőlük a nevetés, csinálták a hangulatot, s fél szemmel Rózsa mamára sandítottak.

Rózsa mamán nem látszott semmi abból, hogy találva érezte volna magát: a nevetést sem erőltette, meg sem sértődött. Csupán annyit mondott, egy kis megrovással a hangjában:

– Egy gyóntatópap nem mond olyant, hogy „na halljam, ki vele, miféle marhaság”. Látszik, hogy ti a kriptába táncolni jártok.

– Inkább meghalni járjunk? Nem elég, hogy hullára táncoltuk magunkat? Rózsa mama is valamikor nagy táncos volt, úgy hírlík.

(Tudom, fiam, tudom. Ami hírlík rólam, azt én is tudom magamról, úgy, mintha én is hírből tudnám, valaki más-tól. Ismerem az életrajzi adataimat, mint a leckét, amit bemagoltam. De hol vannak az emlékeim, amiket a papnak sem gyóntam meg soha, amiket csak egyedül én tudnék, ha tudnék, s amikre olyan jó lenne visszaemlékezni? Tudom, hogy akkor is ilyen volt a görögdinnye, ilyen volt a darázs, ilyen volt a nyár, de melyik volt a nyolcvanból az a nyár, és ki volt az, akivel azon a nyáron az erdőbe mentem, és úgy kellett ülnöm – az volt a kívánsága annak a férfinak –, hogy szép, erős mellem eltakarja a napot, a mellem vessen árnyékot a férfi szemére? Melyik nyár volt az, ki volt az a férfi, és volt-e egyáltalán olyan szép, erős mellem? Voltak-e napok, különválasztható napok az életemben, ha esztendőik egész sora sötét foltta folyik össze, volt-e valami, amit nem kellett volna mondanom vagy tennem, vagy amit elmulasztottam mondani vagy tenni, volt-e, amit szégyelljek vagy amire büszke legyek, amit megbánjak vagy aminek örül-

jek, ha most nem tudok visszaemlékezni sem arra, amire olyan jó volna, sem arra, amire nem szeretnék. Voltam-e menyasszony, volt-e férjem, ha már ötven éve özvegy vagyok, férj nélkül, akinek már sem az arcát, sem a hangját, sem szeme színét nem tudom felidézni, pedig tudom, hogy valaha bolondul szerettem őket, és tudom, hogy voltam a menyasszonya, tudom, hogy ő tett asszonnyá, és tudom, hogy olyan jó volt, de sem egy simogatására, sem egy becéző szavára nem emlékszem, ami besüssön, bevilágítson ebbe a szörnyű árnyékszakadékba, megcirógasson a melege, hogy ne csak tudjam, érezzem is az érzés édes melegségével, hogy szerelmes leány voltam, menyasszony lettem, férjhez mentem, és mindez olyan jó volt! Egyedül vagyok egy nagy pusztaságban, a nyolcvan esztendő mind egyszürkévé fakult, mintha húszéves koromban is nyolcvan lettem volna, a madarakból csigák lettek, a virágokból kövek, az égből moha s az esztendőkből spárgára fűzött aszalt almák. Háromszázhatvanöt nap van egy esztendőben, a nyolcvanban hány ezer nap van, hány ezer napja van az életemnek, és egy sincs, a sok ezerből egy sem maradt, amire úgy emlékezzek, mint egy mai napra: reggel felkeltem, bárányfelhős volt az ég, virágozott a barackfa, kukorékolt a kakas, s egy szekér csattogott az úton. Nincs egy ilyen reggelem, hogy a barackfa csak annak az egy reggelnek virágozzék, a kakas annak az egynek kukorékoljon. A bárányfelhő végigvonul, a szekér végigcsattog a nyolcvan esztendőn, egy napomat sem zakatolja külön a szekér, nem vonja külön bárányfelhőbe az ég. Ó, drága unokáim, ti semmirekellők, kik kriptában táncoltok, telefonon csábítjátok egymást szerelembe, és csókolóztok, amikor tehetitek, mire emlékezem, amire olyan jó lenne emlékezni, mit akartok hallani, ha így csattog a szekér végig a nyolcvan esztendőn?)

- Rózsa mama, tetszik hallani?

Szólt a magnetofon, odaszerelték időközben az unokák, s kedveskedve hívták fel Rózsa mama figyelmét a század eleji polka dallamára.

Rózsa mama hallgatta, hallgatta, ültében ringani kezdte a ritmust, dúdolgatni kezdte a dallamot és egyszer csak felragyogott az arca.

- Édes istenem... én voltam vajon?... Egyszer egy ilyen táncban ütötték be könnyökkel az oldalbordámat...

- Na ugye, ugye? Hallottuk mi, hogy milyen nagytáncú volt Rózsa mama! Bolondult érte.

- Mikor volt az az oldalborda? Leány volt még Rózsa mama vagy már víg özvegy?

- Vagy éppen „oldalborda”?

- Képzem, milyen egy vagány srác lehetett, akivel táncolt.

- Az fix. Kapós leány volt Rózsa mama. Egy számot legalább tíz sráccal adott elő.

- „A halálra táncoltatott leány balladája.” Tanultuk a feudalizmussal. Rózsa mamának is betörték az oldalbordáját. Hogy történt? Nagyon elmenne egy kis helyszíni közvetítés. Volt olyan is, hogy a cipője megtelt vérrel?

(Ó, drága semmirekellő unokáim, elem tettetek egy pallót, de nem visz át a túlsó partra, fut a víz, s én csak lebegek-szédülök fölötte... Leány voltam-e még vagy már özvegyasszony? Kivel táncoltam? Hol táncoltam? Kinek a könyöke volt? Ó, mért kínoztok, mért dobtok pallót alá, ha nem visz át ezen a szörnyű árnyékszakadékon a túlsó partra? Pedig még a dallamot is tudom, el is tudom dúdolni, és érzem a fájdalmat az oldalbordámon... Lehet, épp aznap volt s azzal a fiúval, akivel délután az erdőn voltam, s szép, erős mellemmel feszítettem árnyékot a szemére, a mellem takarta el a napot, nem a báránnyelű, a fákon madár volt, nem csiga, virágokon hevertünk, nem köveken, s az ég kék volt, nem szürke moha... Ó, mért kell élni, mért kell szülessünk a földre, ha így elmo-

hásodik minden, hogy még emlékezni sem tudunk rá, a virágokból kő lesz, a mellemből árnyékpusztaság, nincs semmi, amire olyan jó lenne visszaemlékezni, még ha bűn is, és mégis szégyellnünk kell magunkat az unokáink előtt, ha csupa léhaságot és bűnt kutatnak az emlékeinkben, ők, akik kriptában táncolnak és telefonon szédíté- nek menyasszonyt maguknak, a haszontalan semmire- kellők, ők követelőznek rajtam a léha bűnökért, aki pa- rasztasszonyból vendéglősné lettem, négy neveletlen gyermekemet özvegyen felneveltem, kitanítottam ügy- védnek, orvosnak, tanárnak, hogy az unokáimból kárpi- tos, telefonos, kriptában táncoló érettségis legyen, ők követelik rajtam a léhaságaimat, mikor még azt sem tu- dom, mikor volt, kinek a szemén volt a mellemnek árnyé- ka. Nagytáncú voltam? Az voltam-e, ha csak annyit tudok én is róla, mint az unokáim? Azért voltam nagytáncú, mert az unokám a kriptában táncol? Én táncoltam a krip- tában vagy az unokám? Volt-e a cipőmben vér, engem táncoltattak-e halálra a kriptában, vagy csak az oldalbor- dámat verték be ?)

- Na, igazán, Rózsa mama, ne keresse magát!
- Mi az, Jócó, mit akarsz?
- Tessék beleénekelni a magnóba.
- Mit? Énekelni?
- Persze. Tudjuk, hiába is tagadja, hallottuk, milyen szép hangú énekes volt Rózsa mama.
- Énekelni? Nem, fiam, nem énekelek. Nem tudok.
- Leánykorában sem? Leánykorában csak tudott.
- Az akkor volt.
- Na ugye? Tud, csak nem akar.
- Nem biz én, fiam, nem énekelek.
- Valamit, Rózsa mama. Akármit. Beleénekli ide, aztán megmarad, míg a világ. Még a dédunokái is meghallhat- ják, hogy amikor nyolcvanesztendő volt, hogy tudott énekelni. Nemcsak fiatal korában tudott.

- Nem bánom én, nem tudok én még egyet se.
- Dehogynem tud. Nem madisont, valami polkafélét. Bár egyet. Az előbb már olyan szépen dúdolta azt, amellyel bevették az oldalbordáját.
- Nem bizony, nem tudok. Nem volt nekem kedvem énekelni, mikor fiatal voltam.
- Dehogynem tudott, bizony tudott, énekelt Rózsa mama eleget. Gondolkozzon.
- Nem, nem énekelek. Nem tudok én már. Én nem táncolni jártam a kriptába, én temetni jártam.
- Semmi nem jut eszébe?
- Nem. Semmi. Nekem nem volt időm a léhaságra, négy nevetlen gyermeket kitanítottam...
- Jó, jó, tudjuk. De valami szép éneket, abból az időből, amikor azt mondták a szép fogú özvegyasszonynak, hogy ilyen szájjal nem is lehet enni.
- Volt bizony sokszor, hogy nem is ettem. Parasztasszony voltam, nem a telefonnál ültem, hogy telefonon szédítsék a fejemet, szédült az a gondtól, hogy itt vagyok a négy nevetlen gyermekkel...
- Tetszik emlékezni, volt az az ének a leánnyal, akit halálra táncoltattak: „Húzzátok, cigányok, kivilágos reggelig, / Míg a Rózsa cipője aludt vérrel megtelik.”
- „Míg az Erzsébet cipője”, nem a Rózsáé.
- Na ugye, tetszik emlékezni?
- Hallottam, de én soha nem énekeltem. Nekem a kakas kukorékkolt kivilágos reggel, az volt az én énekem, az én lábam a munkától volt véres, nem a tánctól.
- Soha? Nem énekelt soha?
- Nem én soha. Gyászoltam örökké.
- Tán örökké nem?
- Én örökké igen. Tizenöt esztendeig örökké úgy, hogy csak feketében voltam, temetésen kívül soha sehova se mentem.

- Nana, Rózsa mama. Még a végén kiderül, hogy szerelmes sem volt soha.

- Rab voltam én, nem szerelmes, olyan rab voltam én fiatal koromban, mint amelyik be van zárva. Én soha sehova, népek közé se, templomba se...

- Ezt el is hiszem!

- ...csak a gyermekeim között, s dolgoztam, mint a marha. Egyéb semmi nem volt nekem. Csak a négy neveletlen gyermek. S a temetések. Nagypátok odamaradt a háborúba, utána apósom, anyósom, temettem, s dolgoztam, mint a marha. Egyéb nem volt nekem semmi.

- De leánykorában csak énekelt?

- Az akkor volt.

- Na ugye? Tudna, ha akarna!

- Nem, nem énekelek. Éneket nem tudok, nem biz én, még egyet se.

- Pedig itt milyen jól megmaradna a dédunokáinak, hogy mikor nyolcvanesztendő volt, Rózsa mama hogy énekelt.

- Amikor már nem lennék.

- Igen, persze! S ők hallgatnák, hogy Rózsa mama, akit nem is ismertek, nyolcvanesztendő korában hogy énekelt. Persze, nagyon jól tetszett gondolni!

- Akit nem is ismertek. Mert én már meg kell haljak, hogy ne is ismerjenek a dédunokáim. S lenne kedvük hallgatni, hogy meg vagyok halva s énekelek. Fiatal koromban nem énekeltem, s mikor meg vagyok halva, énekelek. Vinnék az énekemet a kriptámba, ott táncolnának arra, amit én énekelek, akit nem is ismertek. Eltáncolnának nekem az én énekemre, aki soha nem énekeltem, eltáncolnának a halálra táncoltatott leányt. Ó, milyen kegyetlenek tudtok lenni!

(Kegyetlenek és szívtelenek. Meg akarják gyóntatni a léhaságaimat, de hol vannak a léhaságaim? Hol a szép fogú szájam, amivel csókolni lehetett, hol van a jó táncú

lábam, hol a jó hangú énekem? Hogy maradjon meg az énekem, míg a világ, hogy a dédunokáim is hallják, ha egyetlen éneket sem hallok ki a szörnyű mély szakadékból, a mellem pusztaságából, a feneketlen mohaárnyékból, a kövekből, amiké a virágok lettek? Énekelnek-e a madarak, amikor csigák?... Temettem, dolgoztam, gyászoltam, rab voltam, nyolcvan esztendőn át feketében voltam, egyéb nem volt nekem semmi, sem ének, sem csók, sem tánc, sem szerelem. Nem lehetett semmi, ha csak a feketeség maradt, ha egész életemben csak temettem: eltemettem a napjaimat, az esztendőimet, az énekeimet, táncaimat, a fogaimat étel nem mocskolja, a mellem nem takarja el a napot. A Feketeséget nem hiszik el nekem, a Színekre pedig én nem emlékszem. Pedig még az is ének volt, ahogy testvérek voltunk mi, a három leány: egyik szőke, másik barna, a harmadik aranyalma. Aranyalma volt nagyapám kedvence, a dolgos, én voltam a barna, a táncos, s a szőke volt a szeretőzős. A szőkét sem szidták annyit a szeretőzésért, mint engem, a barnát, a táncost, a léhát, a cigány-vérűt, akinek egy zenependüléstől mozdult a vérem, aki a kriptában is táncoltam volna, ha ott hallom a zenét. És beteljesedtek rajtam a szidások, az ételben is megkülönböztetést tevő büntetések, a nagyapám fenyegető jóslásai: „Megver az Isten, meglátod, sok gyásszal ver meg”, de megvert a legnagyobb gyásszal: letörölt minden színt, minden hangot, minden léhaságot életem szalagjáról, nincs bűn, mire olyan jó volna visszaemlékezni, nincs ének, amit elénekelhetnék, hogy megmaradjon, míg a világ. Csak egy nagy fekete szalag van, fel vannak fűzve rá az aszaltalma-esztendőök, az aranyalmák, a szőkék, a barnák, a fogak, a mellek, és csigák mászkálnak a nyirkos árnyékú szakadéokban, ahol kövek a virágok...)

Az unokái elmentek, magára maradt, kiült a kertbe, ott üldögélt egész délután. Volt egy emléke, az egyetlen,

amely épen-elevenen végigvészelt a nyolcvan esztendő, s most is olyan élénken élt benne, amilyennek a többi emlékeit is szeretete volna. Élete legelső emléke volt, ötéves korából. Azelőttről is tudott sok mindent magáról, tudta, hogy egyszer megcsömörölt az anyatejtől, mert felhevült mellből szoptatta aratáskor az anyja, tudta, hogy betörte az ablakot, mert nővére az ablak mögül biztatta, hogy dobja meg őt, sok mindent tudott, amit a szülei meséltek róla azokból az évekből, de ez csak olyan volt, mint most, hogy tud sok mindent a nyolcvan évből anélkül, hogy eleven emléke lenne róla. A legelső – és most immár legutolsó – emléke, amely élő élményként megmaradt benne, egy gyerekkori álom volt. Azt álmodta, akkor, ötéves korában, hogy játszottak a ház előtt a töltésen, ők, a három leányka, úgy, mint szoktak mindennap. Játsoztak, olyan valóságosan, mintha nem is álom lett volna, és akkor Zsuzsi egyszer csak észrevett egy csapat oroszlánt kinn Várhegy oldalában, hogy ereszkednek le a város felé. Szörnyű ijedelemmel szaladtak be a házba, és alighogy magukra zárták az ajtót, az oroszlánok is már ott voltak az ablakokon, egészen beárnyékolták a szobát hatalmas sörényeikkel. Ők sikongva bújtak el az asztal alá, a szekrény mögé, befogták a szemüket, hogy ne lássák az oroszlánokat, egyikük sem nyitott ajtót, az oroszlánok mégis bejöttek a szobába, de nem bántották őket, nem is törődtek velük, csak összefogóztak, és elkezdtek táncolni a szoba közepén. De ahogy mind gyorsabban forogtak, a farkuk annál nagyobb ívben csapott ki, és ők úgy tudták, akit az oroszlán a farkával megérint, az menten szörnyet hal ettől. Rémülten tapadt ő is a falhoz, de az oroszlánok mind szédítőbb iramban forogtak, alig egy ujjnyira csapott el a farkuk a hasa előtt, nyomta ki a falat, úgy tapadt hozzá a hátával, behúzta a hasát, hogy már fáj a köldöke, de az oroszlánok egyre nagyobb kedvvel, egyre nagyobb iramban forogtak, s

hiába volt minden, egyszer csak érezte, hogy megsuhintotta hasát az oroszlán farka. Elsötétedett előtte minden, arra tért magához, hogy ég a lámpa a szobában, ő még mindig sikoltozik, s a szülei nyugtató rémülettel szólongatják.

Háromszor sírt fel azon az éjjel, háromszor látta azt az álmot hajszálra ugyanúgy.

Most is háromszor idézte fel, ahogy üldögélt a kertben. Ez volt az egyetlen emlék, ami épen megmaradt a nyolcvan esztendőből, ami híven megőrizte számára szülei, testvérei akkori arcát, a szülői házat az asztallal, szekrényekkel, töltéssel.

Háromszor idézte fel és háromszor sírt fel most is, amint sorra elgondolta: – hogy egyetlen emléke is álom, egy nem valóságos gyerekkori esemény; – hogy csak ennyi maradt az életéből, mintha valóban halálos lett volna az oroszlán farkának az a suhintása; – hogy táncos életéből ez az egy tánc maradt meg, s azt is oroszlánok járták, rémítően, halálos veszedelemmel. Sírt, hogy az oroszlán arcát, amelyik a farkával megsuhintotta, most is maga előtt látja, de a férfinak az arca, akivel az oldalbordáját betörve táncolt, fehér folttá mosódott szét.

(Igazatok van, drága unokáim, volt az az ének a leánnyal, akit halálra táncoltattak: oroszlánok táncoltak neki ötéves korában, és halálra suhintották a farkukkal ötéves korában. Ennyi volt az élete, ezért az egy álomért született a földre.)

Este elkészítette a vacsorát, tíz óráig várta az unokáit, s hogy nem jöttek, lefeküdt. Fáradt volt, megviselte a napi izgalom, el is aludt hamar. Arra ébredt föl, hogy valamilyen unokája hazajött.

- Te vagy az, Jocó ?
- Igen, Rózsa mama, én vagyok.
- Hol voltál?

- Moziban. Rózsa mama is kellett volna lássa, isteni félvér nők oltárian táncoltak.

- Az eget nézted?

- Az eget?

- Hogy bárányfelhős-e, milyen-e. Vajegyszer jó, ha meg nézed az eget, s megjegyzed magadnak, hogy ne felejtsd el... Van egy kis túrós csusza a lerben.

- Túrós csusza? Egyéb nincs?

- Tán nem is jó? Tán halpástétom kellene? Félvérű táncosnők is, halpástétom is?

Jocó gyanút fogott a halpástétomtól. Megvárta, míg ismét elszundít Rózsa mama, kiment, s még egyszer hazajött.

- Te vagy az, Ferkó?

Jocó felvette a Ferkó hangját:

- Igen, Rózsa mama, én vagyok, Ferkó.

- Hol voltál, fiam?

- Hát hol? A lányoknál.

- Ej, ej, te kópél! S a menyasszonyod? Mit szól, ha megtudja?

- Nem szól semmit, Rózsa mama, mert nem tudja meg.

- S az eget nézted?

- Az eget?

- Hogy bárányfelhős-e, milyen-e. Vajegyszer jó, ha meg nézed az eget, s megjegyzed magadnak, hogy ne felejtsd el... Kavartam egy kis halpástétomot neked, ott a jégsek-rényben, megkapod. Rántottam volna csirkét is, de már fáradt voltam.

- Jó az, Rózsa mama, nagyon is finom. Aludjék csak nyugodtan.

Jocó most már biztosra ment, amikor ismét kiment és hazajött.

- Te vagy az, Lackó ?

Jocó most Lackót utánozta:

- Igen, Rózsa mama, én vagyok.

- Hol voltál, lelkem?
- Került egy kis privát munka, be akartam fejezni.
- Szegény Lackóm, fáradt lehetsz. Rántottam egy kis csirkét neked, ott a spájzban a legelső polcon.

Jocó elővette a rántott csirkét, s míg ette, próbálta megfejteni a rejtélyt: mért jár Lackónak rántott csirke, s ha az jár, tőle mért nem kérdezte Rózsa mama az eget.

Utána lefeküdt, de nem aludt el, várta, hogy jöjjenek a testvérei, s élvezte Rózsa mama zavarát: „Ferkó? De hiszen te már hazajöttél az előbb, fiam!” „Azt Rózsa mama csak úgy gondolja, hogy a lányoktól olyan hamar haza lehet jönni.” „Uramisten, már megint ki járkal ott? Lackó? Hiszen te is már egyszer hazajöttél, lelkem! Vagy álmodtam?” „Biztosan, Rózsa mama.”

Jocó kacagta, hogy ott van nekik a túrós csusza, a halpástétom.

Réggel Rózsa mama még mindig az álma hatása alatt volt.

- Na, én igazán furcsákat álmodtam az éjjel. Azt álmodtam, hogy öt unokám volt: egy Jocó, két Ferkó és két Lackó.

- Már azt hittem, lánykorából látott valami álmot Rózsa mama - kezdte megint Ferkó. - Valami táncot, éneket.

- Vagy víg özvegy korából, amikor „templomba se” járt. Hogy mire használta a szép fogú száját... - tódította Lackó. Jocó kuncogott.

- Én még furcsábbat álmodtam, Rózsa mama. Én háromfogásos vacsorát ettem álmomban ezekkel a szép fogaimmal. Háromszor jöttem haza álmomban: Jocó voltam, túrós csuszát ettem, Ferkó voltam, halpástétomot ettem, Lackó voltam, rántott csirkét ettem. De Lackó nem nézte meg az eget.

Rózsa mama úgy érezte magát, mint amikor tegnap nem hitték el neki a fekete életét.

- Jocó, Jocó még álmodban is te vagy a legsemmire-kellőbb. Nem szégyelled akár álmodban is ilyent feltételezni rólam? Rólam, aki három unokája közül nagyapámnak a legmostohább voltam, mert örökké táncra állt a lábam, s az nagyapám szerint még az udvaroltatásnál is léhább dolog volt. Én tudom, milyen érzés a megkülönböztetés, én nem is teszek semmi különbséget köztetek, olyanok vagytok ti nekem, mint három tojás. Ezt jegyezd meg, Jocó fiam, s ha hármast álmod láttál, jegyezd meg azt is. Legalább a hármast álmodat ne felejtse el...

(Így van, drága unokáim, három tojás vagytok, egyik szőke, másik barna, a harmadik aranyalma, táncos az egyik, szeretőzős a másik, dolgos a harmadik. Három tojás vagytok, holló ül rajtatok, körül táncolnak az orosz-lánok, suhint a farkuk, ó, vigyázzatok magatokra, drága jómadár unokáim!...)

A MEGSZÁLLOTT

Hideg volt, olyan, hogy ügyes jobb kézzel meg lehetett fenni vele a kést, ügyetlen ballal ki lehetett csorbítani. Maga a hideg is vágott szinte, lecsípte a bőr hámrétegét, ha vashoz ért. A kút vedre, ahogy napról napra fokosodott rajta a jégburkolat, egyre súlyosabban ereszkedett alább-alább a víz szintje felé, s az így mind lennebb biccenő kútgémekek szemmel láthatóan azt mérték, mint húzza mind mélyebbre a fagy a téli csendet. A fagy és a csend pirkadat előtt volt a legsúlyosabb, a kivégzések órájában. Aztán, amint felbukkant a nap, egyszerre repedt meg mind a kettő. De a napkeltét minden reggel megelőzte egy-egy csendet tépő visítás, egy-egy fagyot olvasztó jégoszlop.

*

Az ember érzi, hogy a disznóölés is ölés. A kés kés akkor is, ha a disznó tokájába döfik, a vér vér, s mindenképp egy élő pára száll el. Az ember azért igyekszik minél könnyebben és kegyeletesebben túllenni rajta, s jól előkészít mindent. Előző nap éheztetni kezdi az addig agyonetetett, hájaiban ellustult jószágot. Ez egyrészt lélektanilag van kiszámítva, mert az ölés pillanatára kiéheztetéssel előkészített vaddal – lévén, hogy ereje is, agyara is van – könnyebb elbánni: amikor megrázzák neki a kukoricát a tálban, megcsordul a nyála, belebódul a szemropogtatás ígéretes ígézetébe, a világ végéig elmenne a tál után vakultában, szelíden rőfög, nem veszi észre az istrágon a hurkot, a kengyelben a kést, s csak akkor ocsúdik fel, amikor már leteperték. Másrészt pedantériából is jó az előrelátás, mert az éheztetéssel kiürül a

bendő s a bél, tisztább a munka s a kéz, amikor kolbász-
nak mossák a beleket.

Nemcsak az áldozatot, magát is előkészíti az ember. Akkor pillanatnyilag, közvetlenül a kellemetlen brutali-
tás előtt azzal, hogy felhajt egy-két pohár pálinkát, s min-
denről beszél, csak épp arról nem, amire készül. Hangjá-
ban – kissé büntudatosan csendes – érződik az izgalom;
a késen, bármilyen éles, még fen egy-kettőt, s jól kiválaszt-
ja a kukoricacsutkát, amit majd a szűrés nyílásába
gyömköd. Ha beszél valamit az áldozatról, az legfeljebb
egy futó haszonszámítás: hány véka kukorica ment a
hizlásba, hány ujj vastag szalonna jön a füstre. Ha kivé-
telesen jó étkű és kedvesen rőfögő volt, az ember kicsit
szomorkodva s talán aggódva gondol elkövetkezendő
évek leendő disznóira: többet ilyen kedves és jó étkű
disznaja nem lesz. Inkább csak gondolja, mint mondja,
mert valamikor ősetől – aki még dorongolta a vadat –
idáig – amikor ő a disznáját is penicillinnel gyógyítja –
felgyűlt benne egy olyan tudott tapasztalat is, vagy ösz-
tönhiedelem, hogy a pillanatnyi felkészülés mellett pálin-
ka, kés, csutka, mellébeszélés – leginkább azzal legyen
felkészülve a mindenkori hasonló cselekedetre, ha ke-
gyeletes és emberséges akar lenni, hogy tudja, sajnálni
nem szabad az áldozatot. Minél jobban sajnálja, annál
többet szenved, annál nehezebben múlik ki. Ez, nyilván,
mindig okoz egy kis lelki konfliktust, mert hiszen sajnál-
ni, részvétet érezni is emberi dolog, ölni és brutálisnak
lenni is az, s a brutálist minél kevesebb szenvedéssel
vinni véghez szintén – tehát öljön sajnálat és részvét
nélkül, hogy kisebb legyen a szenvedés, vagy sajnálatot
és részvétet érezve nyújtsa a szenvedést?

Mindegy, végül is létfenntartásról van szó, kolbászról,
zsírról, szalonnáról, s a legfontosabb, hogy a szűrés mes-
teri legyen: ne szenvedjen ki se túl hamar – benne marad
a vér, nem folyik ki jól, ha nem vergődik –, se túl későn

- agyonvisítoztatni, vagy kivált égő szalmával a hátán futva látni, miután kijelentettük róla, hogy elrúgta az utolsót: szégyen.

A többi - ha már szerencsésen kimúlt - fellélegző megnyugvás és megkönnyebbülés. Nem élet és nem halál, nem érzelem és lelkezés, hanem ésszerű, hasznos, praktikus tennivaló. A vér a tálban még melegen párolog, de így, hogy immár tálban van, már nem kialudt élet, hanem véresnek való alvadó massa, s a perzselés jószagú melegéhez közelebb van a jövő nyár avasodó szalonna szaga, mint az az iménti zörgése a múlt nyári kukoricának, amitől vastagodott a szalonna, s lépre ment az ártány.

*

Az asszony szerette a disznókat. Lelkes lényeknek tartotta őket, s úgy bánt velük, úgy etette-gondozta, hogy ha esetleg sejtenék is, tudjanak megfelelkezni arról, hogy egyetlen rendeltetésük előbb kés alá, aztán sóba-füstre s végül az ember gyomrába kerülni. Mondhatni, azzal, hogy táplálta őket, egyben illúziókat is táplált bennük. Illúziókat az iránt, hogy a moslékot, kukoricát tisztán szeretetből s abból az önzetlen óhajból kapják, hogy minél jobban érezzék magukat a világban. A szomszéd-ság legjobb disznókúrálója volt az asszony, a legsatnyább s-étvágytalanabb süldőkkel, de akár a disznók nagy csontú véneivel is csodákat művelt: rövid idő alatt kigömbölyödtek, szőrük kifényesedett, pofájukról messzire rítt a lelki egyensúly. Az asszony rendszeresen fűrosztotte-kefélte őket, az ólba mindig friss szalmát tett alomnak, becéző szavakkal társalgott velük, a kertjébe is beszabadította, hogy zöld füvet rágjanak, puha földet túrjanak, édes gyökereken és csírákon csámcsogjanak, s arra is tudott sok dolga közt időt szakítani, hogy olykor vakar-

gassa a hasukat, masszírozza a tokájukat, simogassa a sertéjüket. A disznókban ilyenkor volt legteljesebb az illúzió – elnyúlva, behunyt szemmel rőfögtek.

Mindig csak hízókat tartott az asszony, elletéssel nem foglalkozott. Abban nem telt öröme, csak a hízógondozásban. De mikor arra került a sor, hogy a hízót le kellett szűrni, leginkább elmenekült volna hazuról. Nem is tudta tartani a tálat a vérnek, épp csak előcsalogatta az ólból a hízót, s abban a pillanatban, ahogy a tetre kész férfikezek elkapták a disznó lábait, ő már futott is, ösztöneiben talán a hízó helyett is, a hízó lefogott lábaival is menekült be a pincébe, kezét a füleire tapasztva várta, mikor lesz csend, s szavaival egyfolytában a disznót engesztelte. Ilyenkor bevallotta az állat értetlenül sivalkodó lelkének: rosszul tette, nem lett volna szabad lelkes lényként bánjon vele, ő, aki kezdettől tudta, hogy ez lesz a vége – mert a haszonállat vakarva is csak haszonállat –, mégis úgy tett, olyan lélekkel adta a moslékot, olyan szívvel a szemet, mintha nem tudta volna, vagy mintha éppenséggel az ellenkezőjét tudná, azt, hogy békésen, érlemeszedéssel fog jobblétre szenderülni, ravatalosan almozott szalmán, végtisztességgel.

*

A legkedvesebbje az asszonynak minden eddig hizlalt disznaja közül ez volt, amit most kellett leszűrni. Sápadt volt az asszony, a szeme könnyben forgott, esdekelve nézett a késes férfira. – Ügyes lesz, ugye, bátyám? – Ügyes hát, mikor így sajnálsz. Tudod jól, milyenek ezek a te disznóid, milyen nehezen dögölnek. Inkább ölök egyebet, mint nálad egyet.

– Hagyjuk holnapra.

– Holnap még jobban sajnálsz. Akkor inkább tegnap kellett volna. Tegnap még nem sajnáltad úgy, mint ma.

- Ezzel voltam a legaljasabb. Ezt simogattam a legtöb-
bet. Ezt sajnálom a legjobban.

- Nehogy ez szenvedjen akkor a legtöbbet. Két hete
tanultam egy új szűrési módszert, a csonka héten több-
ször kipróbáltam. De most már menjünk, mert mindjárt
virrad, s szégyen lesz, ha napvilág perzselünk.

A késes férfi ment elől, utána a két lefogó férfi. Leghátul
az asszony, egyik kezében a csutkát szorongatta, másik-
ban a tálát a szemmel. Csikorgott a hó a lábuk alatt, a hízó
már távolról meghallotta: éhes örömmel dobogott talpra,
orrával már verte a vályút. Kinn az udvaron egy kis kerek
udvar volt hányva a hóban, egy kupac szalma készen a
szélén.

Az asszony kinyitotta az ajtót. Ezúttal hangot nem adott,
csak a szemet zörrentette meg a tálban. A hízóban egy kis
bántódás volt - orrával bökött egyet az ajtón -, hogy mért
éheztette így ki az asszony, a becéző hang is nyilván
hiányzott neki, de a kettős bántalomért a dupla kárpótlás
ígéretét sejtette meg, abban is, hogy zörgött a szem, s
abban is, hogy kinn a szabadban kapja meg, ahol - miután
a szemet felfalta - fújtatva turkálhat s hempergőzhet a
hóban. Kilépve az ajtón, észrevette az arrább ácsorgó
három férfit, pillanatra meg is torpant, rájuk sandított, s
bár egy kis óvatosság ott maradt a szeme sarkában, végül
is bizalommal követte az asszonyt. A kerek sepert udvar-
ba ment az asszony, zörgette maga mögött a tálát, s csak
akkor dobta el, hogy szem helyett vérnek legyen tál,
amikor a három férfi egyszerre ráugrott a disznóra. Egye-
nesen a pince felé gázolt az asszony a hóban, s magára
csukta az ajtót. Az ajtó deszkahasítékait fehér vonalakkal
rajzolta ki a zúzmará.

A disznó, amikor lábait kikapták alóla, s fülénél-farká-
nál fogva ledöntötték, hirtelen nem értette, mi történt.
Annyira váratlanul érte a dolog, hogy jóformán nem is
tiltakozott: se nem kapálózott, se nem visítózott. Egyéb-

ként is az a tudat, hogy az asszonya nyomában jött ki ide, megnyugtatta. Nagyobb baj nem érheti, ha az asszony hívta ide. Márpedig ő hívta, méghozzá szemmel.

Kereste az asszonyt a szemével, de csak férfiak szuszogtak körülötte. Érezte, hogy túl erősen szorítják a fülét, bokájára hurok feszül, csontjáig vág, úgy ráhúzták. A tálat is odatették elébe, de üres, nincs benne a szem. Akkor ismét az asszonyt kereste, s hogy most sem volt sehol, egyszerre belehasított a gyanú. Előbb még azt hitte, attól visított akkorát, de mindjárt érezte, hogy egyéb is hasított. Nem is annyira fájdalmat érzett, inkább keserű düh volt, ami előntötte, s lábait pillanatra rúgkapálásra rángatta. Tudta, hogy hiábavaló, ez már befejezett tény. Abba is hagyta. Tisztában volt mindennel. Az életét nem bánta. Azt az egyet bánta, hogy szelíd disznó volt. Vadnak kellett volna lenni, agyarasnak. Ahhoz képest nem is visítózott. Hidegen kezdte figyelni a férfiakat. Nem értette, mitől olyan idegesek.

*

A szikrázó fehérség a napot is hunyorgatta.

A késes férfi egyfolytában csak azt ismételtegette tehetetlenül:

- Ekkora szégyent, ilyen nagy szégyent... Fel sem merek nézni, az egész szomszédság ezt nézi biztosan.

- Lelke van ennek - mondta az asszony. Az imént jött ki a pincéből. - Nem vált be az új szűrési módszered.

- Csak te ne mondj semmit, csak te hallgass. Tudhattad jól, hogy nem lesz jó vége, ha úgy sajnálsz.

A két lefogó férfi mókázott:

- Ez még egy penicillintől úgy helyrejőne, hogy felhányná a hídlást.

- Egy jó muzsikaszó még megmozgatná a vérét. Akkor hátha kijőne.

A késes férfit egyfolytában csak a szégyen marta.

- Azt mégsem csinálhatjuk, hogy vegyük a fűrészst, s elfűrészeljük a nyakát, mint egy rönköt.

A disznó hangtalanul hunyorgott, szinte derűsen nézte őket. „Ez attól igen van, hogy így megkopoljanak egy koponyát. A kés hegye után a fejsze foka is, kicsit sok a vasból.”

Az asszony nem tudott hova lenni, csak visszament a pincébe ismét, a zúzmararajos ajtó mögé.

A három férfi - ki tudja, immár hányadszor reggel óta - ismét bement a házba melegedni. A két lefogó férfi már jócskán részeg volt, a késes benn is mind csak az ablaknál állt, s nézett kifelé a szikrázó fehérségbe. Látomások kínozták, valami káprázatos csodában reménykedett, valami nagy tűzben s egy békességes nagy csendben. Olyasmiben, hogy égjen egy egész nagy szalmakazal, az egész szomszédság disznói mind lábon menjenek a kazalba, s csendes nézéssel vigyorogjanak ki onnan, ahogy önként perzselődnek.

Mégsem hitt a szemének, amikor azt látta, hogy ott kinn az udvaron, a kerekre sepert hó-udvar szélén fellángol a szalmakupac, mint mikor a holdtöltének udvara van.

- Gyertek, hamar... nézzétek, jól látok-e...

A két lefogó ember is odament az ablakhoz, s elhűlve, megkövülten nézték a látványt.

Aztán futottak kifelé, hogy közelebből is lássák. Az egyik az asszonyért futott a pincébe, hogy jöjjön ő is, nézze a csodát.

A késes boldogan mutatta az asszonynak, mikor az odaért azzal a lefogó férfival, aki érte ment a pincébe.

- Bebújt alája, érted-e, s magára gyújtotta... a saját tűzben perzseli saját magát... s hogy vigyorog, nézd meg!

Az asszony átszellemülten nézte.

- A lelkem... nemhogy elhagyta volna a lélek, hát már megszállta.

A két lefogó férfi ittasan zagyvált:

- Énekel, akármi legyek, ha nem hallom... „Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom...”

- Annem, nem énekel. Én mondtam a muzsikaszót, de énekelni nem énekel. Ott a csutika a szájában, azt rágja, nem tud énekelni.

A késes férfi kicsit csalódottan mondta:

- De a vére csak nem folyt ki, valahová odalett. Véres, az immán nem lesz.

Az asszony meg volt ittasodva.

- Tudtam, hogy egyszer lesz majd egy ilyen... Egy ilyen, amelyik nem nyugszik belé abba, hogy a szemestálból vérestál legyen... Ne is legyen ebből se véres, se kolbász, se szalonna, se semmi. Legyen tepertyű az egész, s eszem majd, mint az ostyát.

*

Hó volt s hideg. Az ember sokszor öl disznót úgy is, hogy nincs se hó, se hideg. De ha disznóölésre emlékezik, csak úgy emlékszik mindig: nagy hó volt s nagy hideg.

BABILON MIHÁLY LÁMPÁSA

Jó sötét volt még, mikor felkelt. Egész életében jókor kelt, mert minden napjának megvolt az intéznivalója, s szerette minden napját úgy hagyni maga mögött, hogy rendben legyen a dolga. A halállal is úgy volt, szentül hitte, hogy csak este halhat meg. Nyáron, amikor hosszú a nap, a nagy mezei munkák idején, amikor korán virrad s későn sötétedik, hogy minél többet lehessen végezni, még ilyen hosszú nyári napokon is gyakran várta esténként nyitott kapu s lehúzott lánggal kiakasztott lámpás. El sem tudta képzelni, milyen lehetett az emberiség élete, amikor még nem volt kijáró lámpás, amit hajnalban is meggyújtson, míg odavirrad, s este is, ha már sötét lett. Hajnali s esti árnyékát, ahogy a lámpással jött-ment az udvaron, az életben, már jobban ismerte mindennél, s néha úgy érezte, egész élete az volt, ami egy napja külön: reggel hátraindult az árnyék az udvaron, s este előjött.

Most is az volt az első, ahogy felkelt, meggyújtotta a lámpást. Kicsit kotyogott a kormos üveg a drótabroncsban, lehet, már régebb kotyog, nem vette eddig észre. Összebb nyomkodta a drótot, hogy ne kotyogjon az üveg, s halkán motyogta: „Ma sok lesz az intéznivalóm.”

Ritkán fordult elő, hogy az állatok már felállva a hídláson, az üres jászlat kotorászva, láncaikat csörgetve várják. Inkább úgy volt mindig, hogy amikor belépett a lámpással, rányitva a friss levegőt a meleg, áporodott istállószagra, csak akkor rugaszkodtak fel dobogva, meg-megcsúsztatva patájukkal az elhált, friss ganéban, s aztán csak nézték hátrafordított fejjel minden mozdulatát, s ha szájuk közelébe lépett, meg-megnyalták a karját, az oldalát, nyálbő kérődzés meleg nyirkát hagyva a kendervászonon.

Ellátta a teheneket, rendbe tette, kitakarította az istárlót, megpucolta a tehenek farát, megmosta a tőgyüket, megfejte.

„Fél életünk avval telik el, hogy a beletekben járunk, rendezünk, gondozunk. De nincs is jobb a tejeteknél.” Kicsit félrefújta a habot, jót húzott a meleg tejből. „Semminek sincs ilyen jó meleg életíze. Nyomban vérré válik, így, azon melegében, ahogy kijött az életmeleg testetekből. Meleg fehér vér valósággal.”

A favágóig vitte csak a tejet. Csípős volt a márciusi hajnal, messzire illatozott a sajtárból a meleg tej párája, szinte a levegő is megenyhült. Védett helyre tette a sajtárt, nehogy az elugró favég feldöntse, a lámpást egy ágra akasztotta. Vágni kezdte a fát, a sütni valót, szinte centivel meg lehetett volna mérni, olyan egyformán – magától tudta már a keze a kemence méretét.

Mire odavirradt, hogy el lehetett fújni a lámpást, már jókora halomba gyűlt a felvágott fa, két sütésre is elegendő volt.

Akkorra felkelt Árva Borbála is. Kijött, szidós hangulatban volt.

– Minek kell olyan nyughatatlannak lenni, Mihály? Ráért volna, csak egy hét múlva sütök.

– Nem bánt ez senkit, ha fel van vágva. Ezt legalább nem kell felválni, ami már fel van.

Nekiállította a fejszét a farakásnak, az élet befelé fordította, nehogy valaki arra jártában belebotolják. Tavaly nyáron itt nyaralt náluk a két unoka, véletlenül nem így tette a fejszét, az egyik megvérezte a lábát. Azóta kivált ügyel, hogy jól tegye. Mikor vitték el az unokákat, kiálltak a kapuba, úgy nézték, míg elhaladtak. Még a kanyarból is integettek vissza az unokák.

„Hiszed-e, Borbála, nem jó szívvel mennek el az unokáink. Megszerették itt velünk.”

Borbála úgy látta, hogy a távozás megkönnyebbült örömeivel integettek, unták itt velük. De nem mondott semmit.

Reggeli után a szekeret, ekét, taligát szerelte össze, befogta a teheneket.

- Ha meg találnék késni, ne nyugtalankodj. El akarom ma végezni, s még valami fuszulykakarót is vágnék, legyen meg az is. Avval sincs több baj, ha megvan.

- Egy kicsit már alább kéne hagyja, Mihály. Hagyja azt a fuszulykakarót, hol kell az még? Elég a szántás, az sem egy napra való. Kezd már eltelni az idő magától is.

- Eljő majd az is, hogy alább kell hagyjam. Ha nem akarom is. Addig még eltaszigáljuk.

Ment a tehenek előtt ki a kapun. Tudta, hogy vissza kéne nézzen, de nem nézett volna vissza, ha Árva Borbála utána nem szól:

- Ki van csúszva az inge hátul, Mihály, dugja vissza.

Visszanézett Árva Borbálára, intette, hogy jól van, visszadugja. Szeretett úgy jární, kivált erős fiatalember korában, hogy az összehajtott ing csücske kicsüngjön hátul a harisnya derekából, mint egy zsebkendő. Az apjától látta így, s még akitől látta, mind olyan volt, akik meg tudták fogni a dolog egyik végét, s minden napjukat rendben hagyták maguk mögött. Árva Borbála néha korholta, ő néha visszadugta, máskor nem. Most visszanézett, intette, hogy jól van, s mentében a tehenek előtt visszadugta. Nem nagyon szeretett szekerezni, legtöbbször a tehenek előtt ment. Néha le-lemaradoztak tőle a tehenek, máskor megböködték az orrukkal, hogy jobban is léphet.

- No, szántani-e, Mihály? Jókor keltél.

- Hát az ember meg-megtoldja, ha rövid.

- A miénk lassacskán egészen megrövidül.

- Hát addig még eltaszigáljuk.

Valamikor, erős fiatalember korában, csinált volt egy hosszú, kecskelábú asztalt. Majdnem mindig oda volt az asztal, az egész alszeg használta, hozták-vitték lakodalomba, keresztelőbe, halotti torba; szükség esetén, szorulva, harminc személyt is le lehetett ültetni melléje. Utoljára – vagy két hete – a komaasszony halotti torából hozta vissza a komája.

„Hova tesszük, koma? Vissza a csűr polcára?”

„Messze ne tegyük, Mózes koma. Most már, úgy lehet, nem kell más vigye, nekem is szükségem lesz rá. Eleget használta más, mióta megcsináltam.”

Ment, lelemaradoztak a tehenek, türelmetlenül szólt rájuk, ha észrevette, hogy nem szuszognak a hátába.

– Hí, hamarább, nem a vágóhídra megyünk!

„Jámbor egy kicsit sajnálja a lábát, igen kerülgeti a köveket. Be kéne nézzünk a kovácshoz, nehogy lesántuljon. Telik az idő véle, de muszáj megcsinálni ezt is.”

Nyugtalanabb lett, hogy vesztegetni kell erre az időt, ami így közbejött, de betért a kovácshoz.

– Meg kéne nézd a Jámbor hátulsó lábát hamarjában... egy kicsi szorgos szántásom volna, s mintha sajnálná egy kicsit a lábát.

Hamar ment, csak egy szeget kell kicserélni, beletaposódott, érte a hegye az elevent.

Elégedetten nézdegélt vissza a tehenre, ahogy mentek ki a tag felé.

– No, jól van... látom, nem sért a topánka.

Végignézett a tagon, mielőtt az ekét beleakasztotta a földbe. A tehenek farkát nézte, de felfelé mondta:

– No, Isten segíts még a mai napon, hogy haladjunk!

Olyan volt ez a kérés, mint az öregember szava, aki felvenné egyedül is a búzazsákot a hátára, de ha ott áll egy fiatal, akkor már joggal elvárhat egy annyi segítséget: légy olyan jó, emelintsd meg a végét.

Elégedettség volt a szemében, hogy ilyen jó idejében indulhatnak: épp bukkant fel a nap, egyszerre hasított az eke a fénybe és a földbe. És olyan is volt az egész szántás, mint az első hasítás: gyűlt a föld fekete hulláma, s szinte tükrösen csillogott rajta a napfény.

Olykor megrángatta az eke a karját: kőben csikordult, szikrát vetett, füstpamacstot pukkantott az ekevas. Sohasem értette, hogy van ez: annyi esztendeje szántja ezt a földet, s mióta szántja, mindig összeszedte s hazahordta a kiszántott követ, az egész udvar ilyen szántásból hazahordott terméskővel van kirakva, s mégis mindig van kő, egyik szántástól a másikig, ugyanazokon az ekenyomokon, ugyanabból a ki tudja hányszor forgatott földből mindig kikerül egy-két teknőnyi kő. „Úgy kell legyen, hogy a kő is terem, mint a hernyó – próbálta megfejteni. – Hernyó is van minden szántáskor, felszedegetik a varjak, mint mi a követ. Az hát, így kell legyen, azért is mondjuk *terméskő*-nek. Éppen követ ne teremne a föld, amiben minden áldott esztendőben benne a vetés s az aratás, a születés s a halál?”

Örült, hogy rájött erre, bár közben restellte magát, hogy ma annyit motyog.

„Nem kellene annyit mondjak” – korholta magát, de azért jó érzés volt tudni, hogy a kő terem is, nemcsak porlad. Eszébe jutott a sógora, akit ő temetett el a háborúban, nem messze innen, a hegyek között. Hadi fakelesztet faragott neki, tintaceruzával a nevét is ráírta. Tavalyelőtt arra volt útja-dolga, megnézte, megvan-e még a sír. Megvolt, meg is volt kapálva, de a régi kereszt helyett új kereszt virított – ki tudja, ki faraghatta –, nem volt név rajta, név helyett ez volt most már odáírva, hogy „Ismeretlen Hős Katona”, és lábnál volt a kereszt, nem fejnél, de megvolt minden. „S még meg is volt kapálva. Az már mindegy, hogy fejnél van-e a kereszt vagy a lábnál, de megvolt minden, s meg is volt kapálva, ahogy kell.”

Akkor érzett utoljára olyan megnyugvást, mint most, ahogy rájött a terméskőre. „Tud az ember bänni a földdel, akármilyen kicsi legény, amikor odakerül.”

Máskor csákányt is hozott magával, hogy amit az eke nem vet ki, csak megkarcol, azt is kipiszkálja. Ma nem hozott csákányt. Ott volt már a kezében, mikor szerelte össze a szekeret a szántáshoz, már tette volna fel, de aztán mégsem volt kedve, hogy ma csákányt vegyen a kezébe, a kifestjét vette helyette, hogy inkább fuszulykakarót vág. Azért nem is akart visszanézni a kapuból, mert tudta, hogy Árva Borbála észrevette, amikor visszaállította a csákányt. Észre kellett vegye, különben nem mondta volna, hogy egy kicsit alább kellene hagyni.

Még jó, hogy mosolygott-forma Árva Borbála, mikor azt mondta: „Hol kell az még?”

Alig volt egy-két szusszanása egész délelőtt, csak míg elfüstölt egy-egy szivarat. Örült, hogy Árva Borbála egy kicsit mosolygott-forma. Közel volt az erdő, az este még messze volt, a nyár még messzebb, de már a fuszulykakarót nézegette az erdő fáiban.

„Itt majd gyalogfuszulyka lesz a törökbúza között, de otthon, a kertben felfolyós lesz, kell a karó.” Rossz érzése lett, hogy a gyalogfuszulykáról mért gondolt arra: „A gyalogsági ásó is megtette, hol volt ott csákány.”

Ujjbegyével elkente az izzadságcseppet, ami hirtelen kibuggyant a homlokán.

Elmorzsolta a szivar paraszát is nedves ujjbeggyel, anélkül hogy égette volna. Feleslegesnek látszott az elővigyázatosság: a friss szántás nem volt gyúlékony. Az erdő sem látszott olyan közelinek karónak való ágaival, hogy féltetni kelljen.

- No, eleget kérődztetek. - A napra pillantott, felállt. Csak most érezte, hogy felállt: a horgasinában is van egy kis hűvös nyirkosság. - A végén többet kérődztek, mint amennyit ettetek.

„Nem kellene annyit mondjak.” Haragfélét érzett ismét, hogy ilyen motyogós lett, de örült is megint, hogy ilyen jót tudott mondani, szinte mintha jókedvében tréfálkozott volna. Még el is tudott mosolyodni egy kicsit, mint Árva Borbála.

Többet nem is álltak meg délig. A delelés is csak annyiból állt, míg falt ő is, s a tehenek is ették a szénát. Nem engedélyezett kérődző leheveredést.

Ő hamarabb végzett, füstölgetett, várta, hogy a tehenek horpaszán is látszódjék, hogy ettek, legyen egy kis hasuk. Míg várta, rájuk bólogatott.

- Biza, így van ez, Bimbó s Jámbor... Egyszer-egyszer megsojtottalak az ostorral, de sok panaszotok azért nem lehet.

Kicsit elérzékenyült, s hagyta, hogy még faljanak. Vette a teknőt, hogy összeszedegeti addig a követ, ami a dél-előtti szántásból kikerült. Meg voltak már száradva a kövek, a nap hamar leszárította a nyirkot róluk. A tenyere is érdes volt a rászáradt földtől, jobban esett volna, ha nyirokhüvösek lettek volna a kövek.

„Most már az udvarra nem kell több kő, de valahova majd csak felkerül.”

A szekérhez vitte a teknő követ, nagy dörömböléssel beleürítette. Önkéntelen rándulással fogta vissza a korpóshangot – a tehenek is ijedt hőköléssel kapták fel a fejüket –, de már felesleges volt: ami kő még kigurult, a többire esett halkabb koccanással, nem a fenékdeszkára.

Most már, hogy úgylis elkapták a fejüket, nem várta meg, hogy minden szálat összetakarítsanak – egyébként is mindig többet vitt annál, amennyit megehettek –, összecsombolyította a szekér sarkába, rá a köre; egy kis halom lett, amit már be is nőtt a fű. A tehenek még nyúlánkoztak volna utána, mintha valóban frissen sarjadt fű volna, nem széna, de meglapogatta az orrukat.

– Ezt immán eltesszük holnapra... hátha holnap is esztek. Ki akarta próbálni, mint a gyógyburját, ami egyszer már használt.

– Már így is többet kérődztek, mint amennyit esztek.

Nem tudott elmosolyodni. Furcsa kifejezés volt az arcán.

„Nem kellene annyit mondjak.”

Ellustultak a tehenek, vagy a déli szusszanás hiányzott nekik: nem léptek úgy, amennyi szántatlan volt még estig. Valósággal taszította rájuk az ekét, tenyere megmegcsúszott az eke szarván, sár lett a tenyere alatt a sima markolatra rászáradt föld, de valami jót is érzett benne: unszolni kellett szüntelen, a teheneknek kellett mondanivaló, s így már nem mondott annyit.

Mintha leparancsolt volna a talpába mindent. Ha gondolt, csak a talpával gondolt azokra az időkre, mikor még nyári melegben szántott – ugarolták a fekete ugart –, lehetett mezítláb menni az eke után, jólesett a forró, száraz, szántatlan földről a hűvös, nyirkos szántásba lépni, s ha megrakódott nyirkos földdel s eltaposott hernyókkal a talpa szíve, jólesett a meleg, száraz földön letörölni. Léphetett a meleg földről a hideg földbe, a hideg földből léphetett vissza a meleg földre, s ha nem mentek jól a tehenek, rájuk nyomta, önmaga erejével, két pusztá férfikézzel rájuk taszította a földből az ekét, hogy a taliga az inuknak ütődött, ijedten szökték meg magukat, nem csúszott meg a kéz az eke szarván. Sokszor a harisnyakengyel is kioldódott, vonszolódott utána végig a barázdán, mint egy feleslegessé vált ostor, nem kötötte meg, az ingét sem gyűrte vissza, csak mikor annyit térteltek-fordultak, hogy szusszanni kellett.

Lucsok volt rajta az ing szürkületkor, amikor végzett a szántással.

Most már inge ujjával törölte a homlokát. A másnapra eltett szénát odaadta a teheneknek, hogy míg fuszulyka-

karót vágni lesz az erdőn, legyen türelmük a váráshoz. Akarta mondani, hogy „egyetek, legyen mit kérődzetek”, de nem mondta; valamivel később a fejsze rövid, kurta csapásai hallatszottak az erdőből.

Jó sötét volt már, mire előkerült. Szuszogott a sötétben, hallatszott, hogy vonszolja az ágot; ő hallotta a legjobban, már távolról hallotta, mintha ott lett volna a szekérnél, s onnan hallgatta volna, hogy valami vénember szuszog-szöszmötöl ki az erdőből, s vonszol valami ágot.

Fáradt volt, leült, törölte a homlokát. Kicsit meggyengült a hangja:

- Jól van, Bimbó s Jámbor... egy kicsit meghajtottalak, de hál' istennek, célt értünk... Kezd már eltelni az idő tőlem is, mond az ember, ha kell, ha nem... Ti el is kéne induljatok haza... Borbála eddig nyugtalankodik, kiakasztotta a lámpást... Én még maradok egy kicsit... míg visszajő az erőm... sért egy kicsit a topánka, éri az elevent...

Rászólt a tehenekre, gondolta, maguktól is hazatalálnak, de hogy nem lépett oda melléjük, nem indultak.

Kérődztek, testük életmelege az arcáig süttött, enyhítette a hűvös tavaszi levegőt, mint reggel a tej párája.

Belekotort a tarisznyába, kihalászta az ivócsuprot. Fel-tápázkodott, betérdelt Jámbor alá. Fejni kezdte, suhogott a teja csuporba. Szinte értelmetlenül motyogta, mint egy kipróbált gyógyfűnek:

- Ez nyomban vérré válik... fehér vér valósággal.

Megitta, hangosan kortyolt. Nem a fülét fogta a csupor-nak, az egészet markolta.

- Semminek sincs ilyen jó meleg életíze.

Az anyatej lehetett ilyen: szétfolyt a testében, apró vérpatakok járták át. Beleszagolt a csuporba, a szagot is megitta.

- Ki kéne mosni... ha elérünk Ütöm-patakáig, kimosom.

Nem is vette észre, csak miután kimondta, hogy olyant mondott, mint akinek ereje van a menéshez. Ha már tudta mondani, felállni is megpróbálhat.

Felállt, s nem is csodálkozott, hogy tud menni. A csuprot sem tette vissza a tarisznyába, az ujjára akasztotta a fülénél fogva.

A tehenek elé lépett, megindult. Indultak a tehenek is utána. Lejtő is volt, meg-meglökték a hátát, megtántorodott. Könyökével hátralekösdösött.

- Lassabban, no... ráérünk...

Mentek zajtalanul a puha parlagon, meg-megkoccant a járom a tehenek szarván.

Érezte, vissza kellene nézzen a felszántott tagra, de hát úgysem látna semmit. Árva Borbálát sem, az erdőt sem. Sötét van, csak baktatni lehet, sutákat lépni. *Nyitva van a kapu*, csak azt látta, *és ki van akasztva a lámpás*. Várják. Nézik az árnyékát. Látta ő is, hogy látja az árnyékát.

- Bár legalább Ütöm-patakáig ha elérnék...

„Ki van csúszva az inge, Mihály... Hagyja a csuprot, hol kell az még.”

Hátranyúlt az ingéhez, ki volt csúszva.

- Jól van, Borbála... ne haragudj.

Akadályozta a csupor, nehezen bajmólódott az ingcsücskével. Mintha attól tántorodott volna meg, kiesett a csupor a kezéből, elbukott a földön. Nem is kelt fel, ott maradt elterülve, egy kicsit még szöszmötölt.

A tehenek is megálltak. Meg-megbökték, mintha jászolban turkálnának. Meg-megnyalták, meleg nyirkot hagytak a lájbi s a harisnya posztóján.

Kérődztek. Kérődző nyáluk szálai alászállingóztak a nyugvó emberre: a szénaszálakat kérődztek a csurgó tej fehér szálaivá.

Úgy álltak ott Babilon Mihály mellett órák múlva is, amikor felvillant a dombélen a kijáró lámpás ijedt, kereső világa.

SÁRGA SZEMŰ JOVÁNKI

I.

A férfi tudta, a két asszony mért jött. Az asszonyok is sejtették, hogy a férfi tudja, pusztá formaságnak látszott szóban is megbeszélni, mégsem lehetett lemondani róla: fontos volt, hogyan kínlódják át magukat a formaságon.

A férfi nem tett semmit, hogy megkönnyítse az asszonyok dolgát. A magáét nehezebbnek érezte. Leültette őket, mint rokonokat, akik eljöttek a szomszéd faluból ide a feleségét – beteg húgukat – meglátogatni. A beteg asszony a szomszéd szobában feküdt. Aludt. Kapóra jött most ez az alvás, főleg a két asszonynak, de egyelőre még nem tudtak mit kezdeni vele. Két falu tartja számon őket már évek óta, a három nőt és a férfit, tetteiket, szavaikat, viselkedésüket. Súlyos volt ennek a számontartásnak, különösen a két asszonyt nyomta – a harmadiknak elég volt az, hogy a betegágyat nyomta. A férfi meg csak annyit érzett belőle, hogy az ő oldalán van az osztatlan részvét és elismerés, de ő ezzel sem sokat törődött; számára az volt a fontos, hogy ő mit tart számon magáról.

Tudta, hogy a két asszony a feleségéért jött. Két falu tartja számon őket, s most már ők is megsokallták, hogy három éve csak nézik: férfi létére egyedül kínlódjék beteg húgukkal. Meg kellett sokallniuk, jóllehet nem ők tették az esküt: „Őt sem jóban, sem rosszban, sem boldog, sem boldogtalan állapotában, sem egészségében, sem betegségében el nem hagyom.” Nem a saját szavai voltak, nem is emlékszik a férfi, mondta-e őket. Ha megragadt benne, nem az ő fogadalmaként ragadt meg: hallotta, amikor mások mondták, s mert egykor ő is állt úgy a placcon, mint mások, valószínűnek tartotta, hogy akkor

ő is eldünnyögte. Három éve fekszik az asszony magatehetetlenül, „sem jóban, sem boldog állapotában, sem egészségben”, s neki egyszer sem jutott eszébe, hogy eskü köti hozzá. Most eszébe jutott, de nem mint agyonvászlalt, mindenki tenyérizzadságával kifényezett közkorlát, hanem mint vadonatúj mankó, amit ő nyesett és héjalt le, amire egyedül ő támaszkodik, valahányszor hátára veszi a feleségét s hátraviszi a kertbe, hogy lássa: nála nélkül is, férfimunkával is paradicsomot terem a paradicsomszár, nem mannáat.

Sem keserű vonások, sem komorság nem volt a férfi arcán. Ránc volt elég, de nem mélyek, hogy árnyékuk legyen; inkább grafitpuha tervezésnek látszott, ami még kivitelezésre vár, semmint bevégzett munkának.

Várta, hogy mondják az asszonyok, amért jöttek. Tudta, nem úgy lesz ez, hogy valamelyikük előáll: „Most már, hogy azt is megmondjuk, amért jöttünk...” Figyelt minden szóra, hogy ne szalassza el, amikor már *arról* lesz szó, még akkor is, ha még mindig csak közömbös, semmitmondó fecsegésnek látszik, hazug tölteléknek, mint gombócok közt a hamis.

A két falu legutóbbi haláleseteiről számoltak be egymásnak. Majd mindenki ismerte egymást a két faluban, azért is tartotta számon négyüket mind a két falu.

Telt és kerek arcú volt mind a két asszony, szemükben a kék szemek fényes érzelmességével és megtévesztő őszinteségével.

Az idősebbik sóhajtott. Nem nagy átéléssel, inkább szokásból, még inkább az egészségesek titkolt örömeivel, hogy ők nem betegek; úgy, ahogy mindig is elsóhajtja magát, valahányszor a húsleves illatos párájával beszívja a jóllakás előérzetét: „Istenem, milyen rossz is lehet annak, aki éheznek!”

- Szegény Anna is elég sokat romlott, mióta utoljára láttuk.

Az „is” volt az a zöngé, amely már a látogatásról szólt, az a sóhajtás, amely – egybesóhajtva Annát a holtakkal – észrevétlenül sürgető jel volt arra, hogy most már arról kell beszélniük, amért jöttek. Mindhárman észrevették ezt a jelt, s megkönnyebbültek, hogy végre arról fognak beszélni, ami elég nehezükre esik.

A férfi hallgatott. Számára nem volt újság a felesége megromlott állapota, nem volt mit mondjon rá. S különben is tudta, hogy ez a megromlott állapot most csak ürügy valamire: akár arra, hogy szemrehányást tegyenek neki, amért nem gondozta jól a feleségét, akár arra, hogy bevallják lelkiismeret-furdalásukat, amért elhanyagolták a hűgukat. Várta, melyik lesz a kettő közül.

– Ugye, te is láttad, sokat romlott azóta – ismételte meg az asszony. – Rossz nézni, olyan rossz bőrben van.

A fiatalabb úgy érezte, túl sok az él a nővére szavában.

– Ahhoz képest, hogy már három esztendeje nyomja az ágyat, csuda, hogy ennyire is tartja magát – mondta.

– Erősen rossz bőrben van. Nem tudom, így meddig tartja.

– Ha a sógor nem úgy áll mellette, ahogy állt, eddig már, ki tudja, milyen bőrben volna.

– Szó se róla, a sógor megtette a kötelességét...

– *Megette a fene, ha az ember az ilyent csak kötelességből csinálja.*

– Igaz, igaz, én sem úgy gondoltam. Régen rossz, ha az ember az esküt csak kötelességnek fogja fel.

– *Még inkább megette a fene, ha csak az esküért teszi az ember.*

– Tudom, tudom, az eskü is fontos, de még fontosabb, hogy mit mondanak az emberek.

– *Ugyanvalóst megette, ha csak az emberek tetszésére csinálja.*

A két asszony megzavarodva hallgatott.

II.

A férfi bár ennyit tisztázni akart, mielőtt a kék szemek lágóságán megpuhul az ereje. Egyszerre úgy érezte, hogy három éve mind ilyen kék angyalszemek nézik; csodálat-tól és részvétől könnybe lábadt kék szemek nézik és mondják: itt a férfi, akinek párját keresni kell, hogy így helyt álljon kötelességében, így megtartsa esküjét, ilyen áldozatot vállaljon az emberek előtt. Ezek a kék szemek csak azt látják, hogy férfi létére a padlót súrolja, a kenyér-tésztát dagasztja, kicseréli felesége alatt a lepedőt, plántálja a veteményt az ágyásokba, de nem látják a három éve fekvő asszonyt, kinek mindezt tehetetlenül végig kell néznie, és azt hiszik, hogy a férfinak nehezebb. Nem látják az asszony arcát, amikor fal a friss kenyérből, amikor végignyújtózik a friss lepedőn, nem látják, mi minden van a szürke szemében, amikor számba veszi, mi lett a tavaszi palántákból, és azt hiszik, mindazt, amit a férfi tett, csak kötelességből lehet tenni, áldozatként, amitől minden perc keserves mártíromság, méltó részvétre és csodálatra.

Három súlyos mondatával egy időre elhallgattatta a két asszonyt. Aztán mikor megint elkezdtek, elhallgatta őket, s – bár nagyon is átlátszó volt a kettős taktika – hagyta, hogy magasztalják: már eddig is sok volt egy férfinak, amit ő vállalt, csoda, hogy eddig is olyan zokszó nélkül tűrte a sorsát, azt elképzelni is nehéz, milyen nehéz lehetett – és hagyta, hogy rémítgessék: de a nehezebbje még hátra van, az már meghaladja egy férfi erejét...

– Volt, akinek még nehezebb volt!

Ennyit még mondanania kellett, anélkül, hogy a szomszéd szoba felé intett volna. Értették anélkül is az asszonyok, kire céloz. Hogy mire, azt kevésbé. A férfi nem magyarázta. Mondja azt, hogy szereti a beteg asszonyt? Hiszen három éve nyomorékul fekszik az ágyban, s ez a három

év még az emlékét is szétporlasztotta annak, hogy azelőtt milyen volt: fiatalon, épen, egészségesen, akinek a mészáros sem tudott húst adni úgy, hogy ne a legszebbjét adja. „Elképzelni is nehéz, milyen nehéz lehetett?”... Még el sem kezdték, máris ott a kék szemükben a nagy áldozat, amit még megdupláz, hogy a férj helyett teszik, akinek kötelességből kellett vállalnia, amit ők önzetlen testvéri szeretetből vállalnak.

Érezte, hogy mégsem utasíthatja el őket. A közvélemény hatalmába kerültek, amely azt mondta a két asszonynak: „Ti is tartoztok valamivel a testvéreteknek.” Ők ebből jogot formáltak: „Nekünk is jogunk van, hogy enyhítsünk a testvérünk szenvedésén” – és ezzel őt is a kék szemű közvélemény hatalmába kerítették, amely elvárja, hogy ne utasítsa el azokat, akiket épp reá való tekintettel, az ő helyzetén könnyítendő, ide küldött.

S ha már így van, ha mindenki szemében nehéz az ő helyzete, próbálta átlátni ő is, bár érezni nem érezte, de próbálta fölfogni, hogy valóban nehéz. És próbálta beleélni magát a könnyebbe: három év után végre nem lesz gondja-vesződése egy tehetetlen beteggel, nem lesz fontos, hogy a nap minden órájában rend és tisztaság legyen a házban, nem kell minden éjjel félszemmel-félálommal aludnia, s megszabadul attól, hogy mind csak részvétet lásson a szemekben, szánakozást halljon a hangokban. Mindenki megkönnyebbül, és mindenki el lesz telve a maga jószágával, hogy könnyíthettek az ő helyzetén, és három év után megint nem lesz szentségtörés ránevetni, nem feszélyez többé senkit az ő panasztalan hordott „súlyos keresztje”. Beteg felesége mellett a három évet nem érezte áldozatnak, a lemondást róla, amit most a jószágos kék szemek elvártak tőle, nagyobb áldozatnak érezte, de ha az nem volt áldozat, ezt most meg kell hoznia, ha mindenképp érezni akarják, hogy megszabadították őt az áldozattól.

Egy reménye volt még rá, hogy a tolakodó kétséget kirekessze otthonából, és zavartalanul menjen csendes magányuk a maga folyásán: ha arra bízta a döntést, aki senki számára nem volt már fontos, de aki az ő számára a legfontosabb.

Ránézett a két asszonyra, kik lesve lesték a szavát.

– *Kérdezzétek meg Annát. Róla van szó. Nekem jól van úgy, ahogy neki a legjobb.*

És alighogy kimondta, már látta is, jól láthatta a két asszony felcsillanó szemében a nyert ügyet. Érezte, hogy amilyen erőtől duzzadó volt az előbbi három súlyos mondat, annál erőtlenebb volt ez a kurta három: gyengeség, öncsapda, teljes vereség. Nem az utolsó reménység volt, hanem a lemondás a beteg asszonyról: kiszolgáltatta őt a közjótékonyágnak, közmegelégedésre a két nővérré bízta, akik semmi kétséget nem hagytak afelől, mi lesz Annának a legjobb, ha ők kell megkérdezzék.

Egyedül maradt, rettenetes csend vette körül.

Félt, hogy szót hall odaátról; nemcsak kivehetetlen, alaktalan mondást, hanem érthető szót. Felállt, előkotorászta a kályhafestéktől éktelenül fekete kályhakefét, s darabos jártassággal nekilátott: csörömpöltek a karikák, lógott a cső, inogtak a lábak, mintha túl akarták volna zakatolni a szavakat odaát ezzel a három éve tartó és most sem abbahagyott férfiritmussal.

III.

Az első napok gyötrelmesek voltak. Semminek sem volt semmi értelme. Mindaz, amit három évig csinált, most, hogy félbeszakadt, szintén értelmét veszítette. Az volt az érzése, hogy fölösleges volt minden: ha nem folytathatja tovább, ha akár egy napja is kiesik belőle, a többi, a háromévi ezer nap is hiábavaló volt. Különösen, hogy Anna azt mondta, amikor búcsúzott: „Ki értse meg, ha én

nem, Jovánki, hogy belefáradtál? Egy ennyi semmivel igazán tartozom neked azért a sokért, amit értem tettél.”

Csak állt, és nézte a földet kétségbeesetten: nagyon el kellett árulnia Annát, ha már Anna is olyant mond, hogy ő belefáradt. Hiába, hogy a szürke szemében most is ugyanaz van, mint amikor a hátán hátravitte őt a kertbe, ha a szájával azt mondja, hogy belefáradt.

Csak tengett-lengett az első napokban, sárga szeme idegenül, riadozva nézett mindenre. A felesége itthon maradt drót hajtúje úgy felzaklatta, hogy ki kellett mennie a házból, s ott sem kapta helyét.

Nem tudta, melyik volt az a pillanat, amikor először moccant meg benne az érzés, hogy valóban nehéz volt a három év, valóban belefáradt, és most már könnyebb így. Nem tudta, kinek az arcáról villant rá a mosoly, amikor először rezdült meg benne az érzés, hogy jólesik három év után megint mosolyt látni az arcokon, amikor vele beszélnek, őhöz szólnak. Egyik érzéséről sem tudta, mikor fogamzott meg benne, de egyszer csak érezte, hogy kiszabadult valamiből, amibe – jóllehet akkor nem érezte fogságnak – három évig be volt zárva, megszabadult valami tehertől – jóllehet míg benne volt, nem érezte annak –, és jólesően fellélegzett: maga is csodálkozott saját magán, hogy akkor nem érezte a fáradtságot, amely pedig most minden porcikájában ott sajog mint utóérzés. És csodálkozott magán, hogy milyen jól érzi magát az emberek között, akik szinte tüntető hálával és megkönnyebbüléssel veszik körül, buzgó igyekezettel kárpótolni akarják mindazért, amit a három év alatt elmulasztott, amiben nem lehetett része: zsvajgó jókedvben, tréfában, bodegai hangulatban. „Egészségére, Jovánki bácsi – mentek hozzá még a fiatalabbak is –, magának hárommal kell igyék, míg mi eggyel, magának sok bémарadt. Igaz-e, Miska, Jovánki bácsinak egész hordóval gyűlt fel a pincében, mióta nem járt itt?” És valóságos vetélkedés

indult meg, hogy apróról cseprőre elsorolják mindazt a mulatságost, ami három éve a két faluban s azon is túl történt, s amiből szintén egy hordóra való gyűlt fel neki mint mulatságmulasztás.

De a legnagyobb kárpótlás a felesége volt: a fiatal, szép-ép felesége, aki feltámadt az emlékekből, amelyeket - Jovánki már-már azt hitte, végképp - szétporlasztott, eltemetett az éveken át fekvő asszony beteg jelenvalósága. Most azonban, hogy ez a testi jelenvalóság megszűnt, egyszerre megelevenedett az emlékekből a régi, a fiatal, az egészséges asszony, s most ez, bár nem volt látható-kitapintható, sokkal jelenvalóbb volt, mint a betegen fekvő test, míg itt feküdt, s hogy már nem feküdt itt, emlékét annál messzebb úzte, valósággal kiszellőztette a házból ez a szilajon fiatal, egészséges-elpusztíthatatlanul kiviruló emlék.

Eszébe jutott egy februári farsangi este. Ők, a szomszédság fiatal férfiai kártyáztak az egyik háznál, az asszonyok meg - a kártyázó férfiak fiatal feleségei - egy másik háznál fonták-vigadták az estét. Valamelyik az asszonyok közül előállt: öltözzünk fel maszkurának, ijesszük meg a férfiakat. Anna, hirtelen ötlettel, fordított egyet a szón: „Mért öltözzünk, az nem vicc, mindenki öltözik. Inkább *vetkezzünk* maszkurának!” És megmámorosodva a képtelen, soha nem volt ötlettől, megmámorosodva fiatal vakmerőségüktől, amellyel fittyet hánynak a tilosnak, a megbotránkozásnak, levetkőztek anyaszült meztelenre, csak az arcukon volt farsangi maszk, a testük sziporkázott-csillogott a hóban dúskáló holdfényben, és egyszer csak nyílt az ajtó, ahol a férfiak kártyáztak, és becsődült hét néma asszonymaszkura, csak a testük harsogott kápráztató pucérsággal. Azt a megrökönnyödést, azt a hüledézést és zavart és azt a kirobbanó hangzavart, amikor felismerték a helyzetet, hogy ebben a fonák maszkurá-

ban, ebben a „felöltözött” helyett „levetkőzött” játékban kinek-kinek a maga feleségét kell felismernie!

Mikor utólag megtudta, hogy a felesége indítványozta volt a vetkőzést, valósággal újra beleszeretett Annába, a vakmerőségébe, az egészségébe, hogy még egy tüsszentésébe sem került az ártatlan-veszélyes játék. Azután is sokszor emlegette Annának ezt az estét, és Anna mindig kis szégyenkezéssel, de büszkén mosolygott, mint aki többet nem tenne olyant, mert ilyent csak egyszer lehet tenni az életben, a fiatalság egy olyan bolond pillanatában, de hogy akkor az egyszer megtette, nem bánta meg.

És most ez az Anna volt a házban, ez feküdt az ágyban: a hideg hóban és téli holdfényben meztelenül szánkázó menyecske, aki hírből sem tudja, mi a betegség, mi az, hogy az ura a hátán kell hátravigye a kertbe, nem szerelmes csintalankodásból, nem farsangi játékból, hanem mert lépésre képtelenül bénák a lábai...

Maga Jovánki is képtelen volt hinni, hogy létezik ilyesmi, létezett ilyesmi, és három évig tartott...

IV.

Egy hónapig tartott ez. Az első napokat leszámítva, még annyit sem: rá egy hónapra, hogy a nővérei magukhoz vették, temették Annát.

Sár volt, novemberi locspocs. A fák lecsupaszodva, ágaik is gyökerekké válva: égi gyökerekké, a földi gyöke-
rek körkerületben is megfelelő másaivá.

Jovánki elsőnek hagyta ott a temetőt, egyedül bandukolt haza. Otthon tüzet rakott, odatette a kabátját száradni, s maga is leült mellé, mintha őrizné.

Egyedül volt, rettenetes csend vette körül.

Hallotta a szót odaátról, a másik szobából: „A testvérünk vagy, Anna, az urad is már belefáradt, ki enyhítsen

a szenvedéseden, ha nem mi, a testvéreid. Jobb lesz neked ott nálunk, meglátod, mi megteszünk mindent, hogy felépülj, mert most biza egy kicsit rossz bőrben vagy, Anna. Az urad is belátta, hogy most már reánk van neked szükséged.”

És hallotta a szót odaatról, a szomszéd faluból, a koporsó mellől: „Csupán az az egy vigaszunk maradt ebben a nagy csapásban, hogy enyhítettünk a szenvedéseden, amikor mindenki cserbenhagyott, az utolsó órán is itt állhattunk melletted, és vizet adhattunk, amikor vizet kértél, de hiába tettünk meg mindent érted, Anna, ami már késő volt, azon már mi sem segíthettünk.”

A temetési menetben is egyedül ment. A koporsó után a két testvér botorkált jajongva, akkor már „az az egy vigaszuk” sem tudta megvigasztalni őket, a férjek kellett vigasztalják. Ő mögöttük ment, belátta, hogy csak mögöttük mehet: ők adták a vizet Annának az utolsó órán, ők fogták le a szemét, és ők nem hozhatták helyre, ami már késő volt, és az övék volt az utolsó hónap nagy áldozata, amíg ő a bodegában mosta ki magából a három évet, és a meztelen Annával feküdt, és nekik szipogott az egész gyülekezet, és ő, aki cserbenhagyta a beteg Annát, még jó, hogy mehetett a nővérek után, még jó, hogy a nyomukba léphetett, még jó, hogy ha egyedül is, de egyáltalán ott mehetett a menetben, s amikor mentek át a hídon, és a folyó dere nekivágta a harangszót a híd karjának, és öblösen megkongatta a híd alatt, még jó, ha csak ő hallotta úgy, mintha az ő nevét harangozták-verték volna a fejéhez, és az kongott volna, mint a harang: bim-bam, Jo-ván-ki, bim-bam, Jo-ván-ki.

És hallotta a szót a sírgödör mellől, amikor még nem dübörgött rá a föld: „Elég-e vajon a háromévi áldozat, ha az utolsó hónap gyarlósága tetőzi be, megválthatjuk-e lelki békénket a három évvel arra az egy hónapra is?”

Elsőnek hagyta ott a temetőt, egyedül bandukolt haza. Otthon tüzet rakott, odatette a kabátját száradni, s maga is letelepedett mellé, mintha őrizné.

Nézte a szárig fel csupa sár bakancsát, akaratlanul is a két nővér négy ép lábát látta maga előtt, hogy jajongó botorkálásukban is milyen jól ki tudják kerülni a sárt, és próbált visszaemlékezni, miként volt az, hogy ma még senkiével nem találkozott a tekintete: ő kerülte-e vajon a kék szemek tekintetét, vagy a kék szemek az övét?

MÁTYUSKA MACSKÁJA

Farsang idején, egy február végi alkonyatban érkezett meg Mátyuska a faluja határába. Megállt a Cigánydombon, és nézte a falut. Jó tél volt még, vastag hó, belesüpedt a falu a fehérségbe, csak a házak tetején olvasztott magának cserépmeg foltokat. Gyér füstöcskék szállongtak most is, de most már – a leáldozó naptól cserbenhagyottan – erőtlenül vesztek bele az ég hideg kékjébe.

Mátyuska megállt a Cigánydombon, és próbálta beleélni magát a hihetetlenbe: ez ő és ez az ő faluja. Három éven át annyiszor beleképzelte magát ebbe a pillanatba, hogy most, amikor elérkezett a pillanat, nem tudta hinni. Nem tudta, mert akárhányszor képzelte bele magát, az csak afféle reménytelen lázalom volt, eleve lehetetlen, amit élő ember ott, ahol ő volt, nem érhet meg. Minél többször lovalta bele magát ebbe az álomba, annál lehetetlenebbnek érezte, és minél valószínűlenebbnek látta, annál többször menekült a látomásba, hogy bár ennyi kárpótlása legyen azért, ami az egyetlen biztos dolog volt három éven át: hogy a halál előbb-utóbb leteríti.

Most meg állt, nézte a falut, és nem tudta hinni, hogy így van. A házát is látta, a csűr, a fákat a kertben, mégsem tudta hinni, hogy ami három éven át képtelen lázalom volt, az most egyszerre olyan természetes, magától értetődően hétköznapi dolog, mintha a három év egyáltalán nem is lett volna, mintha csak a reggel ment volna ki az erdőre tüzelőfát gyűjteni, hogy szürkültre hazalábítson.

Az egyik valamelyik nem igaz. Ha megvan a falu, ha itt van olyan épen-tornyosan, mint három évvel ezelőtt, akkor nem igaz, nem lehet igaz, hogy ő három évig oda volt, és három éven át csak égő falukat látott, üszkös házakat, füstölő csűröket, megszenesedett barmokat. És

ha most itt van ő, olyan épen, egészségesen, mint három évvel ezelőtt, akkor nem lehet igaz, hogy három éven át mindennap meghalhatott volna, mert akkor az sem igaz, hogy annyian meghaltak mellette, körülötte. Ha itt van ő és itt van a falu, akkor olyan halál nincs, hogy az ember nevetés közben elvágódik, imádság közben széthull a levegőbe, káromkodás közben eltűnik a feje.

Az egyik valamelyik lázálom. Itt is van halál, még sokszor olyan is, hogy „jól járt”, meg „szép halála volt”, de még az ilyenél is harangszó van, „kiszaggatás”, meg „halottasház”, és „keservesek”, és „halotti gyülekezet”, és halottak napján gyertya a síron. Ha itt ilyen a halál, akkor lehet-e igaz a másik, s ha az igaz, akkor hogy lehet ő itt élő-elevenen, mert ha őt itt van, akkor mért nincs itt az a tizenegy katonatársa, akit éppúgy várnak haza, mint őt, s akiknek ő a halálhírét hozza ?

Egy ember hozza tizenegy ember halálhírét. Melyik a lázálom: az az egy élő, vagy az a tizenegy halott? Várnak tizenkét élő embert, és jön - nem tizenegy élő, egynek a halálhírével, hanem egy élő, tizenegy halálhírével. Tizenegy olyan ember halálhírével, akik csak ott haltak meg, de itt még élnek, itt élőknek tudják őket, vagy legalábbis nem holtaknak. *Ezt a tizenegy embert itt az az egy öli meg.* Jön egy élő, és hoz tizenegy halott embert, akik itt nem vágódtak el nevetés közben, és akiknek nem is az volt az igazi haláluk, hogy káromkodás közben eltűnt a fejük, hanem az, hogy jön tizenegy feleség és anya, futnak az élőhöz, hogy halljanak valamit, valami jó, biztató hírt a többi élőről, és akkor annak az egy élőnek tizenegy kérdésre *tizenegyszer* azt kell mondania: nem, nem él, meghalt, nem jön többé haza. Nevetés közben elvágódni egy golyótól? Az nem halál, az csak olyan „katonadolog”, egy összeszedni való „dögcédula”, s ha az sincs, hát nincs. Odaállni tizenegy asszony elé, és mind a tizenegynek azt mondani: nem, nem él, meghalt - az a halál. És ha az a

tizenegy nem él, meghalt, ha mindüket az az egy Mátyuska öli itt meg, akkor az az egy Mátyuska él? Élhet? Hiheti, hogy él? Hogy legyőzte a halált? Hogy itt áll élő-elevenen a Cigánydombon, és nézi a falut, hogy melyik tizenegy házból csinál halottas házat?

Ó, Mátyuska, Mátyuska! Még a gyerek is így hív itt téged, így becéz: Mátyuska – és te tizenegy házból csinálsz halottas házat. Tizenegy halottas házzal becézed meg őket. Mért nem jött a másik tizenegy, és mondta volna: élek, hál' istennek, megvagyok, de Mátyuska szegény, ő, amilyen Mátyuska volt, odaveszett, meghalt.

Meg, meg, meghalt Mátyuska, nem lehet igaz, hogy él.

Olyan volt benne a sírás, mint egy tolató katonaszerelevény a bevagonírozott menetszázadokkal: ütközők szagatott koccanása, vagonok, emberek lökdösődése, sírás, kiabálás, jajveszékelés, és sehol egy megváltó sípszó, ami kiszabadítsa a menetszázados bakákat ebből a halálnál is rosszabb tolató pokolból.

*

Megvárta a sötétet, csak akkor indult le a Cigánydomb-ról. Nem akart találkozni senkivel.

De még be sem ért a faluba, már a falun kívül összebotlott Rozálival, a szomszédasszonyukkal. Egy zsák volt Rozálinál, és az asszony nagy zavarban volt, amikor felismerte Mátyuskát.

- No, hát jöhetsz, Mátyuska? Hazavezérelt a jó Isten?

- Haza, Rozáli, haza. Idáig elvezérelt. Hát téged hova vezérel azzal a zsákkal ?

- Ez egy macska, hogy az isten pusztítsa el! - Már bontotta is a zsákot Rozáli, s azzal a lendülettel utána is csapott a zsákkal, jót húzott a kiugró macskára.

- Kácc, a nyavalyába, hogy a nyüvek egyenek meg! Éppen a ti macskátok, Mátyuska, Bori nem akarta hagyni,

hogy elkergessem, mert hátha jössz haza te, s te szeretted a nyavalyást, de már nem lehet bírni veled, egészen elhitványodott ő is ezekben a háborús időkben: benn piszkol, egeret nem fog, neki csak kolbász, véres, májas kell, s nem elég a tiétek, már a miénkre is rákapott, egész éjjeleken a szomszédság padlásán kódorog, s eszi, amit ér elől-hátul, de azért előbb a májast eszi, csak azután a kolbászt, a bitang, Bori nem akarja, de én nem nyugszom, amíg el nem pusztítom a nyavalyást. Az éjjel is arra ébredtem, hogy suppan a padlásunkon, már olyan kövér, hogy hasad ki, csupa háj, úgy meghizlalta magát a disznóköltéségen, hogy a nyüvek egyék meg!

Alig tudta háborgását csillapítani, már-már egészen megfélekedett arról, hogy Mátyuska most jön, három év után hazaért a véres háborúból, tífuszos fogságból, mint ha az semmi lenne ahhoz képest, hogy mit művel itthon a bitang macskája.

- Ezt már nem lehet túrni, ahogy ez a te macskád garázdálkodik, Mátyuska.

Szusszant egyet, s akaratlanul is ellenségesen nézett a garázda macska megkerült gazdájára.

A macska már rég nem volt seholy, eliramodott a fehér mezőkön, de Mátyuska úgy nézett arra, reménykedve, hogy hátha még láthatja.

- Amíg csak a mienket ette, ehette - sóhajtott. - Az én részemet ette. Három telet töltöttem anélkül, jutott neki abból, hogy legalább ő jól éljen.

- Az isten ott pusztítsa el, ahol éri, a dögöt!

- Itthon lesz az reggelre, Rozáli. Még az éjjel itthon lesz. A macskát elpusztítani is nehéz, nemhogy csak úgy kikergetni a faluból. Elviheted a hetedik falu határáig, onnan is hazajön... S máskülönben jól vagytok-e itthon? Reggelig ne mondd senkinek, hogy hazajöttem. Rám férne, ha lenne már még egy nyugodt éjjelem.

Reggel már jöttek az asszonyok. Egyedül Tóth Dominé nem fog jönni, ezt már tudta Mátyuska Boritól. Tóth Dominé összekapott egy sofőrrel, kísérgette, jött-ment vele a teherautó kabinjában, az ősszel is elment egyszer a sofőrrel, valami hitvány úton jártak, nagyot döccent az autó, és Tóth Dominé holtan dőlt a sofőr vállára: egy pohár volt a kontyában, hogy szebb kontya legyen – a szép kontyú asszonyokat szerette a sofőr –, s amikor döccent az autó, beverte a fejét a kabin felső falába, úgy kellett kiszedni a poharat a koponyájából, egy kerek léket vágott rajta, mint amikor pohárral szaggatják a tepertyűs pogácsa tésztáját.

Tóth Dominé tehát nem fog jönni – ez volt az egyetlen örömhír, ami Mátyuskát itthon várta. Eltemették Tóth Dominét szépen, tisztességgel, harangszóval, gyászoló gyülekezettel, koporsóban – a sofőr egy nagy krizántémkoszorút hozott, és elvitte emlékebe a poharat. Nem kell elmondani Tóth Dominénak, hogy Domi volt az egyetlen, aki eszelős bizakodással hajtogatta egyre: „Már hogy ne élnek túl, fiúk, az isten rakja belé, nem kell nyöszörögni, előttünk még az élet!” De mikor csak tehette, az asszony fényképét nézegette, más enivalóért lótot-futott, vagy szoknyára vadászott, de ő csak a képet nézte, s olyankor nem szólt semmit, és nem lehetett olyankor semmit szólni hozzá. Egy este megszökött, reggel ott állt az alakulat előtt, felakasztották. Szégyentáblát akasztottak a nyakába, mint akiknek túltermelésük van szégyentáblából, s alig várják már, hogy végre akaszthassanak egyet valakinek a nyakába.

Tóth Dominé nem jött, de jött Szabó Jánosné, a szegény özvegyasszony. Már a kapunál mondani kezdte síró hangon, s mondta hátra az udvaron, be a házba:

- Hát megjött ide a gazda, ó, istenem, be más is az, egyből meglátszik az egész életen, hogy itthon a gazda, még a ludak is mind az ajtóra gyűlnek, örvendtek, ugye, hogy megjött a gazdátok, még ti is örvendtek. Hát az én jódollgú fiamról tudsz-e valamit, Mátyuska, valami jó hírt az én eltartómról? Elmenni is úgy ment el szegény, megkapta a behívót reggelre, s este még búzáért ment, hogy ne maradjon az is reám, de amilyen hitvány szekerünk volt, letörött, ott maradt a letörött szekér búza a mezőn, s szegény Józsim még reggel is mind azt búsulta, hogy legalább azt a búzát nem tudá behúzatni nekem, hogy ne maradjon az is reám nyomorúságnak, ott a letörött szekér a búzával a határban, s neki menni kell a háborúba. Ó, te, Mátyuska fiam, a jó Isten a megmondhatója, de Bori is megmondhatja, mennyit kínlódtam én ez alatt a négy esztendő alatt, mennyit jártam én mindenkinek a nyakára, akinek valakije oda volt, hogy tudtok-e valamit, hallottatok-e valamit, mert mindenki várja a magáét, de én is várom az én Józsimat úgy, hogy ha nem talál jöni, isten őrizzen meg ilyen csapástól, én azt nem tudom túlélni.

Mondta Szabó Jánosné egy-panasszal a kaputól az asztalig, és Mátyuska egyfolytában az asztalt piszkálgatta lesütött szemmel.

- Ha él, Józsi is hazakerül, Mári néni. Még sokan hátra vannak, akik ezután jönnek, széjjel vannak szórva a katonák szerte a világban... Nem tudnám én azt megmondani, mi van Józsival, él-e, hal-e... tavaly júliusban elszakadtunk egymástól, azóta nem tudok semmit róla. Be voltunk kerítve tavaly júliusban, egy részünk kikerült a bekerítésből, más részünk nem. Józsi sem került ki.

- Ott maradt békerítve? Az akkor, ugye, jó helyen maradt, ha még bé is kerítették? Ott már nem halhat meg, ugye, Mátyuska fiam ?

- Úgy, úgy, Mári néni, ott már jó helyen van, ott már nem halhat meg.

- Ó, nekem csak ennyi kell, Mátyuska fiam, ez nekem elég, hogy várni tudjam akár esztendőig még, csak tudjam, hogy várhatom! Hát akkor én megyek is ezzel az örömmel, nem is tudod, milyen jó hírt hoztál nekem, Mátyuska fiam.

Element Szabó Jánosné, mondott kifelé is egyfolytában, elé az udvaron, ki a kapun.

Utána Rozáli jött, a szomszédasszony. Ki volt kelve magából:

- Jól mondtad, Mátyuska, úgy lett, ahogy mondtad, mert még az éjjel visszajött, arra ébredtem, hogy suppan a bitang a padláson, egy fél szál kolbászatot mocskolta meg megint. Én elhiszem, hogy te szereted azt a dögöt, kivált most, hogy hazavezérelt az Isten, de én is szeretem a kolbászt, s ha nem pusztítjátok el a macskátokat, én félreteszem a szégyent, s a tiétekből hajtom be, ami költséget nálam elpusztított az arcátlan!

Bori alázatosan nézett az urára, mintha magáról mondaná.

- Ne haragudj, Mátyuska, de erősen elhitványodott, míg te oda voltál. Muszáj. Már olyan gömbölyű, hogy meg sem lehet fogni, kicsúszik az a sok háj az ember keze közül.

Mátyuska mérgesen nézte a két asszonyt.

- Jó, jó, intézzétek! Én öljem meg azt is? Nálam nélkül már egy macskát sem lehet megölni? Vigyétek a dögöshöz, ölje meg ő, azért kapja a fizetséget! A dögös is én legyek? Amért három éven keresztül „dögcédulám” volt, most már a dögös is én kell legyek?

A két asszony riadtan nézte, milyen zokon veszi Mátyuska a macskát, még könny is van a szemében.

*

„Megjött Mátyuska, a dögös. Tizenegy ember halálhírével megjött Mátyuska, a dögös.”

Olyan volt benne a sírás, mint egy tolató katonaszerelvény a búcsúzódó menetszázadokkal.

Melegen sütött kinn a nap, megindult az eszterhég, olvadt a hó, csörgött, meglepte a meleg tavaszi szél.

Három asszony tocsogott hátra az udvaron, sokáig verték-takarították lábukról az olvadó-tapadó havat.

- Hát megjöttél, Mátyuska ?

- S ilyen jó meleget hoztál? A tegnapi még tél volt, Mátyuska hazajött, s itt a tavasz.

- S halljuk, mennyi jó hírral jöttél. Mondja Mária néni, Szabó Jánosné, hogy csupa jó hírt hoztál. A mi embereinkről mi jót tudsz, mondj már nekünk is valami örömhírt!

Meleg lett benn a házban is, három szempár nézte örömsóváran Mátyuskát, gyöngyözött a homloka.

- Megjöttem, hál' istennek... Ott is maradhattam volna, volt elég alkalmunk ottmaradni, s maradtak is ott elegen...

- Jaj, ne kezd így, Mátyuska! Ne ijesztges! Kik maradtak ott? Áron ott maradt?

- Áron?... Ő élt még, amikor utoljára láttam.

- Jaj, istenem! Akkor mit ijesztgeted az embert?

- S Mózi?

- Hát Imre?

Mátyuska körme egy járatban mozgott az asztallap deszkarostján. Oda-vissza, oda-vissza.

- Tóth Domi, ő ott maradt. A többiről nem tudok semmit, őt egyedül tudom, mert ott akasztották fel az alakulat előtt.

- Felakasztották? Domit? Ó, a szerencsétlen!

- Ott húzták fel a szemünk láttára. Még egy szégyentáblát is akasztottak a nyakába.

- Borzasztó! Hitvány feje.

- Elég szégyentábla volt szegénynek a felesége.
- Jól járt szegény. Inkább az a szégyentábla, mint ez, hogy jön haza, s meg van halva a felesége egy pohártól.
- Attól, egy kurválkodó pohártól.
- S azt is magával vitte az a tekergő.
- Vihette, az övé volt, ő itta belőle az édest, míg szegény Domi az akasztófán lógott.

- Látjátok-e, milyen az Isten! Tudja, még a háborúban is tudja, kit kell elvegyen, hogy ne kelljen hazajönni a szégyenre. Jött volna haza a szerencsétlen nagy boldogan, hogy itt őt várják, s akkor várta volna a nagy szégyen. Igazán jól járt, hogy így járt. Azt mondják - fordult az asszony Mátyuskához -, a sofőr előbb még azt hitte, csak úgy dől a vállához, mint máskor, szerelmeskedésből, egy kicsit arrább nyomta, mert hitvány út volt, kellett a karja a kormányhoz, de Eszti megint csak dőlt neki, nagyobbat taszított rajta a sofőr, s hát akkor eldől egészen tovafele, nekiesik az ajtónak, s nem mozdul.

Mátyuska bólogatott, mint akinek nemigen tudnak olyant mondani az asszonyok, hogy meglepődjék, de csak hadd mondják, beszéljenek, mondjanak.

Ijedten nézte, hogy elhallgattak.

- Domi pedig, amikor csak annyi ideje volt, az Eszti fényképét nézegette, s olyankor csak hallgatott, nem mondta, mint máskor, hogy „túléljük, fiúk, az isten rakja belé”. Mikor már nem bírta, megszökött, haza akart szököni Esztihez. Másnap reggel felakasztották.

- Borzasztó! Megérezte a szerencsétlen, hiszitek-e, megérezte, hogy Eszti poharat rakott a kontyába. Jól járt, igazán jól járt. Jól tette az Isten, hogy az ilyent nem hozza haza. Hozza haza az olyant, akit itthon tisztességgel várnak!

- Másfél esztendeig mindennap kitette a bőrét a golyóknak, a gránátoknak, a bombáknak, s akkor felakaszták, mint egy gyáva, cudar árulót? Az ilyent az öregisten

sem teszi jól! Még akkor sem, ha itthon az asszony egy hadseregnek csinál átkelő szorost a lábaköziből!

A három asszony riadtan nézte, milyen zokon veszi Mátjuska a Tóth Domi akasztását: még könny is van a szemében.

Bátortalanul mondta az egyik:

- Hát csak szegény Áron hazajöjjön! Kórházban voltam, mikor bevonult, azt mondta neki a főorvos: „Ezután ügyelni kell az asszonykára, barátom, kímélni, óvni.” Áron csak nézett könnyben forgó szemmel, hogy hiszen ügyelne is ő rám, éppen jókor mondja a doktor. Ügyeltem én magamra, s ügyelek ezután is, de most már ő is haza kell jöjjön, hogy ügyeljen ő is. Ezt az örömet nem veheti el tőlünk az Isten, ezzel tartozik nekünk, még akkor is, ha a doktor csak Isten után szokott beszélni.

Felbátorodva mondta a másik:

- Én sem tudok másra gondolni, mintha nem is tudnék semmi mást Mózsiról, örökké csak az van előttem, ahogy felnézett az égre, mielőtt kilépett a kapun: „Hova menjek, hova visznek, kit védjek? Hagyjanak itthon, megvédem én a családomat itthon, az úristenit, hogy ide senki ellenség a lábát a kapun bé nem teszi!” Mégis elvitték, s én, mintha soha semmi egyebet nem tudtam volna Mózsiról, örökké csak ezt az egy Mózsit látom, s ha nem találna hazajönni, én belebolondulnék, hogy éppen az ilyen nem jó haza, aki ennyire nem akart elmenni, hogy itthon megvédi a családját.

Mondta a harmadik is:

- Imrének is haza kell jönni, mert különben soha nem tudja meg, hogy én mért ütöttem őt pofon egyszer. Nem értett a gazdasághoz, semmit nem csinált jól, anyám egy szót sem szólt Imrének, de nekem ette az életemet minden áldott nap, hogy az ilyennek mért kellett gazdalány, egyszer megint nem csinált jól valamit a mezőn, megszidtam, összevesztünk, az az egy veszekedésünk volt, pofon

is üttem, nem ütött vissza, sírtam, de egy szóval sem mondtam, sem akkor, sem azután, hogy anyám mennyit eszi az életemet miatta, csak nyeltem magamba örökké az anyám kárpálódásait, s szegény Imre, ha nem jönne haza, abban a tudatban halna meg, hogy őt anyám hogy szerette, én pedig még pofon is üttem!

Mátyuska magába süppedve nézte őket. Az egyiknek ügyelni kell a beteges feleségére, a másik itthon akarta védeni a családját, a harmadik sohasem tudná meg, mért kapta a feleségétől a pofont.

- Tóth Domi, szegény, ő már nem jó haza... de a többi még mind hazakerülhet. Még sokan hátra vannak, akik ezután jönnek, széjjel vannak szóródva a katonák szerte a világban, s akinek nem jött még halálhíre, azok még mind hazajöhetnek. Ha meg vannak is esetleg halva, míg halálhírük nem jó, addig nekünk még élnek, igaz-e ?

Megkönnyebbülten, reménykedve ment el a három asszony, hogy milyen jó hírt hozott Mátyuska, mert nem hozott semmi rosszat.

Mátyuska meg üldögélt az asztal mellett, nézte a csörgő eszterhéjat.

„Megjött Mátyuska. A tegnap még tél volt, Mátyuska hazajött, hozta tizenegy halott ember csupa jó örömhírét, s itt a tavasz!”

*

Délután is várta Mátyuska az asszonyokat, de délután már nem jöttek. Híre ment, hogy nem hozott Mátyuska semmi rossz hírt, eloszlottak a félelmek és balsejtelmek. Csak a Tóth Domi halálhírét hozta, de az – hogy a felesége úgy járt a pohárral – már nem rossz hír senkinek. Ebből az egyből lett csak esemény a Mátyuska hazajötte kapcsán. Domi és Dominé, ezt tárgyalták, beszéltek; most, hogy minden részletet megtudták Domiról, a bizakodó

szavait, a fényképnézést, szökést, akasztást, szegyéntáblát, elővették újra Dominét is, jobban, mint amikor temették, szembesítették az akasztott urával, és ítéleztek.

Mátyuskától ez már távol esett, nála nélkül zajlott, Mátyuska már nem volt érdekes. Legfeljebb itt-ott hangzott el egy-egy morgó megjegyzés, hogy ami Domiékát igazságosan sújtotta, az Mátyuskáéknál egy kis igazságtalan szerencse: „De bezzeg ez a magtalan-gyerektelen, dilinkó Mátyuska elsőnek kerül haza, s ahogy hazakerül, legfőbb gondjuk-bajuk, hogy miképpen pusztítsák el a kolbászevő macskájukat.”

- Mi lett a macskával, Bori? - kérdezte este felé Mátyuska, mikor már látta, hogy senki sem kérdezi őt, nincs már semmi más esemény a házuknál a macskán kívül.

Bori alázatosan, restelkedve nevetgélt.

- Mintha megérezte volna, hogy hazajöttél, nem akar az semmiképpen elpusztulni. Rozáli elvitte a reggel a dögöshöz, de egy óra múlva már itthon volt. Azt mondta a dögös, sajnálta megölni, rég nem látott ilyen gyönyörű csillogó szőrű macskát, gondolta, odaszoktatja, s megtartja magának. De a ribanc nem maradt ott, megette, amit a dögös adott neki, s azzal már ott sem volt. Rozáli megint kézre kerítette, bevitte Antalfiékhoz, emlékszel még, van nekik az a ganélégödruk cementből, beléhajították oda, s lefedték a gödröt a deszkafedéllel. Eddig már ottpusztult a szegény, nem egyébért, de azt a szép csillogó szőrét én is sajnálom, igaza volt a dögösnek.

Alig fejezte be Bori, Mátyuska kibökött az ablakon.

- Az-e az, Bori ?

Bori, ahogy meglátta kinn a csupa ganélé macskát, elsápadt. Kísértet volt, ahogy kétségbeesetten nyalta ott magát, visszajáról, kiirthatatlan kísértet, nem csillogó szőrű macska.

- Ez valami boszorkányság kell legyen, Mátyuska - rebegte Bori. - Ez nem lehet macska, ez boszorkány kell legyen!

Most már csakugyan csinálni kell valamit véle... futok, szólok Rozálinak, csináljon már valamit az istenért, ennek nem lesz jó vége. Drága jó atyám, hogy még egy jámbor, jóra való macska is így ki tudjon vetkezni magából!

Mátyuska nézte a macskát, hogy mindennek ellenére, lám, mégiscsak viszontlátják egymást. Reszkettek a lábai a macskának, az üldözöttség, az eszeveszett félelem vad kifejezése volt az arcán.

„Kísérteties! Ugató kutya legyenek, ha van valami különbség. Tóth Domi is pont ilyen volt, amikor a kötelet a nyakára hurkolták.”

*

Másnap is tartott a meleg olvadás, zubogott a hólé a sáncban.

Mátyuska ott állt a délutáni verőfényben, kikönyökölve a kerítésen. Nézte a házakat, az utat, köszöngtetett, feleltetett a járókelőknek. Mindjárt két napja, hogy hazajött, de még nem járt ki a kapun. Mint aki többé soha nem akar kimenni, ha megérhette, hogy bejöhetett rajta. Csend volt mindenütt, csak a hólé csobogott az ereszen, a sáncban. A macskát is eddig elintézte Rozáli végképp. Csak most délután tudta elcsípni valahogy – fúj, prűszköl, karmolászott, egészen meg volt vadulva –, hogy most jó nagy a víz, viszi, követ köt a nyakába, s belehajítja.

Lassan alkonyodott, Mátyuska nyugtalan lett. Nem tudott szabadulni az emléktől, ahogy állt tegnapelőtt a Cigánydombon, és nézte a falut: „Ha az a tizenegy meghalt, ha mindegyiküket az az egy Mátyuska öli meg, akkor az az egy Mátyuska él? Hiheti, hogy él? Hogy legyőzte a halált? Hogy itt áll élő-elevenen a Cigánydombon, és nézi a falut, hogy melyik tizenegy házból csinál halottas házat? Hát dögös vagy, Mátyuska? A dögös egy macskát is sajnál

megölni, mert csillog a szőre, s te megölnél tizenegy embert? Csak egyet öltél meg, a legártatlanabbat, s azzal is hogy tele lett a falu!”

Nem számított rá, hogy jön még valaki hozzá. Rossz előérzettel ült le az asztal mellé, amikor Galambos Pistáné beállított szelíden a két leánykájával. Úgy nézett az asszonyra, mintha az hozott volna valami nagyon rossz hírt neki. Csendes szomorúság volt az asszony szemében, a hangja is bánatos-halk volt, s ahogy a két leányka ült mellette kétfelől némán, mozdulatlanul, olyan csak az árvaság tud lenni.

- Hallom, nem hoztál rossz híreket az asszonyoknak - kezdte az asszony csendesen, s a szemét nem vette le Mátyuskáról. - Jól is tetted. Mindenki jó hírt várt, nekik a bizonytalanság is jó hír, ha tudtál is valamit, jól tetted, hogy nem mondtad. Elmondták nekem is, hogy az egy Tóth Domin kívül senkiről nem tudsz semmit, s már le is tettem róla, hogy eljöjtek, de ma egész nap nem volt nyugtom, s muszáj volt eljöjtek. Mert az lehetetlen, Mátyuska, hogy te senkiről ne tudj semmit, csak éppen egyedül Tóth Domiról, akinek a felesége nem jöhetett kérdezősködni. De nemcsak azért volt muszáj eljöjtek. Még itthon volt Pista, amikor vettünk Antalfiéktől egy darabocská földet. Az volt az első közös szerzeményünk Pistával, s ő utána el is ment mindjárt, még egy kapavágást sem tehetett az első közös szerzeményünkben. Reám maradt, hogy a föld árát törlesszem Antalfiéknak, s amikor, most az ősszel, annak a földnek az utolsó részletét törlesztettem, de pontosan azon a napon, amikor a részletet törlesztettem, egy olyan álmom volt nekem akkor éjjel, hogy azóta nincs egy nyugodt éjjelem. Azt álmodtam, hallgasd csak meg, hogy kinn voltunk Pistával ezen az Antalfi-féle tagon, s Pista szántotta a földet, dolgozott lelkiből az első közös szerzeményünkben, amiben addig egy kapavágást sem tett. Én

örvendeztem, hogy ma az utolsó részletet is törlesztettük, s hordtam a követ, ami a szántással kikerült a földből, a tag végébe. Estefelére jó nagy rakás kő lett ott a tag végében, Pista már ott szántott a kőrakás közelében, nagy igyekezettel szántott, mert Szarvasejtő felől, a két hegy közül erősen nagy idő jött, s el akarta végezni addig a szántást. Térült-fordult, szántott, már érte volna el a kőrakást, én csak néztem őt is, az időt is, hogy vajon el tudjuk-e végezni. S akkor egyszerre leereszkedett egy nagy fekete felhő a kőrakásra, oda Pista mellé, nézem, s hát olyan az a csúf nagy felhő, mint egy hatalmas ember, Pista a szárközepéig ha ért annak a felhőembernek. Pista nem vett észre semmit, ő csak szántott, már kiáltani akartam, hogy ügyeljen, nyeli el a felhő, de arra, annyira ember volt az a felhő, hogy nagy dörögve leszólt Pistának: „Ne kínlódjál, úgysem veszed semmi hasznát!”

Nagyot lélegzett az asszony, kifárasztotta a nehéz élmény.

– Azért mondom, Mátyuska, előttem nincs mért titkolózz, nekem elmondhatod. Az én előérzetem nem szokott csalni, én már beletörődtem, én egy zokszót sem szólok, csak legyen vége már a bizonytalanságnak, mert ilyen álmodat látni s mégis egyfolytában reménykedni, ezt ép ésszel nem lehet bírni sokáig. – Egyre rimánkodóbb lett a hangja, már alig lehetett hallani: – Ne is mondj semmit, ha nehezedre esik, csak bólints egyet a fejjel, Mátyuska, ha jól mondta az a felhőember, s az Isten úgy áldjon meg ezután is, hogy annyi bajból épségben hazavezérelt.

Mátyuska úgy sírt, mint a záporosó – mintha ő lett volna az a hatalmas felhőember –, s bólintott egyet a fejével. Egyet, aztán kettőt, aztán mind csak bólogatott, nem tudta megállítani a fejét.

Felordított, amikor meghallotta, hogy valami kő kopog kinn a tornácon idétlenül.

– Bori, ereszd bé a macskát, Bori!

Futóbolond volt, ahogy az ajtóhoz futott. Hátravágta az ajtót, bevánszorgott a macska, vonszolta a követ a nyakán.

Kifordult szemmel kiabált Mátyuska, hadonászott, tépte az ingét.

– Nem lehet megölni, hát nem látjátok, hogy nem lehet megölni? Azt is meg akarjátok ölni, amit nem lehet? Hát nem látjátok, hogy mindenkit megölhettek, csak Mátyuskát nem s a Mátyuska macskáját? Adjátok nekik kolbászt, három télen nem láttak kolbászt! Kolbász kell nekik, értitek-e, úgysem lehet megölni őket. Kinek tartogattátok a kolbászaitokat? Tóth Dominak? Galambos Pistának? Áronnak, Mózsinak, Imrének? Szabó Józsinak? Egy sincs, egyik sem jó haza, egyik sem veszi hasznát már semminek! Megmondta a felhőember a kőrakás mellett. Nem látjátok a követ a macska nyakán? Tizenegy ember kolbászporciója feleslegben van, a tábla szalonnák, a szégyentáblák, mind feleslegben vannak! Nem jut abból Mátyuskának s a macskájának? *Nem én öltem meg őket.* Azt akartátok volna, hogy tíz ember halála nyomja a lelketem? Elvártátok volna, hogy tizenegyszer mondjam el tizenegy ember halálát? Egyenként? Hát mi vagyok én? Dögös vagyok én? Mátyuska dögös? Mért nem tettetek mind poharat a kontyotokba? Mért? Kellett ez nektek? Öljetek meg, ha tudtok. Irtsatok ki. Öljetek meg.

Hirtelen megállt, idegenül nézett egyikről a másikra, hogy ki beszélt s mit. Aztán leült a kisszékre, s dúdolgatni kezdett.

Csakhamar megtelt a ház síró-rívó asszonyokkal, jött Szabó Jánosné, hogy ugye, nem igaz, ki lesz neki az eltartója, mért mondta akkor, hogy jó helyen van, be van kerítve, jött Áronnak a felesége, Mózsinak, Imrének a

felesége, jöttek azok is, akik eddig nem jöttek, mert úgy-
sincs semmi rossz hír, jött Rozáli is, nézte a kolbászevő
macskát a Mátyuska ölében, vizes volt még s a madzag a
nyakában – de Mátyuska csak simogatta a macskát bam-
bán, s énekelt:

*Megszabadult a haláltól, hazafelé visz az útja,
Kifelé áll a csatából a szekere rúdja.*

Három éven át örökké ezt énekelte, ezt dúdolgatta a
fogolytábortól a Cigánydombig, csak ezt a két sort éne-
kelgette most is, mint aki ezen kívül semmi egyebet nem
tud a világból.

ÚGY KACAGOTT A BANDA

Olyan volt a hajnal, mint a világ kezdete: sűrű köd, szürkesség mindenfelé, harmatos nyirkosság, akár az újszülött bárány kondor gyapja; a szürke csendben csak a folyó zúgott, medrét kereső, akadályokat kerülgető lágy alkalmazkodással, de készen arra is, hogy konok kitartással hegyeket vágjon át, sziklabarlangokat vágjon, ha pusztá alkalmazkodással nem talál utat a tengerhez. A köd résein olykor előbukkant két fénytelen gomb – keleten a nap, nyugaton a hold –, két egyforma karika, mintha még nem lenne véglegesen eldöntve, hogy végül is melyik lesz jobb napnak, melyik holdnak, hogy aszerint legyen majd ez a szürkesség hajnal vagy alkonyat. Csupa sejtetés volt, csupa titokba burkolt mindent a köd, nem lehetett tudni, milyen meglepetést tartogat, ha majd felszáll: erdős hegyeket-e vagy sivár pusztaságot, kopár sziklát-e vagy kövér síkságot.

A szálláson, a hosszú szénapriccsen hét ember feküdt egymás mellett: Jani, Dani, Pali, Laci, Laji, a kövér, jámbor Gergely és az öreg Simon.

Ébredezett a banda, Jani szólalt meg elsőnek, a kövér, jámbor Gergely bal fekvőszomszédja.

– Katonakoromban a tengerparton szolgáltam – mondta Jani, mintha az álmát mondaná, mielőtt elfelejtené –, s láttam ott egy nagy hajót, egy kicsi piros tehén után kötötték, s húzta a tehén a hajót.

Gergely megmozdult, kinyitotta a szemét.

– Tehén?

– Az. Egy kicsi piros tehén.

– A kutya istállaját!

– Az semmi – emelte fel a borzas fejét Dani is, a jámbor, kövér Gergely jobb fekvőszomszédja.

- Én a Dunán láttam egy tehént, úszott hanyután felfelé a Dunán.

- Hanyután ?

- Úgy, hanyután.

- Ezt már nem hiszem - mondta jámboran Gergely.

- Ennél hazudj másabbat.

Dani nem erősítette. Vállat vont, hogy vagy elhiszi neki Gergely, vagy nem. Ideje sem lett volna rá, hogy bizonygassa, mert túlfelől felült Jani, s csúnyán elkáromkodta magát:

- A mocsok gazember istenit, ezt melyik tette alájam?

Egy éles, méterhosszú hasábfát húzott ki maga alól, s vészes arccal nézett végig a priccsen. Erre már mindenki felébredt, vigyorgott.

A legjobban Gergely élvezte. Verte össze a kezét, úgy kacagott.

- A kutya istállaját, veled jól kiszúrtak, Jani!

De arra már Dani is káromkodott túloldalt, kezében egy ugyanakkora, éles hasábfával:

- Hát alájam melyik, mert favágótókéét csinálók a fejéből!

Gergely most már ette meg kezét-lábát, úgy kacagott:

- A kutya istállaját, veletek jól kiszúrtak! Hogy is tudtok azon hálni ?

(„Ő már harmadik napja aludt azokon a kutya éles hasábfákon - mesélte Jani öreg korában, mikor mesélő kedve az emlékeiből élt. - Betettünk volt négyet-ötöt alája, s amikor én egyik felől, Dani másik felől kihúztunk egy-egy hasábfát alóla, mintha mi aludtunk volna rajta, ő kacagott a legjobban, verte össze a kezét. Nem érezte a csontja a fát, kövér volt, kacaghatott. De kacagott a banda is, hogy nyúlt el... Kikaptunk volt rajta erősen, ez folyt napokon keresztül, ahogy reggel kinyíltott a szemünk, s míg este elaludtunk, ment a fals beszéd, a hazugság,

melyik mekkorát tudott. A végén már azt mondta, ha igazat mondunk, azt sem hiszi. A kövérségével is, hogy mi mit űztük az eszünket...”)

Javában sütött a nap, végleges fénnel, egyedül uralta az eget. Erdős hegyek nézték egyetértően, hogy Hidegaszó völgyet kért tőlük magának. A kaszások frustokoltak. Körülheverték a tűzhelyet, fényes-síkos volt már a parrag a tűz körül a sok heveréstől. A szalonnabőr, hagymahéjat rádobták a parázsra, ízes illatú pörkölődtek.

- Ismertétek, ugye, a bánhalmi mészáros? - kérdezte Dani, két szalonnafalat között eltűnődve.

- Igen. Mi van véle ?

- Meghalt a tegnapi.

- Meghalt-e? Hát azt mi lelte?

- Hát mi? Kövér volt, a szíve hájba került, s megfojtotta.

- No szegény! Pedig ügyes pocák volt.

- Hiába, ha igen kövér volt. Egyszer csak nagyot szuszszant, s földhöz vágta magát.

- Kár érte. Ügyes ember volt, s aránylag még fiatal.

- De kövér.

Többet nem szóltak, részvétellel hallgattak, alig faltak egyet-egyed. Fel-felsőhajtoztak az égre.

Gergely nem szólt semmit, kezdte elpakolni az ételt.

(„Akkortájt mindennap meghalt egy-egy kövér pocák - kacagta vén fejjel Jani, mikor már egyedül ő élt közülük. - Gergelynek volt a szavajárása ez a pocák, s talált is, kivált a kövér emberre. Mindennap állt elé valamelyikünk a hírrel, hogy itt is meghalt egy kövér ember, ott is. Sohasem Gergelynek újságoltuk, csak úgy egymás között beszéltük, mintha ő ott sem lett volna. De pakolta el az ételt azonnal, volt nap, hogy egész nap nem falt semmit. De reggel már alig lett vége az evésének, megevett hatannyit,

mint mi. Ki volt ürülve, többet megevett egy ülő helyében, mint máskor egész nap.”

„Olyan bugyuta volt?”

„Bugyuta? Nem tudom. Nem mondanám. Igen jó ember volt. Komolyan vett mindent, minket is. Fogalma sem volt, milyen az, amikor valakinek kitolásra, gonoszságra áll az esze. Ő nem ártott soha senkinek, inkább buzgón segített, ahol csak tehetett. Bévezettük, hogy ahányszor ivóvízért kell menni, nyilat húzunk: beléteszünk hét cédulát a nevünkkel a kalapba, s akinek a nevét kihúzzuk, az megy a kútra. Belé is tettük a hét cédulát, de örökké a Gergelyé jött ki, mert az ő neve volt mindegyiken. Soha nem tiltakozott, ahányszor kijött a neve, annyiszor vette a korsót. – Nyíl, nyíl – mondta, s ment egy zokszó nélkül, belé volt törődve a sorsába, mint aki teljes mértékben egyetért az igazságos eljárással még akkor is, ha a véletlen örökké az ő nevét hozza ki. Azt fel sem tételezte volna rólunk, hogy mindegyikre az ő nevét írjuk, azt ellenben annál inkább, hogy mi is, bármelyikünk, éppolyan zúgolódás nélkül mennénk akárhányszor, mint ő, ha a nyíl ránk jönne ki. Olyannak látott minket is, mint magát, azt hitte, mindenki olyan, mint ő, ennyi volt az egész. Nem hiszem, bugyutaság lett volna ez. A maga mértékével, jóhiszeműségével mérte a világot. Erősen nagyot kellett hazudjunk, hanyután kellett úsztassuk a tehént a Dunán, hogy ő azt mondja: ezt már nem hiszem, hazudj másabbat. Nekünk pedig éppen ez volt az élvezet, hogy a piros tehént a hajóval még hitte, s ezt már nem hiszi. A hasábfákkal sem az volt a tréfa, hogy ő három éjjel rajtuk hált, az marhaság, ki tud azon kacagni, de azon, amilyen igaz lelkiből kacagott ő a mi hasábfáinkon, azon már kacagni kellett, s kacagott is úgy a banda, hogy haltunk meg. Már nem is tudtunk kitérni ebből, nem is tudtunk mások lenni, a Gergely jámbor jóhiszeműsége szabta meg minden szavunkat, cselekedetünket, egész komiszkodásun-

kat napokon keresztül, a nap minden pillanatában. Megvolt a frustok, az aznapi kövér halottal? Még ki sem szomorkodtuk jól magunkat, Pali már vette a smirglikövet, s hamar végighúzta a Gergely kaszájának az élén. Azt sem azért, hogy ne vágjon a kasza, az úgy nem ért volna semmit, kinek van abban öröme.”)

Felálltak a kaszások, hallgatagon álltak bele a rendbe, mint akiknek a haláleset elvette a kedvüket, jöllehet ők nem kövérek.

Gergely megfente a kaszáját, nem vágott. Közre volt fogva, űzték a többiek, hamar megfente még egyszer. Nem vágott, kínlódott, nem szóltak egy szót sem a hátul jövők, nem siettették, de szégyellte magát, hogy hátráltatja őket. Megfente harmadszor is, nem vágott.

– Hé, melyik zsírozta meg a kaszámat?

Gondolta, megréfélták.

Mindegyik megállt, odament, körülvették, kézről kézre adták a kaszát, húzták végig ujjukat az élén.

– Tényleg zsíros.

– Ezt fenheted, ennek forró víz kell.

– Szalonnával jártunk az evésnél, véletlenül bézsirozódhatott, nem hiszem, szántsándékkal csináljon ilyent valaki.

Gergelynek láthatóan jólesett, hogy annyira szívükre vették. Ment, megrakta a tüzet, vizet melegített, s forrázta buzgón a kaszát. Nem vágott még úgyse, a forró víz még jobban kivette az élet, de alighogy behúzta a fűbe, Pali már lelkendezett:

– Ez az, látod-e! Most már úgy vágja, mint a habot. Az a kicsi forró víz kellett neki, s már megy magától, mint a habban.

Nem érte be ennyivel, oda is ment, hogy kipróbálja. „Ez igen, ej, ha nekem ilyen kaszám volna! – mondta, s adta is tovább. – Nézd csak meg, Laji!”

Laji is megnézte, kézbe vette sorra mindegyik, s mikor adta tovább, el volt keseredve mind, hogy ki kell adja a kezéből.

A legjobb kasza a Lacié volt, de mire hozzá került a Gergely kaszája s Gergelyhez az övé, alig húzott néhányat Gergely a Laci jó kaszájával, már kérte is vissza a magáét, sietett visszacserélni.

- Ez is vág, de az enyém mérgesebb.

Egyöntetűen kimondták, el volt ismerve, hogy az övé a legjobb kasza.

Vágta Gergely, nem törődött semmivel. Izzó meleg lett, tűzött a nap, égette le az inget is róluk. Az öreg Simon volt leghátul, hirtelen álmélkodva felkiáltott:

- Nézd meg, ember, Gergely nem veti le a lábbit, meg sem izzad!

Gergely boldogan nevetett vissza az öreg Simonra.

- Nézze meg, nem is húzom, magára megy.

Minden húzásnál elengedte a jobb kezével, úgy mutogatta: né, tiszta magától.

(„Olyan boldog volt, nem adta volna semmiért, hogy még az öreg Simon is megdicsérte. Egész nap nem vetette le a lábbit, a hab vert ki a hóna alatt, nemhiába mondta Pali, hogy úgy vágja, mint a habot. Volt is hab, a hóna alatt. Valamelyiknek megesett a szíve rajta, gondolta, ebben a rekkenőségben jól fog Gergelynek a jégverem. Attól nem kellett tartani, hogy nem esik belé...”)

Leültek egy füstre, akkor kezdte Laji a jeget.

- Na, Bókák is kárt vallottak a jéggel.

Ott virított a Bókák cserépcsüre alább, Hidegaszó partján, arra intett a fejével Laji.

- Miféle jéggel?

- Hát nem tudjátok? Kora tavasszal, mikor itt voltunk szénafűtakarítani, eldugult Hidegaszó, az egész Bóka-

szegélet megtelt jéggel. Annyi jég volt, mondtuk is, ebből még májusban is lesz. Emlékszel-e, Gergely, te is velünk voltál, mondtad te is, hogy azt a jeget Bóka el kell onnan hordja, mert ha nem, nem lesz fű.

Gergely készségesen tanúsította, nehogy az legyen, hogy ne higgyenek Lajinak:

- Massa sok jég volt, mázsaszámra állt. Láttam, elpasszióztam volt én is ide szénafútakarítani.

- Na. Hát Bóka el is hordta, itt járt valami szász sofőr, s felbízta Bókát, hogy rakja el, nyáron pénzt vesznek ki belőle, ő majd elfuvarozza.

- Ej, kutya Bóka, jól szolgál a szerencséje! - ámult el Gergely.

Laji egy csendes rápillantással méltányolta.

- Annak jól. Hordták egy szalmazsákkal a jeget a pincébe, szegény Bókáné, Irén még az alsó szegeletről is hordta a szalmazsákkal, hogy minél több pénzt vehessenek ki belőle. S most válnak.

- Válnak? - lepődött meg Gergely.

- Persze. Hiába szalmazsákkoltak annyit együtt, a sofőr nem jött, a jég mind elolvadt, teli az egész pince vízzel, az ajtót sem tudják kinyitani, annyi benne a víz.

- S válnak?

- Azok igen, Irén hagyja ott Bókát. Azt mondta, jobb lett volna, ha jég helyett egyébre használják a szalmazsákokot.

- Hát az tudnivaló volt, ember, hogy elolvad! - kiáltott fel Gergely, mint aki most jön rá valamire. - Polyva közé kellett volna tenni, ha nem teszed polyva közé, tudnivaló, hogy elolvad.

- Ez az, látod-e! A polyva között nem olvad el, akármi-lyen meleg nyár legyen.

- No, hitványok, jól megjárták. Kivált szegény Irént sajnálom, még az alsó szegeletről is hordta a szalmazsákkal a jeget.

Látszott Gergelyen, a legjobban azt sajnálja, hogy nem kérték ki a tanácsát.

- Azt nincs mért sajnálni, a fehérnép mind ilyen - vélte Dani. - Elolvad a jég? Fogják magukat, otthagyják a férfit. Nem olvad el? Akkor is otthagyják. Ha egyszer ott akarják hagyni, megkapják ők az ürügyet, akár abban, hogy elolvad, akár abban, hogy nem olvad el a jég. A fő, hogy akár olvad, akár nem, mindenképpen a férfi legyen a hibás. Te is nem így jártál? S még sajnálsz őket, fogod a pártjukat, hogy hitvány, még az alsó szegeletről is szalmazsákolta a jeget.

- Jó, jó, azért Gergely is hibás volt, legyünk igazságosak - vetette ellen Jani.

- Én mért az istenért voltam hibás? - lobbant fel Gergely.

- Ne haragudj, Gergely, de mennyi idő volt az asszony, mikor téged otthagyt?

- Tizennyolc, mennyi.

- Tizennyolc. Tizennyolc esztendőskorában még fiatal az asszony, Gergely! Ő fiatal, az ura heteken keresztül a juhoknál, a két hűgához minden áldott este mennek a legények, s te még őt hibáztatod. Hiszen az úgy kívánta a legényt, Gergely, hogy a nyála cseppent el, olvadt el a férfiféléért, s akkor éppen csak hogy nincs jéggel töltve a szalmazsákja.

- Mért? Engem nem kapott meg a juhoknál, ha kellett? Meg tudtam én ott is rendezni, még olyan stádiumban voltam.

- Igaza van Gergelynek, akárhogy nézzük, igaza van. Tudott ő olvadni, ha kellett.

- Az biztos, amikor az ember olyan stádiumban van... De azért nem kellett volna ő sem polyva közé rakja az asszonyt hetekre.

- S vajegyszer volt-e úgy, hogy vissza akart volna menni hozzád?

- Bögészte sokszor, hogy visszajöjjön. Eleinte nem, eleinte még csak én akartam, később aztán ő akarta s én nem.

- Eleinte, amikor a gyermeket sem adtad oda, akkor volt, hogy te akartad, ugye ?

- Akkor. Háromhónapos volt a gyermek, neki is kellett volna az anya, nem adtam oda, hogy hátha legalább a gyermekért visszajő. Vissza is jött, de nem hogy ott maradjon, hanem hogy ellopja tőlem a gyermeket. A kapu között értem utol, húztuk ketten kétfelé szegény legénykét, jó, hogy el nem szakasztottuk.

- S a legényke melyikhez ragaszkodott inkább?

- Ó, menj el, bolond Pali, annak még nem volt anyyi esze.

(„Ez így ment állandóan. Örökké csak vertünk félre valahova, s ő szólt hozzá. Csak belé kellett indítani, egyik része fogta neki a pártját, másik része az asszonynak, s több nem kellett, kiszedtünk belőle mindent. Boldog volt, hogy olyan erősen érdeklődünk, hálából még olyanokat is elmondott nekünk, amiket általában nem szoktak az emberek másnak elmondani. Hogy leányul kapta-e az asszonyt, kocskotált-e hozzá valaki előtte, mindent... Áldott jó lélek volt, Krisztus idején kellett volna születesen, apostol lett volna... Ahogy az tudta mondani Palinak, hogy ő, menj el, annak még nem volt anyyi esze... Az is, az a bolond Pali: ketten tépik kétfelé a háromhónapos kölyköt, s akkor még azt kérdi, melyikhez ragaszkodott inkább.”

„Azért csak kellett legyen valami észbeli fogyatékosága.”

„Annak nem, semmi. Hát nem jól mondta ezt is, hogy annak még nem volt anyyi esze? Hát lehet erre normálisabban felelni? Akármelyikünk felelt volna így, nem lett volna abban semmi kacagnivaló, s tőle is a lehető legnormálisabb felelet volt, de mihelyt ő mondta, az mégis

valahogy olyan volt, hogy ki kellett repedni. Mert az ő feleletében benne volt az is, hogy ilyent csak tőle lehet kérdezni... A sapkával is hogy volt. Nyár volt, de hozott magával egy báránybőr sapkát éjjelre, hálósapkának. Szokása volt, hogy esténként kiment az esztenára beszélgetni, s mi kitaláltuk, hogy a hálósapkát be kellene kormozni.

De az öreg Simon, annak is csak annyi esze volt, még jobbat talált ki: megtöltötte hamuval, jó félig megrakta a sapkát hamuval. Jött elé Gergely, mi persze aludtunk, szólt volna hozzánk, de mi nem szóltunk semmit, s egyszer csak halljuk, phü-phü, töpik, tüsszög. Dani nem bírta tovább, eléggé nyomta belé a fejét a szénába, de Gergely meghallotta, hogy kacag, nekitámadt, hogy ilyen szomszéd vagy te, Dani koma, ilyent csinálsz a komáddal, s Dani hiába esküdözött, hogy nem ő volt, az öreg Simon volt, hiába tanúskodtunk mind, Gergely csak rázta a fejét, hogy őt nem lehet félrevezetni: Menjetek el, nem vagyok gyermek, Simon bácsi nem foglalkozik ilyesmivel – mondta, s igaza volt, mi nem hittük volna el egyiknek sem, hogy az öreg Simon ilyesmivel foglalkozzék a komoly szürke fejével. De hogy ő nem hitte, az ismét egészen más volt, abban benne volt az is, hogy az öreg Simon csak a Gergely esetében kivétel, s csak nyúlni tudtunk a kacagástól, hogy amikor hazudunk, hiszi, amikor igazat mondunk, nem hiszi... Igaz, a vége felé már odakerültünk volt, hogy már mi sem nagyon tudtuk, mikor mondunk igazat, mikor hazudunk. A hazugságunk is olyan volt, mintha igaz lett volna, ha igazat mondtunk is, hazugságnak látszott. El voltunk már mind bolondulva, addig űztük az eszünket Gergelyen, hogy lassan kezdtünk mi is elgergelyülni.”

Hirtelen megállt a vén Jani, rájött valamire, mint Gergely, amikor azt mondta a Bókákék elolvadt jegére, hogy az tudnivaló volt, ember.

„Tényleg, erre eddig nem is gondoltam... de tényleg úgy volt, kezdtünk elgergelyülni... Azt hiszem, lefelől a borvíznél kezdett kiverni rajtunk. Laji vagy melyik vette észre, hogy a felső banda – fenn, Farkasmezőben kaszáltak – igen sok edényt vitt magával, biztosan borvizet hoznak Nádasszékből, s azt isszák egész nap. Délutánra már irgalmatlan meleg lett, megittuk volna mi is jószívvel a borvizet, de korsónk is csak egy volt, Nádasszék is jó messze, nem érte volna meg, hogy egy korsóval hozzunk. Laji azt mondta, ő nem bánja, ő elsétál a felsőkhöz, s legalább egyet húz a borvizükből.”)

– Mit akarsz te inni? Borvizet? – kacagott Gergely hitetlenül.

– Azt én, borvizet – mondta Laji.

– Ó, menj el, Laji, nincs azoknak borvizük. Nem bolondok olyan messziről hordani a vizet.

– Akkor én vagyok a bolond, de én borvizet iszom.

El is ment Laji, s míg oda volt, egyik része mondta a Gergelyét – „Ott van borvíz, hogyne, képzelem, milyen borvizük van” –, a másik része mondta a Lajiét – „Mit? Hogy nincs borvíz? Ha Laji egyszer odament, biztos, hogy van. Laji nem indul el bizonytalanra” –, s mikor Laji visszajött, folyt tovább: egyik része hitte, hogy borvizet ivott, másik része nem hitte.

– Minden edényük teli van borvízzel, most hozták – állította Laji. – Azt mondták, egy korsócskával nekünk is adnának, ha vizünk egy korsót más vízzel, mert nekik se üres edényük, se más vizük nincs, a puliszkát is borvízben főzik.

– Ej, a kutya istállaját, akkor abból én kéne kóstoljak – kacagott Gergely –, mert borvizet még ittam, de borvízben főtt puliszkát nem ettem.

Az öreg Simon, aki végig a Laji pártján volt, megsokallotta, hogy Gergely annyira nem tágít a kételkedésben.

- Ajánlok valamit, Gergely, vitatkozni ezen nem érdemes - mondta. - Pali veszi a korsót, megtölti Padmolykút-vízzel, elviszi a felsőkhöz, s ha cserében borvizet hoz tőlük, te vágsz be öt rendet holnap, míg délkor a többi nyugszik, ha pedig nem hoz borvizet, én vágok be öt rendet.

Gergely szerette az ilyen „nyíl”-egyenes eljárásokat, egyből ráállt, kivált hogy az öreg Simon ajánlotta.

- Áll a vásár! - mondta, magabiztosan csapott bele az öreg tenyerébe, s előre sajnálta a holnapi öt rendért. Sok volt az öt rend, kitett vagy „négy istálló”. (Gergelynek, mikor valamilyen távolságot fel kellett becsülni, szavajárásához híven az istálló volt a mérték, a százméteres istálló, eszerint a négyszáz méter nem négyszáz méter volt, hanem „négy istálló”, a százhusz méter: egy istálló és egy mérlegsín.)

Elment Pali a korsóval, s a banda végleg két pártra szakadva várta, hogy jöjjön.

Jani borvízpárti volt, biztosra vette, hogy Pali, ha elmondja a farkasmezőbelieknek, miről van szó, egy korsó borvízzel tér vissza. Mikor látta, hogy jön Pali, észrevétlenül az asztalra tett két egyforma piros csuprot, s az egyiket megtöltötte az üvegből Padmolykút-vízzel. Megérkezett Pali, Jani kivette a korsót a kezéből, kicsit háttal fordult, s az üresen hagyott csuporba a hozott vízből töltött.

(„Megfordultam a két csuporral, s tényleg, az látszott a bandán, hogy kezdünk elgergelyülni: azt a csendet, azt az izgatott várakozást, ahogy ki-ki várta a maga pártján, hogy mi lesz... Most már tényleg nem lehetett tudni, mi a való az egészből, mi a hecc, ki lesz megheccelve, ha hecc. Még én sem tudtam, csak bíztam benne, hogy az egyikben borvíz van, a másikban rendes. Na, akik fogadtak, előbb azok kell megkóstolják, mondtam, s amelyikben a borvi-

zet gondoltam, azt adtam Simonnak, a másikat adtam Gergelynek. Elvették ketten a két csuprot, egymásra néztek, a többi nézte őket. A szájukhoz vitték a csuprot, hogy igyanak. Húzott egyet Gergely, elhajította a csuprot, hanyután vágta magát, mint a tehén a Dunán, s kacagott, alig tudott szólni:

- Tudtam, hogy ilyen borvíz... mondtam én.

De kacagott Simon is, hogy halt meg, jött ki az orrán a víz, mint a karom.

- Én is igen, Gergely, tudtam, mire fogadok... Vághatod holnap az öt rendet.

- Igen, maga, maga is vághatja a borvizével.

- Mért, Gergely, ez az, amit én ittam, borvíz!

- Az, az, tudom, én is ittam!

Folyt a könnye Gergelynek, olyan lelkiből kacagott, de igen az egész, nyúltunk el, úgy kacagtuk, hogy víz még így nem bolondított meg embereket a keresztvíz óta, mint ők amilyen bolondnak nézik egymást. Addig s addig, hogy az öreg Simon kezdett mérges lenni, hogy őt Gergely bolondnak nézi, s a többi is éppúgy kacag rajta, mint Gergelyen.

- Kóstold meg, az istenbe, s azután nyeríts! - lökte oda a csuprát Gergelynek, de az csak legyezett a kezével.

- Már kóstoltam.

- De kóstold meg, ha azt mondom, rajtam ne röhögj, mint egy hülyén!

Szakadtunk kétfelé, úgy kacagott a banda, pedig ennek már fele sem volt tréfa. Alig tudott az öreg Simon annyira menni Gergellyel, hogy megkóstoltassa. Megkóstolta Gergely, egy kicsit elkomolyodott, furcsállva ízlelgette, aztán legyintett:

- Ez nem borvíz, nekem ne mondja. Ez csak valami bűdös lé.

- Bűdös lé, ami a fejedben van!

Kezdtett elmérgesedni a helyzet, Palinak kellett közbeavatkozzék, hogy simítsa:

- Hát szóval az a helyzet, hogy se nem, se nem. Mind a kettőjüknek igazuk volt, mert se nem padmolykúti, se nem nádasszéki, a Holtárokból hoztam, annak van ilyen petróleumos íze.

Mosta a kezét Pali a Holtárok vizében, mint Pilátus, s az öreg Simon csak nézett, hogy mi van, már Pali is bolondnak nézi őt? Ő most is akármiben fogadna, hogy ha egy kicsit erejét veszített volt is, de borvív volt, nádasszéki borvív.

A legboldogabb Gergely volt.

- Nekem ne is beszéljen senki olyan gyermekséget, hogy más vízért borvizet adnak. A borvív értékes, ember, azt Nádasszékből hozzák, s akkor adják Padmolykút vízéért, hogy ne kelljen borvízben főzni a puliszkát? Ilyen gyermekséget én nem veszek bé.

Hát nem gondolkozott helyesen? Helyesen gondolkozott, de mi haltunk meg most is, úgy kacagtunk... Pedig akkor már tényleg észrevehettük volna, hogy álljunk csak meg, most már tulajdonképpen kin is kacagunk, ki is a Gergely köztünk. Hiszen már kezdett úgy kinézni a dolog, hogy az öreg Simon a Gergely... Abbiza, akkor már Simonon kacagott inkább a banda, mint Gergelyen... Még saját magunkon is egy kicsit olyanformán kacagtunk, mint Gergelyen... De nemigen vettük észre, s már úgyszem tudtunk volna megállni. Valami történt velünk, már nem tudtunk volna kitérni abból, hogy minden szavunkat, tettünket Gergelyhez igazítsuk, állandóan falsítsuk a valót a hazuggal. S ez addig ment, ez a csúfság Gergellyel, hogy úgy látszik, lassan mi is mintha Gergellyé csúfoltuk volna magunkat. Nem olyanná, amilyen jámbor jó lélek volt ő valójában, hanem amilyennek mi csúfoltuk. Minél komolyabban vett ő minket, annál jobban elléhultunk, minél jobban mutatta a jámbor jóságát nekünk, annál

komiszabbul kifordultunk magunkból. Ő nem tudott hozzánk hasonlóvá válni, mert ő olyannak látott minket, mint magát, mi pedig abban váltunk hasonlóvá hozzá, amiben úgy láttuk, hogy nem hasonlít hozzánk... Tényleg, így volt. Másnap, amikor Gergely hazament, s magunkra maradtunk, visszaállhattunk volna a régi kerékvágásba, a régi bőrünkbe visszabújhattunk volna, de már nem lehetett. Nem volt ott Gergely, nem is akarta senki folytatni, de nem akarva is folytattuk most már egymással, amit véle.

Mi tényleg azt hittük egy száraz ágnek, ott túl Koporsókőnél, hogy őz hever a bokor alatt. Nem volt semmi fals benne, tényleg azt hittük. Azt mondja Pali, ő átmege, megnézi. Ment a tegnap is borvízért, ment most is őznézni. Átal is ment, s hát, ahogy odaért a bokorhoz, veti rá magát az őzre, s kicsi idő múlva húzza maga után. Visszajő Pali, s mondja, tényleg egy szép fiatal őz volt, jól láttuk, meg is fogta, valahogy elvonszolta a nagy nyírfáig, alig bírt véle, de valahogy megkötötte a nyírfához a nadrágszíjával. Tényleg nem volt rajta a nadrágszija, de azért meg akartunk győződni, s az lett belőle, hogy szépen egyenként mind átalmentünk a nyírfához, néztük, hogy egy nagy száraz ág oda van bogozva a nadrágszíjjal a nyírfához, jöttünk vissza s mondtuk, hogy tényleg, milyen szép fiatal őzsuta, lesz ebből tokány. Az öreg Simon maradt utoljára, ő is ment, visszajött, most már mind a hatunk tudta, hogy egy száraz ág az őzsuta, de az öreg Simon is azzal jött vissza, hogy na, melyik vállalkozik rá, hogy megszúrja, megnyúzza. Szóval ment most már a dolog Gergely nélkül is, tudtunk mi egymásból is bolondot csinálni, ha nem volt ott Gergely, annyira ott volt. Mentünk egyenként Saulként, s jöttünk vissza Pálként. Mintha tényleg teliettük volna magunkat őztokánnyal, szomjasak voltunk, de a vízzel is az lett, mint az őzzel: hogy Gergely nem volt ott, már nem volt érdekes, hogy

nyíllal működünk, de nem is fogta meg egyik sem a korszót, hogy vizet hozzon, hát mentünk a kútra egyenként. Ki mikor szomjas volt, elsétált a kútig, ivott, de a korszót egyik sem vitte volna, hogy hozzon a többinek is. Úgy ittunk a tokányra, ahogy mentünk sorban egyenként a nyírfához, nézni a tokánynakvalót. Ahogy mondják: amilyen a paszuly, olyan szél.

Szerencsére este megjött Gergely. Eléggé Gergelyek voltunk már nála nélkül is, de azért úgy vártuk, mint a megváltót, hogy újságolhassuk: milyen szép őzsutát fogtunk Koporsókőnél, mennyi tokányt ettünk, nem győzzük magunkat vízzel. Siettünk, ahogy megjött, hamar rákenni a gergelységünket, mintha csak érte találtuk volna ki, s nem járattuk volna bolondját egymással. Gergely odavolt, hogy a kutya istállaját, éppen akkor kellett ő is hazamenjen, amikor mi őztokányt lakmározunk egész nap. S a bőrrivel mit csináltunk? Gondolta, hátha legalább a bőrből jutna valami, ha már a tokányból nem jutott. A bőrrivel? Azt bétakartuk Koporsókő alá. Nehogy szóljon valakinek, mert az egész bandának meggyűlik a baja, ha kitudódik. Menjetek el, nem vagyok gyermek, én hogy szólnék. Lefeküdtünk, s ő ment megint ki az esztenára diskurálni, de mi tudtuk, hogy most az egyszer nem az esztenára ment, ment megnézni a bőrt Koporsókő alatt, hogy megbizonyosodjék.”

Idáig mesélte a vén Jani, de ezt már tűnődő hangon, kacagás nélkül mondta, s elmaradt a refrén is, hogy „haltunk meg, úgy kacagott a banda”. Többet aztán nem is beszélt a bandáról, Gergelyről, hiába vették elő mindegyre, s adták alája a szót, csak legyintett: „Rég volt, igaz se volt.” „A világ kezdete még régebb volt, mégis igaz volt” – vetették ellen, hogy ne akarja őket ennyivel kifizetni, de ő csak hallgatott, mintha tényleg féltette volna a bandát, hogy meggyűlik a bajuk, ha túlon túl kiadja a titkukat, amit jobb otthagyni a Holtárookban, a sírok-

ban, elásva a koporsókba, mint az őzsuta bőrét Koporsókő alatt.)

A tűz még imbolygott a szállás előtt, de csak az öreg Simon árnyéka üldögélt mellette. Gergely még nem jött vissza Koporsókőtől; a banda a szénapriccsen hevert, de nem aludt, várta vissza Gergelyt.

Gergely nem jött, az öreg Simon is elunta a várást kinn a tűznél, bement, lefeküdt.

- Azt hiszem, akárhányszor teremtenék az embert a földre, annyiszor pont ilyen lenne - mondta később Simon. - Akárhányszor pont ilyennek teremtené ő magát.

A többiek hallgatták, hogy ezt most mire mondja; jobb volna, ha inkább megint megtöltené a Gergely báránybőr sapkáját, mielőtt visszajönne a Koporsókőtől a titokőrön ott hagyott őzsuta bőrének a bizonyosságával.

Feküdtek, várták Gergelyt. Feneketlen sötét volt, nem volt se hold, se csillag; a teremtés előtti fekete csendben csak a folyó zúgott, medrét kereső, akadályokat kerülgető lágy alkalmazkodással, de arra is készen, hogy konok kitartással hegyeket vágjon át, sziklabarlangokat vájjon, ha puszta alkalmazkodással nem talál utat a tengerhez.

PULISZKAOSTROM

Amióta szó van arról, hogy kellene mondjak valamit, amivel kiegészítsem az önéletrajzomat, mind fő a fejem, de mintha csak üst volna: az egy puliszkánál semmi egyebet nem tudok onnan kiborítani. Akármilyen más emlékre akarnék gondolni, gurul oda a puliszka, s dugja el a likat, ahonnét a többi emlék elébújhatna. Nincs más kiút, mint a régi költőkhöz hasonlatosan, akik hóskölteményeik elején fohással szokták köpni a markukat, égi segítséget óhajtó áhítattal készülni neki a puliszkaemlék elfogyasztásának. Legalább egy annyi Törökbúza-bálványozással – a pogány indiánoknál is istenség volt a Kukorica! –, amennyit egy tejes puliszkáért rajongó hívő nyilvánítana, mielőtt az evés szertartásához a kanalat a kezébe venné.

Habár egy remek puliszka mellett nincs szükség étel előtti imaszavakra. Ott inkább arra van szükség, hogy éhgyomorral is legyen annyi szellemi találékonyság bennünk, amellyel megtaláljuk azt az ígét, ami egy ilyen puliszkát méltán megillet. Épp ezért én erre a mostani puliszkára sértőnek érzem azt mondani, hogy „gurul”. Én inkább azt mondanám, hogy „hengeredik”. Mert ez egy irtó nagy puliszka volt! Határpáztort lehetett volna fogadni, hogy őrizze a széleit, akkora volt. Én nem is tudom, hogy lehetett azt három embernek megenni. Mert megettük. Igaz, a vége már inkább egy elkeseredett ostrom volt, mint civilizált értelemben vett evés. Vagy ha nem éppen ostrom, de legalábbis nehéz testi munka. De hát akkor még én is nehéz testi munkás voltam, a bátyám is, s kivált az volt a süketnéma papónk, ki a nehéz testi munkán és a jóllakáson kívül egyéb élvezetet nem sokat vett az élettől. Egész áldott nap, hajnali harmattól esti harmatig – a kettő közötti forróságban a föld helyett

testünk izzadt harmatot – markoltuk a kaszát, a villát, a gereblyét, úgyhogy amikor a bátyám napszállat után indult a mogyorófabokorhoz, hogy az üstöt a vízzel a tűz fölé akassza, s egyetlen kérdéssel elvégezte a közvéleménykutatást is arra nézve, hogy mekkora legyen a puliszka, mindhármunk véleménye egyöntetűen az volt, hogy amekkorát az üst és az ágasfa elbír. Süketnéma papónk ezt a véleményt egy olyan, szónál szemléletesebb gesztussal fejezte ki, mintha egy szép, nagy, kerek feneket körbesimogatott volna. De az „egyöntetű” szó is azért éppen elég szemléletes, mert a bátyám aszerint öntötte azt a sok vizet az üstbe.

Én nem tudom, lehet, sokan vannak itt, akik a puliszkát nem szeretik. De ha én azt az estét, azt a vacsorát, azt a puliszkaevést részletesen elmesélném úgy, ahogy volt, azt hiszem, ezután mindenki csak puliszkán élne – én meg lemondhatnék a szánalomnak arról az érzéséről, amit azok iránt érzek, akik a puliszkát nem szeretik, s képesek úgy az életüket leélni. Csak étvágygerjesztő szagból és illatból annyi volt ott, hogy villára lehetett volna venni, és buglyát rakni belőlük, mint a szénából – ami mellesleg a marhának éppoly ízletes eledel, améért nem villával eszi, mint nekünk a puliszka. A friss szénának az az illata, amikor már a tikkasztó nappali aszalódás után megütötte a jó friss esti harmat; az üstben rotyogó puliszkaliszt, amikor is a tűz és víz ősi ellenséges viszonya egy békésen párologó puliszka-békekötésben készül feloldódni, de előtte annál erősebben kell buzognia a traktának; az érclábasban sistergő-pergelődő szalonna, amelynek a bőre úgy kunkorodik-ágaskodik a nagy hevülés sercegő zsírjában, mint az emberi test, ha a szerelem tüzére dobják; a csercedő fölött a gombaszagú vacsoracsillag, az istenasszonyok legillatosabbja s legszebbje: Vénusz; a habosra vert tojás örömteli kacagásának bugyborékolása-sistergése, amint a férfiasan izzó zsírra lötytyintik, s az

végigcsiklantja; a hideg erdei pataokban mélyhűtött tejnek s a nappali tűző napon olvadt túrónak a szaga – mindez a víz és tűz, hideg és meleg, ez az egész sülve-főve ölelkező ellentét-feloldódás a mi vacsoránk elkészítésén szakácskodott, amihez még a vacsoracsillag is firmául volt odatűzve az égre. Mikor kész volt a gömbölyű, kerek, aransárga puliszka, méltó égitesttársul s akár űrkutatási célpontul mehetett volna teleholdként a Nap és Vénusz csillag mellé, ha nem egy nagyobb űrt betölteni kellett volna mennie a gyomrukba. Étvágycsináló pirulára nem volt szükségünk: szinte mintha magunkat is belefőztük volna a puliszkába, hogy abban is méltó mása lehessen az égi teleholdnak, ahogy ember formájú pásztorok hevernek ott valami tűz körül, mintha az égitestek embert ennének vacsorára. De mi itt lenn mintha mind a hárman papok lettünk volna, olyan süketnéma áhítattal feküdtünk neki. Pedig tulajdonképpen papó sem volt papó, nagybácsi lett volna, ha beszél s hall, de hogy süketnéma volt, mindenki papónak hívta, s úgy kedvelte mindenki, ahogy biztosan nem, ha rendesen hall s beszél. Ezen is el lehetne filozofálni, hogy miért szeretünk egy embert jobban attól, ha az néma papó s nem egy beszélő-halló nagybácsi. Életre szóló némasága és süketnéme okául azt gyanították, hogy ülőgyermek korában a ház pitvarában beleesett a lisztesládáról fejjel az üstbe, az ágasfán fővő puliszkavízbe, s lehet, hogy ez csakugyan így volt, mert még öreg papó korában is annyira féltette a fejét, hogy mikor kelt fel reggelenként, mindig legelőbb a fejbelijét vette s tette a fejébe, miként lefekvéskor az volt az utolsó ruhadarab, amit levett. Minden oka megvolt rá, hogy féltse a fejét, legalább annyira, amennyire az égéstől óvja magát az üstre húzott kalappal, sapkával az, aki a puliszkát keveri a lába közé szorítva. Ez a féltés a mi családi puliszkakeverésünk viszonyai között annyival stílusosabb volt, hogy mindig a papó letett ócska kalap-

ját-bundasapkáját használtuk az üstön a hőszigetelés céljára. De most papó sem a gyermekkori emlékeivel töltötte az idejét, hanem a puliszkával a gyomrát: a puliszkát tekerte lefelé úgy, mint aki attól duplán megnémult, holott most bánja először életében, hogy nem tud beszélni, mert ha tudna, ezt a puliszkát most megmagázná. Máskor, amilyen néma volt, éppannyit szeretett magyarázni, némaságában beszédesebb volt, mint szófukar apám, még politizálni is tudott. Mekkora lehetett az ő szemében az értéke a szónak, a nyelvnek, a beszédnek, annak, hogy mások egymással beszélgethetnek, megérthetik egymást! Milyen konokul küzdött a nyelvi eszközeivel, mikor nem értettünk valamit, lázasan „rögtönzött”, új „kifejezéseket” keresett, bővítette a „szótárt”, nekitért a földnek, arrébb dobta a gázt, ágvéget, nehogy félreértéseket okozzon s az így megtisztított „táblán” rajzolta az ábrákat, és nem volt párja annak az öröme, ragyogásnak, diadalnak, ha azt láthatta, hogy kigyúlt a megértés szikrája a szemünkben: bólogatott, megölelt, simogatott, lapogatott, pusztán azért, mert megértettük, amit el akart mondani... De most csak nyelte ő is dupla némasággal a puliszkát, ha a miénk szimpla némaság volt.

Hanem a tej s a rántotta után, amikor már a túrót csipkedtük a puliszkához, mint az élet múltó örömeit az élet vége felé, egyszerre csak kezdtünk lankadni s szep-penten egymásra pillantani, meg a még mindig jó darab puliszkára. Hiába, az ember, amikor még csak a vizet kell odatenni, sokszor nagyobb-nak gondolja a vágyát, hogy az evésnél kiderüljön: túl nagy a puliszka... A többi, az már valóban munka volt, keserves ostrom, nem evés. Előbb papó tápáskodott fel, hogy mint a puliszka főzéséhez, most már a legyőzéséhez is segítségül hívja a vizet: elbattyogott a patakhoz, nekidőlt, ivott egyet, visszajött – s hát vígabban csúszik a puliszka! Ezzel meg is volt mutatva a kiút: utána a bátyám, aztán én, aztán megint papó,

megint bátyám, megint én, jöttünk-mentünk, jártuk az utat a puliszkától a patakig s a pataktól a puliszkáig, hogy annál különbül a délkörök sem csinálják az egyik sarktól a másikig.

Ilyen hősi kitartást és elszántságot én még csak a récéknél láttam, amikor ugyancsak puliszkalisztból ugyancsak túl nagy mennyiségű kevertet kevertem nekik; ezek is pont mint mi: repedt ki már a begyük, tikogtak, akadt fel a szemük, de verték a csőrüket a kevertbe, onnan hamar fordultak a lábas vízre, onnan hamar térültek a teknő kevertre, szédülten és kótyagosan, hogy a végén már a kevert is pépes víz volt, s a víz is pépes kevert, akár ki lehetett volna cserélni a lábast a teknővel, ha nem lett volna mindegy úgy is, ahogy volt. Mi is pont, mint ők: ha begyünk lett volna, már csak orra billenve, begyünkkel a földet súrolva mozoghattunk volna, olyanformán, mint a piaci mérleg, mikor a kofa beledobja a zöldséget az egyik serpenyőbe, mielőtt a másikba a súlyokat felrakta volna. S számunkra is éppúgy kezdett már pépesedni a művelet: nekünk a patak volt a vizes lábas s a takaróruha a kevertes teknő, de úgy el volt már minden keverve, hogy a hold tükörképét is puliszkának láttuk a patakban, s mintha azt is ostromoltuk volna, amikor úgy véltük: végül is nem szenvedhetünk vereséget egy közönséges, semmi puliszkától. Ha akkora volt a vágyunk és vállalásunk, amekkorát mondtunk s mutattunk a víznél, meg kell együk a puliszkát is, nem létezik, hogy ne együk meg, ha egyszer ahhoz mérten főztük.

S megettük! De az utolsó falat puliszka előtt már szinte kétségbeesetten néztük egymást, hogy még volna ezek szerint egy út a patakig, vajon melyikünk teszi meg. Papó szánta rá magát végül. Valahogy tudta ő is, tudtuk mi is a bátyámmal, hogy ez most neki becsületbeli kötelessége. Mert máskor mindig ő volt az, aki az utolsó darab puliszkát, úgy is, mint balesetéből eredő jogát, egy óvatlan pillanatban hamar kézre vette, dugta a marka alá, tartalé-

kolta még akkor is, ha a végén nem tudta megenni. Félt örökké, hogy ha a puliszkavíz miatt egyszer süketnéma lett, ugyanúgy a puliszka miatt sokszor étlen maradhat – hát most elvártuk tőle, hogy ne féljen! Ment is szegény, szinte vezekelve addigi féléseiért, térdre eső imádságos pozícióban borult neki a pataknak, belemártotta a bajuszát is, mintha a Jordán vize keresztelt volna apostolt, s miután a puliszkát is a megtérő zarándokút végén letuszkolta, egy olyan ámennel törölt végig a száján, mint aki többet nem fél attól, hogy étlen marad. Utána sokáig heverésztünk a tűz körül oldott szíjakkal, fájt a belünk valósággal, csak szuszogni tudtunk elbutulva. És én mégis úgy emlékszem vissza az egészre, mint életem egyik legdicsőbb s legértelmesebb pillanatára.

*

Nem volt ez olyan rég, de most mégis úgy tűnik, mintha valamikor akkor lett volna, amikor még nem volt feltalálva sem a mikrofon, sem a rádió, sem az étvágygerjesztő pirula, sem az „idegalapon” diagnosztizált nyavalyák, s nem volt még olyan kólikás és agyonröntgenezett a gyomor; amikor még több volt a fejben az ész, mint a mész, és szó nélkül is olyan jól megértettük egymást, hogy amikor asszonyt akartunk mondani, egy ölelő mozdulatot tettünk, s mikor férfit, megpödröttük a bajuszunkat, akkor is, ha nem volt; amikor némább volt a világ, nem dobolt ellenségként a dobhártyán a fülsiketítő zaj, mert nem volt még sem vonat, sem repülő, sem űr- és közvéleménykutató, a levegő a madaraké volt, az út porában több volt az emberi lábnyom, s utat tudtunk verni a patakig egy annyiért, hogy ne szenvedjünk vereséget egy közönséges, semmitmondó, réceeledelnek is elmorzsolható puliszkától.

TARTALOMJEGYZÉK

Kell-e, Gyuri, aranybicska?	5
Jó napra várva	16
Özvegyasszony lánya	26
Farkasmező	33
Laczkó Rózsa balladája	54
A megszállott	69
Babilon Mihály lámpása	77
Sárga szemű Jovánki	87
Mátyuska macskája	98
Úgy kacagott a banda	115
Puliszkaostrom	132

A Székely Könyvtár előfizetőinek névsora

Anghel Anna – Csíkmindszent
Antal Orsolya – Székelyudvarhely
Apáczai Csere János Pedagógusok Háza – Csíkszereda
Arany János Általános Iskola – Csíkszentimre
Bagoly Zsolt – Székelybős
Balázs Bécsi Zsolt – Csíkszereda
Balázs Hegedüs Ida – Csíkszentlélek
Balázs Renáta – Kászon
Bálint Ferenc – Kolozsvár
Bálint Szilárd – Székelyudvarhely
Balogh Brigitta – Nagyvárad
Bán Dalma – Nyárádremete
Barabási Albert László – Boston
Barabás Ildikó – Sepsiszentgyörgy
Benedek Zoltán – Csíkszentkirály
Benkő Levente – Kolozsvár
Bereczki Kovács Balázs – Csíkbánkfalva
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Attila – Csíkszentkirály
Bíró Levente Tibor – Kézdivásárhely
Bod Péter Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy
Bokor Botond – Fenyéd
Borboly Csaba – Csíkszereda
Borcsa Hanna – Budapest
Bors Ferenc – Csíkszentkirály
Bölöni Ildikó – Székelyudvarhely
Böjte József – Csíkszentkirály
Burus Anikó – Csíkszereda
Burus Borbála – Csíkcsomortán
Butyka Andrea – Tusnád
Csiszer András – Csíkszentkirály
Csiszer Elemér – Csíkszentkirály
Cseke András – Csíkszentmárton
Czine Zsolt Attila – Sepsiszentgyörgy
Czoppelt Julianna – Kovászna
Cseh Csaba – Csíkszentsimon
Csíki Dénes – Marosvásárhely
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Szépvíz
Dán Károly – Budapest
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Deák Csaba – Székelyudvarhely

Demeter Anna Sára - Kolozsvár
Dénes Brigitta - Brassó
Dénes Domokos - Csíkszereda
Dénes László - Nagyvárad
Dobos Sándor - Nagyvárad
Domokos Zoltán - Gyergyócsomafalva
Egyed Csaba - Lővéte
Egyed József - Lővéte
Elekes Béla Ernő - Csíkszereda
Dr. Elek Sándor - Miskolc
Fábián Helén - Kézdivásárhely
Farkas Árpád - Sepsiszentgyörgy
Dr. Fazekas Márta - Washington
Fejér András - Bromma
Fekete Béla - Budapest
Ferenczes István - Csíkszereda
Ferencz Éva - Kézdivásárhely
Ferencz S. Katalin - Csíkpálfalva
Ficzere Béla - Budapest
Floud Impex Srl - Csíkszereda
Fülöp Török Réka - Kézdivásárhely
Gábor László - Csíkszereda
Gál Zoltán - Gagy
Gálfalvi György - Marosvásárhely
Gáll Levente - Csíkmadaras
Gergely Anna - Csíkszentmárton
Gergely Orsolya - Csíkszereda
Görbe Katalin - Gyergyóújfalu
György Réka - Pozsony
Dr. Györfi Sándor - Csíkcsicsó
Dr. Györfi Sándor - Csíkszereda
Heidénhoffer Ilona Csilla - Érmihályfalva
Horváth Péter - Győr
Ilia Mihály - Tápé
Illyés Angéla - Szentegyháza
Incze Csaba - Csíkszereda
Dr. Iszlai Sándor - Berettyóújfalu
János Julianna - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Jurcsák Levente - Csíkszentkirály
Kádár Gabriella - Temesvár
Kájoni János Megyei Könyvtár - Csíkszereda
Kajtár Csaba - Csíkdánfalva
Karácsonyi Zsolt - Kolozsvár
Kató Katalin - Algyógy
Kecskés Emőke - Székelykeresztúr

Kemény János Elméleti Líceum – Maroshévíz
Kerekes Ákos – Nagyenyed
Kerestély Zsolt – Székelyudvarhely
Kirják Attila – New York
Kiss Boróka – Börvely
Kiss Magdolna – Temesvár
Kocsis Erika – Csíkbánkfalva
Kóka Emília – Csíkszentmárton
Msgr. Kovács Gergely – Róma
Kolcsár Géza – Gyergyószárhegy
Kosztai Csaba – Csíkszereda
Kovács Ágnes – Székelyudvarhely
Kovács Irén – Székelyszáldobos
Kovács Sándor Levente – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
Krizsa János Általános Iskola – Kápolnás
Kurkó Árpád – Csíkszereda
Dr. László Iлона – Marosvásárhely
Lázár Júlia – Csíkszentdomokos
Lehoczky Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Lezsák Sándor – Budapest
Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
Major Lehel – Székelykeresztúr
Markó Balázs – Marosszentanna
Márkos Katalin – Csíkszereda
Márton László Szilárd – Gyergyócsomafalva
Mirk László – Csíkszereda
Minier Gábor – Gyergyószentmiklós
Murányi László – Székelyudvarhely
Muszka Balázs – Szépvíz
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Oláh Zoltán – Gyergyószentmiklós
Páll Emil – Csíkszereda
Pálosi Réka Zsófia – Csíkszereda
Pál Zsuzsanna – Csíkszentmárton
Péter Ádám – Connecticut
Péter Zsuzsa – Csíkszereda
Peti Rozália – Marosvásárhely
Petőfi Sándor Iskolaközpont – Csíkdánfalva
Petres Sándor – Csíkszereda
Polgármesteri Hivatal – Balánbánya
Polgármesteri Hivatal – Csíkcicsó
Polgármesteri Hivatal – Csíkdánfalva

Polgármesteri Hivatal – Csíkkarcfalva
Polgármesteri Hivatal – Csíkmadaras
Polgármesteri Hivatal – Csíkrákos
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentdomokos
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentgyörgy
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentimre
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentkirály
Polgármesteri Hivatal – Csíkszenttamás
Polgármesteri Hivatal – Madéfalva
Polgármesteri Hivatal – Szépvíz
Póra Bence – Csíkszereda
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Pünkösti Piroska – Sepsiszentgyörgy
Ravasz Ernő – Csíkszentkirály
Rogranex KFT – Csíkszereda
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Siegel Mária – München
Simai László – Veszprém
Simon Viola – Csíkszereda
Szabó Béla Attila – Madéfalva
Szabó Éva – Madéfalva
Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
Szálinger Balázs – Budapest
Szántó András – Csíkszereda
Szarka Gábor – Csíkszereda
Szabeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
Székely Árpád Levente – Csíkszentkirály
Székely Gyöngyvér – Homoródszentpéter
Székely Réka – Csíkszereda
Székely Zoltán – Csíkszereda
Szírbik Imre – Szentés
Szőke László – Gyergyószentmiklós
Szőnyi László – Budapest
Tánczos Ildikó – Csíkszentkirály
Tatár Zsuzsanna – Barót
Tiffán Zsolt – Villány
Tódor József Attila – Korond
Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
Veres Enikő – Kolozsvár
Veress János – Kovászna
Veress László – Budapest
Víg Emese – Kolozsvár
Waum Péter – Székelyudvarhely

A Székely Könyvtár
sorozatban megjelent:

Székely népballadák

Mikes Kelemen: *Törökországi levelek*

Tamási Áron: *Ábel a rengetegben*

Bözödi György: *Székely bánja*

Kányádi Sándor: *Válogatott versek*

Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*

Benedek Elek: *Székely népmesék*

Tamási Áron: *Ábel az országban*

Zsögödi Nagy Imre: *Följegyzések*

Farkas Árpád: *Válogatott versek*

Hermányi Dienes József: *Nagyenyedi Demokritus*

Tomcsa Sándor: *Válogatott írások*

Tamási Áron: *Ábel Amerikában*

Balázs Ferenc: *A rög alatt*

Király László: *Válogatott versek*

Székely népdalok

Kőváry László: *Székelyhonról*

Márton Áron: *Válogatott írások és beszédek*

Előkészületben:

Páll Lajos: *Válogatott versek*

0039/2012

Kiadja a Hargita Kiadóhivatal
Csíkszereda, 2013
A kiadásért felel: Lövétei Lázár László,
a Hargita Kiadóhivatal igazgatója
www.szekelykonyvtar.ro

Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető: Hajdú Áron igazgató